"en del av mitt hjärta"

ASKGRAVLUNDEN

ett undersökande arbete med utgångspunkt i efterlevandes behov
och ett gestaltningsförslag för Flädie kyrkogård

SLU

av Johanna Bilfeldt

Självständigt arbete vid LTJ-Fakulteten, Landskapsarkitektprogrammet,
Sveriges Lantbruksuniversitet, Alnarp 2011

Sveriges Lantbruksuniversitet
Fakulteten för Landskapsplanering, Trädgårds- och Jordbruksvetenskap (LTJ)

Titel:

"en del av mitt hjärta"

ASKGRAVLUNDEN

ett undersökande arbete med utgångspunkt i efterlevandes behov och ett gestaltningsförslag för Flädie kyrkogård

Title in english:

"a piece of my heart"

THE MEMORIAL GRAVE-GARDEN FOR ASHES

a study with a starting point in mourners needs and a design proposal for Flädie cemetery

Författare: Johanna Bilfeldt (e-post: bilfeldtjohanna@hotmail.com)

Handledare: Sabina Jallow, Landskapsarkitekt, område Landskapsutveckling, SLU Alnarp
Biträdande handledare: Karin Svensson, Universitetsadjunkt, område Landskapsutveckling, SLU Alnarp
Examinator: Ann Bergsjö, Universitetslektor, område Landskapsarkitektur, SLU, Alnarp
Biträdande examninator: Eva Gustavsson, Universitetslektor, område Landskapsarkitektur, SLU Alnarp
Kurs: Examensarbete i Landskapsarkitektur
Kurskod: EX0545
Omfattning: 30hp
Nivå: A2E
Utgivningsort: Alnarp
Utgivningsår: 2011
Utbildning: Landskapsarkitektprogrammet
Serienamn: Självständigt arbete vid LTJ-fakulteten, SLU
Nyckelord: Askgravlund, begravningsplats, kyrkogård, gravskick, sorgeprocess, efterlevande, kyrkogårdsarkitektur, landskapsarkitektur, designprinciper, gestaltning, tillgänglighet, Flädie, Bjärreds församling.

Förord

Efter att ha arbetat i tio år som säsongsanställd kyrkogårdsvaktmästare har jag utvecklat ett starkt intresse för kyrkogårdar. För mig är kyrkogården en plats som kan fascinera och inspirera på många olika sätt men framförallt är kyrkogården en plats där efterlevande kan bearbeta sin sorg och själar kan få ro. Det är en plats som påminner oss om tiden som passerat och som ger oss möjlighet att minnas och hedra våra bortgångna släktingar och vänner.

Under min tid som kyrkogårdsvaktmästare funderade jag ofta på hur jag kunde hjälpa kyrkogårdens besökare att bearbeta sorgen. För mig blev det viktigt att besökarna möttes av en välvårdad, vacker och fridfull miljö. Jag ville att de efterlevande skulle känna att de avlidna var väl omhändertagna. Jag hoppades dessutom att de efterlevande skulle få mer tid till att bearbeta sin sorg om de slapp bli upprörda över hur gravplatsen och minneslunden sköttes.

I slutet av min landskapsarkitektutbildning vid SLU, Alnarp, fick jag genom Moviums projekt *”Miljöaspekter på kyrkogårdsverksamhet”* möjlighet att gestalta en askgravlund för Flädie kyrkogård. Uppdraget bidrog till att jag återigen funderade på hur jag kan hjälpa kyrkogårdens besökare att bearbeta sin sorg. Denna gång i rollen som landskapsarkitekt och inte kyrkogårdsvaktmästare. Hur askgravlunden bör utformas för att stödja de efterlevande i sorgeprocessen blev därför en central fråga som jag undersökt i detta examensarbete.

Jag vill passa på att tacka alla som har hjälpt till och delgivit mig sin kunskap. Ni har alla betytt otroligt mycket, både för mig personligen och för arbetets slutliga utformning. Ett speciellt tack riktar jag till:

Min handledare Sabina Jallow som med ett stort engagemang gett mig vägledning och inspiration. Tack för alla dina kloka och ibland lite förvirrande kommentarer och idéer som fått mig att tänka till en extra gång.

Min biträdande handledare Karin Svensson som gett mig värdefulla råd angående mina växtval i det slutliga gestaltningsförslaget.

Ann-Britt Sörensen, vid Movium, som gav mig möjligheten att delta i projektet *”Miljöaspekter på kyrkogårdsverksamhet”* och som alltid tagit sig tid att besvara mina frågor samt faktagranskat mina begreppsförklaringar.

Krister Hagman, fastighets- och kyrkogårdsansvarig i Bjärreds församling, som gav mig förtroendet att utforma en askgravlund på en av församlingens kyrkogårdar.

Angela Sandell vid Movium, Karin Johansson vid Guldhedskyrkan i Göteborg, Jan-Olof Hägmark vid Borås kyrkogårdsförvaltning och Charlotte Burman vid Jönköpings kyrkogårdsförvaltning som alla fyra tog sig tid och delade med sig av sina erfarenheter.

Min vän Emma Hammenstig som har språkgranskat och framfört värdefulla synpunkter och kommentarer på mitt arbete.

Min mamma, pappa och lillasyster samt mina vänner som alla har ställt upp och stöttat på olika sätt och vis.

Sist, men inte minst, min sambo Peter som stöttat och uppmuntrat mig under hela min studietid. Tack för att du alltid tror på mig och står vid min sida vad jag än väljer att göra. Du kommer för alltid att vara en del av mitt hjärta.

Johanna
Malmö, augusti 2011

Sammanfattning

I Sverige dör årligen cirka 90 000 människor och kring varje avliden berörs ofta många människor. Att förlora någon man tycker om kan vara oerhört smärtsamt och anses vara en av de mest stressfyllda händelserna i en människas liv.

I flera tidigare studier har det framkommit att de efterlevande gärna söker sig till begravningsplatsen och att besöket vid graven kan hjälpa dem att ta sig igenom sorgen. Men det är inte enbart besöket i sig som har stor betydelse, även begravningsplatsens utformning kan spela stor roll i sorgeprocessen. Landskapsarkitekten Inger Berglund menar att utformningen antingen kan försvåra eller underlätta för de efterlevande i sorgearbetet. När jag fick uppgiften att utforma en askgravlund för Flädie kyrkogård ville jag undersöka detta vidare. Hur askgravlunden bör utformas för att stödja de efterlevande i sorgeprocessen blev därför en av många frågor som jag har undersökt i mitt examensarbete inom landskapsarkitektur.

Enligt definitionen är askgravlunden ett kollektivt gravskick och askan efter den avlidne grävs ner i ett gemensamt gravområde. Någon markering av den exakta gravplatsen förekommer inte, men på en gemensam gravvård kan en skylt med den avlidnes namn sättas upp. Om de efterlevande vill, har de rätt att närvara vid gravsättningen. Det är kyrkogårdsförvaltningen som ansvarar för skötseln av askgravlunden och de efterlevande får bidra med smyckning i form av snittblommor och ljus på gemensamma smyckningsplatser.

Genom litteraturstudier, intervjuer och observationer på nitton olika begravningsplatser har jag i mitt arbete undersökt sorgeprocessen, begravningsplatsens betydelse för de efterlevande, varför de efterlevande besöker begravningsplatsen samt vad de gör där. Utifrån denna undersökning har jag sedan identifierat ett antal behov som de efterlevande kan ha och som bör tillgodoses i askgravlunden. Med skisser och fotografier ger jag i arbetet även exempel på hur de efterlevandes behov kan tillgodoses i askgravlundens utformning.

Resultatet från min undersökning visar att många av de efterlevande söker sig till begravningsplatsen och askgravlunden för att känna närhet och upprätthålla relationen till den avlidne personen. För vissa innebär detta att de har ett behov att återvända till platsen där askan efter den avlidne gravsattes. För andra räcker det med att i tanken möta personen som gått bort när de besöker askgravlunden. Att bara sitta stilla och tänka kan dock vara svårt för många. Att det finns något för de efterlevande att fästa sin blick vid eller pyssla med när de befinner sig i askgravlunden kan hjälpa dem att föra sina tankar i rätt riktning.

Att askgravlunden placeras och utformas så att de efterlevande får möjlighet att känna frid och trygghet är också en viktig förutsättning för att de ska kunna slappna av och minnas den avlidne. För att skapa en fridfull askgravlund är det bland annat viktigt att eftersträva tystnad. Störande ljud, som till exempel biltrafik, bör utestängas. Porlande vatten eller ljudinstallationer är exempel på element som till viss del kan maskera oljud.

Undersökningen har också visat att sorgen ofta upplevs som mycket privat. För att de efterlevande ska känna att de kan vara öppna med sin sorg, utan att störas av andra besökare, behövs avskilda sittplatser i askgravlunden. Samtidigt bör de sörjande ges möjlighet att sitta och samtala tillsammans med andra om de vill. Att få prata om det som har hänt kan nämligen vara läkande.

Vidare visar undersökningen att många efterlevande känner ett behov av att få fortsätta att rå om samt hedra den avlidne. Detta kan yttra sig i att de gärna smyckar i askgravlunden. Smyckningen kan också vara ett sätt att rena sitt dåliga samvete. Det de inte hann säga eller göra för personen i livet tar många igen vid graven. I de flesta askgravlundar får de efterlevande endast smycka med snittblommor och ljus. Under arbetets gång, samt under mitt tidigare arbete som kyrkogårdsvaktmästare, har jag flera gånger observerat att efterlevande gärna smyckar med andra föremål, till exempel stenar, prydnadshjärtan, änglar och mjukisdjur. Att många bryter mot föreskrifterna tyder på att de har ett behov att smycka med andra mer beständiga föremål än snittblommor och ljus. För att tillgodose de efterlevandes behov föreslår jag att kyrkogårdsförvaltningen bör överväga att tillåta även dessa föremål. Då en

blandning av alla möjliga föremål kan medföra att askgravlunden känns rörig och skräpig är det viktigt att formgivaren redan i gestaltningsprocessen får möjlighet att fundera på hur de olika föremålen kan ta plats i askgravlunden. I mitt arbete ges exempel på hur de olika smyckningsplatserna för blommor, ljus och andra föremål kan utformas.

Sist, men inte minst, är det viktigt att begravningsplatsen och askgravlunden utformas så att alla människor har möjlighet att besöka den. Att askgravlunden är tillgänglig är en viktig förutsättning för att tillgodose de efterlevandes behov. Det finns numera också en lag som säger att alla allmänna platser och områden för andra anläggningar än byggnader, till exempel begravningsplatser, ska vara tillgängliga och användbara för alla människor. På i stort sätt alla de begravningsplatser som jag har besökt under arbetets gång fann jag en eller flera brister i tillgängligheten. Detta resulterade i att jag noterade ett antal olika faktorer som är viktiga att ta hänsyn till för att göra askgravlunden tillgänglig för så många som möjligt. I arbetet berör jag bland annat askgravlundens placering, smyckningsplatsen, den gemensamma gravvården och redskapsplatsernas utförande.

För att underlätta för formgivaren och de kyrkogårdsförvaltningar som ska utforma en askgravlund har jag sammanfattat resultatet från min undersökning och askgravlundens föreskrifter i ett antal designprinciper. Designprinciperna ger råd och tips kring vad som är viktigt tänka på samt ta hänsyn till för att askgravlundens utformning ska underlätta för de efterlevande i sorgeprocessen. Designprinciperna har delats in i fem olika kategorier: regler för gravsättning i askgravlunden, rummets placering, rummets form, rummets inredning och smyckningen.

I slutet av arbetet utgår jag från designprinciperna och presenterar ett gestaltningsförslag för askgravlunden på Flädie kyrkogård i Bjärreds församling i Skåne. Eftersom mitt examensarbete ingår i Moviums projekt *”Miljöaspekter på kyrkogårdsverksamhet”* har jag i gestaltningsförslaget även tagit hänsyn till miljöaspekten i materialval och i den framtida skötseln.

Nyckelord: Askgravlund, begravningsplats, kyrkogård, gravskick, sorgeprocess, efterlevande, kyrkogårdsarkitektur, landskapsarkitektur, designprinciper, gestaltning, tillgänglighet, Flädie, Bjärreds församling.

Abstract

About 90 000 people die in Sweden every year and there are often many people affected by the death of each person. Losing someone you care about can be extremely painful and it is presumably one of the most stressful moments in a persons life.

Previous studies have shown that the mourners often visit the cemetery and that the visit at the grave can help them get through their grief. But it is not just the visit that is of great importance, the design of the cemetery can also play a major role. The landscape architect Inger Berglund says that the design of the cemetery either makes the grieving more difficult or can help the mourners in their grieving process. When I got the task to present a design proposal for a memorial grave-garden for ashes at the cemetery in the Swedish village Flädie, I wanted to analyze this more. How the memorial grave-garden for ashes should be designed to support the deceased's family, did became one of many questions that I have examined in my master thesis in landscape architecture.

According to the definition, the memorial grave-garden for ashes is a collective form of burial and the ashes of the deceased get buried in a burial area. It is not allowed to mark the place where the ash is buried, but is possible to put up a sign with the name of the deceased on a common gravestone. If they want to, the deceased's family are allowed to take part in the burial. The cemetery administration is responsible to maintain the memorial grave-garden for ashes and the relatives are allowed to decorate it with cut flowers and candles.

I have, through literature studies, interviews and observations at nineteen cemeteries, analyzed the grieving process, the cemetery's meaning for the mourners, why the mourners visit the cemetery and what they are doing there. Based on the survey I identified a number of needs that the mourners might have and which therefore should be satisfied in the memorial grave-garden for ashes. With sketches and photographs I also give examples of how the needs of the mourners could be satisfied in the design of the memorial grave-garden for ashes.

The results of my analyze show that many mourners visit the cemetery and the memorial grave-garden for ashes to feel close to, and to maintain their relationship with the deceased. For some people, this means that they want to return and visit the place where the ashes of the deceased were buried. For other mourners it is enough to just think about the deceased or in their mind talk with the dead person. Some mourners might find it difficult to simply sit down in the memorial grave-garden for ashes. A way to help the mourners to keep their thoughts in the right direction could be something to look at or something to do when they visit the memorial grave-garden for ashes.

It is also important that the memorial grave-garden for ashes is placed and designed so that the mourners can feel safe and peaceful. Therefore silence is important. Noise from traffic has to be excluded. Rippling water or sound installations are examples of elements that can screen off unwanted noise.

My analyze has also shown that the grief is very private and many mourners want to be alone when they visit the memorial grave-garden for ashes. Therefore there has to be secluded seats where the mourners can feel private and be open with their grief. Since talking with other people about the grieving could be healing, the memorial grave- garden for ashes needs a place where the visitors can sit down and talk.

Many mourners often leave a gift when they visit the memorial grave-garden for ashes. Most often the mourners are only allowed to decorate with cut flowers and candles. I have, during my analyze and my previous job as a cemetery caretaker, many times observed that mourners do not follow these rules and that they decorate with other gifts, such as stones, ornaments, cuddly toys and pot plants. This breaking of the rules indicate that there have a need to decorate with other objects.To meet these needs, I suggest that the cemetery administration should consider allowing more objects. A mixture of all kinds of objects can make the memorial grave-garden for ashes look cluttered and untidy. Therefore it is important that the designer, already in the design process, get the possibility to consider how the different objects can be

placed in the memorial grave-garden for ashes. In my work I show examples of how the decorating place for flowers, candles and other objects can be designed.

The swedish law says that public places and areas for others facilities then buildings, such as cemeteries, shall be accessible and usable for all people. At almost all the cemeteries I have visited during my analyze, I found one or more deficiencies in the accessibility. As a result of this, I have noted a number of factors that are important to consider while designing a memorial grave garden for ashes.

To help the designer and the cemetery administration, I have summarized the results of my analyze and the regulations of the memorial grave-garden for ashes in a number of design principles. The design principles give recommendations and directions on important matters to consider when designing a memorial grave-garden for ashes. The design principles are divided into five different categories: rules for burial in the memorial grave-garden for ashes, the location of room, the shape of the room, the furnishings and the decorations.

In my master thesis I use the design principles in a design proposal for a memorial grave garden at Flädie cemetery. Since my master thesis is a part of Movium's project *"Environmental issues in church yard businesses"* I have tried to do the design proposal as environmentally friendly as possible, particularly thinking of the environmental aspect in my choice of material and the future management.

Keywords: Memorial grave garden for ashes, cemetery, churchyard, forms of burial, grieving process, the deceased's family, cemetery architecture, landscape architecture, design principle, design accessibility, Flädie, Bjärred congregation.

Läsanvisning

Här följer en kort beskrivning av vad de olika delarna i arbetet innehåller:

Kapitel 1. Inledning
I det inledande kapitlet ges en förklaring till varför jag valt att skriva om askgravlunden, vad jag ville uppnå med arbetet samt hur jag har gått tillväga för att uppnå mina mål. Avslutningsvis presenteras ett antal begrepp som ofta förekommer inom begravningsverksamheten och som jag använder mig av i arbetet.

Kapitel 2. Undersökning
Genom att undersöka sorgeprocessen, begravningsplatsens betydelse för de efterlevande, varför de efterlevande besöker begravningsplatsen samt vad de gör där, har jag i detta kapitel identifierat ett antal behov som de efterlevande kan ha och som bör tillgodoses i askgravlunden. Med skisser och fotografier ger jag i detta kapitel dessutom exempel på hur behoven kan tillfredsställas i askgravlundens utformning.

Kapitel 3. Askgravlundens designprinciper
Utifrån resultatet från undersökningen i kapitel två samt askgravlundens föreskrifter har jag i det tredje kapitlet formulerat ett antal designprinciper. Kortfattat kan man säga att designprinciperna ger råd och tips kring vad man bör tänka på samt ta hänsyn till när en askgravlund utformas. Min tanke är att formgivaren och kyrkogårdsförvaltningen ska kunna återvända till detta kapitel och använda det som vägledning när de ska utformar en askgravlunden.

Kapitel 4. Gestaltningsförslag
I det fjärde kapitlet utgår jag ifrån designprinciperna i kapitel tre och utformar en askgravlund för Flädie kyrkogård. I förslaget tar jag även hänsyn till miljöaspekten i materialval och den framtida skötseln. Förutom gestaltningsförslaget presenteras här min analys av Flädie kyrkogård samt mina idéer och de ställningstaganden som lett fram till det slutliga gestaltningsförslaget.

Kapitel 5. Reflektion/diskussion
I det femte och sista kapitlet tittar jag med kritiska ögon tillbaka på mitt arbete och reflekterar över mina designprinciper, frågeställningar och mitt gestaltningsförslag samt min metod.

Bilaga 1. Plats- och rumsanalyser
Med fotografier, anteckningar samt i vissa fall små skisser ges i bilaga 1 en kort beskrivning av de askgravlundar, minneslundar och asklundar som jag har besökt under arbetets gång.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING 11
Bakgrund 13
Begravningsplatsen- en betydelsefull plats för de efterlevande 13
Nya gravskick efterfrågas 13
Askgravlund för Flädie kyrkogård 14
Frågeställningar 14
Syfte 15
Mål 15
Avgränsning 15
Metod 15
Litteraturstudier 17
Intervjuer 17
Plats- och rumsanalyser 17
Bildstudier 18
Exkursioner 19
Begreppsförklaringar 19

2. UNDERSÖKNING 25
Att förlora någon man tycker om 27
Sorgeprocessen och sorgereaktioner 27
Begravningsplatsens betydelse 30
En personlig händelse 30
Gravsättningsområdet 32
Den exakta gravplatsens betydelse 32
Hur kan gravsättningsområdet utformas för att underlätta för de efterlevande att återvända till den exakta gravplatsen? 35
Referenspunkter 35
Geometriska mönster 36
Numrerade gravplatser 37
Låt de efterlevande plantera ett träd 38
Den gemensamma gravvården 39
Smyckningsplatsen 41
Smyckning med snittblommor 41
Vaser 42
Stående vatten 44
Smyckning med ljus 46
Smyckning med andra föremål 48
Varför smyckar de efterlevande med dessa föremål? 50
Två alternativ 50
En blomma tags bort när den vissnat men när plockar man bort en nalle? 50
Efterlevande behöver känna frid 52
Hur kan askgravlunden utformas för att de efterlevande ska uppleva en fridfull stämning? 52
Placering 52
Rummets form och inredning 52
Efterlevande behöver känna trygghet och avskildhet 53
Hur kan askgravlunden utformas för att de efterlevande ska känna sig trygga och avskilda? 54
Få efterlevande stannar kvar i askgravlunden 58
Efterlevande behöver ha något att sysselsätta sig med när de befinner sig i askgravlunden 63
Något att fästa sin blick vid 63
Något att pyssla med 64
Djur i askgravlunden 65
Exempel på andra aktiviteter i askgravlunden 66
Efterlevande behöver prata om det som de har varit med om 67
Utforma flera små askgravlundar istället för en stor 68
Tillgänglighet 72
Gångvägar 73

Framkomlighet ... 74
Sittplatser ... 75
Smyckningsplats- blommor ... 76
Smyckningsplats- ljus ... 77
Namnskyltar och informationsskyltar ... 78
Synnedsättning ... 79
Redskapsplatser ... 80
Underlätta för de efterlevande att hitta rätt ... 81
Religiösa symboler ... 82
Avtal för gravsättning i askgravlunden ... 83
Vad bör ingå i avtalet? ... 84

3. ASKGRAVLUNDENS DESIGNPRINCIPER ... 85
Designprincipernas indelning ... 87
1. Regler för gravsättning i askgravlunden ... 88
2. Rummets placering ... 89
3. Rummets form ... 90
3.1 Gravsättningsområdet ... 90
4. Rummets inredning ... 91
4.1 Smyckningsplats ... 91
4.2 Gemensam gravvård ... 91
4.3 Sittplatser ... 92
5. Smyckning ... 93

4. GESTALTNINGSFÖRSLAG
- askgravlund för Flädie kyrkogård ... **95**
Flädie ... 97
Flädie kyrkogård ... 97
Askgravlundens placering ... 100
Utgångspunkter för askgravlundens utformning ... 102
Idéer, insikter och ställningstaganden ... 103
Illustrationsplan ... 106

Änglamark
- en askgravlund för möten mellan de levande och de döda. ... **107**
Rummets form ... 107
Gravsättningsområdet ... 107
Rummets inredning ... 109
Smyckningsplats ... 109
Gemensam gravvård ... 110
Sittplatser ... 110
Belysning ... 110
Skuggdiagram ... 113
Skötsel ... 114
Avtal för gravsättning i askgravlunden ... 114
Växtlista ... 116
Planteringsplan ... 117

5. REFLEKTION/DISKUSSION ... 119
Efterlevandes behov ... 121
Alla har olika behov ... 121
En jämförelse ... 121
Designprinciper ... 123
Designprinciperna -en checklista ... 123
Kommer alla askgravlundar se likadana ut? ... 124
Gestaltningsförslag för Flädie kyrkogård ... 124
Miljöaspekten ... 125
Metod ... 126

REFERENSER ... 128

FIGURFÖRTECKNING ... 131

BILAGA 1 PLATS- OCH RUMSANALYSER
- från nitton olika kyrkogårdar ... **135**

Kapitel 1
inledning

Detta kapitel inleds med en bakgrundsbeskrivning om varför jag valt att skriva om askgravlunden. Därefter följer de frågeställningar som jag avser att besvara i arbetet samt mitt syfte och mina mål. I metodavsnittet förklarar jag sedan hur jag gått tillväga för att besvara frågeställningarna och uppnå målen. För att öka förståelsen för arbetet avslutas kapitlet med ett antal begreppsförklaringar.

Bakgrund

Begravningsplatsen – en betydelsefull plats för de efterlevande

I Sverige dör årligen cirka 90 000 människor (Kremationsstatistik 2009). Kring varje person som avlider finns det ofta många människor som berörs. Att förlora en närstående, en partner, en förälder, ett barn, en mor- eller farförälder, ett syskon eller en vän, kan vara oerhört smärtsamt och anses vara en av de mest stressfyllda händelserna i en människas liv (Grimby & Johansson, 2005).

I samtal med efterlevande har Berglund (1994) och Francis m fl (2005) observerat att många efterlevande gärna söker sig till begravningsplatsen och att besöket kan vara en hjälp för de efterlevande att ta sig igenom sorgen. Att det finns en fysisk plats att gå till, en plats där de efterlevande kan fortsätta att rå om den avlidne samt minnas och känna närhet till personen som gått bort, tycks hjälpa de efterlevande i sorgeprocessen (Berglund, 1994; Francis m fl, 2005).

Det är dock inte enbart besöket i sig som har stor betydelse, även begravningsplatsens utformning kan spela stor roll. Landskapsarkitekten Inger Berglund (1994) menar att utformningen antingen kan försvåra eller underlätta för de efterlevande i sorgeprocessen.

Nya gravskick har efterfrågats – att gravsättas i en enskild gravplats är inte lika självklart idag som för några årtionden sedan

Även om seder och traditioner kring begravningar har skiftat genom historien har människan i alla tider tagit hand om sina döda (Sörensen, 2006).

I Sverige är det idag upp till var och en att bestämma hur vi ska tas omhand och gravsättas efter vår död. Vi kan välja att jordbegravas eller kremeras. Vi får även besluta om vi ska gravsättas i en enskild kist- eller urngravplats, spridas i naturen, placeras ovan jord i ett så kallat kolumbarium eller gravsättas i ett gemensamt gravområde i en minneslund, askgravlund eller kistminneslund. Framför vi ingen egen önskan är det upp till de anhöriga att bestämma (Begravningslagen (1990:1144)). Statistik från Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund visar dock att antalet jordbegravningar minskar i takt med att antalet kremationer ökar. Samtidigt ser vi förändringar i valet av gravskick på våra kyrkogårdar. Vid sidan av enskilda kist- och urngravplatser efterfrågar människor allt oftare gravskick där de efterlevande slipper ansvara för skötseln (Holm, muntligen 2010).

I takt med att samhället utvecklats har människan förändrat sina vanor och idag flyttar vi allt oftare. Vi flyttar för att studera, arbeta, finna kärleken och lyckan. När barnen flyttar iväg saknar många äldre någon som kan ta hand om deras framtida gravplats och oron för att få en ovårdad och bortglömd gravplats är stor hos många. Många äldre vill heller inte vara till besvär och vill inte lägga bördan på kommande generationer att behöva sköta om en gravplats. De äldre har själva erfarenhet av hur jobbigt det kan vara, speciellt om man har flera gravplatser på olika kyrkogårdar att sköta om. Vid sidan av enskilda gravplatser har därför minneslunden, med sin skötselfrihet, i flera år ansetts vara ett bra val inför den sista vilan. (Berglund, 1994)

Minneslunden är ett gemensamt gravområde för nedgrävning eller spridning av askor. Grundidén bakom minneslunden var att alla, oavsett bakgrund och ekonomiska tillgångar, skulle begravas efter samma principer. Detta innebär att i minneslunden begravs alla anonymt. Anhöriga får därför inte delta vid gravsättningen och av samma anledning markeras inte den exakta gravplatsen. Det är heller inte tillåtet att sätta upp en skylt med den avlidnes namn. I minneslunden ansvarar kyrkogårdsförvaltningen för skötseln och efterlevande får lämna snittblommor och ljus på gemensamma smyckningsplatser. (Sörensen & Wembling, 2008)

Med tiden har dock minneslundens anonymitet ifrågasatts allt mer. Efterlevande har framfört önskemål om att få närvara vid gravsättningen samt

att få sätta upp en skylt med den avlidnes namn i minneslunden. (Sörensen & Wembling, 2008)

Att inte få närvara vid gravsättningen har bland annat inneburit att efterlevande känt en oro för vad som egentligen händer med askan. Det finns de som tvivlar på att askan verkligen har grävts ner i minneslunden. För en del anhöriga har förbudet mot att delta vid gravsättningen dessutom medfört att de upplevt att de inte fått fullborda sitt avsked ordentligt. Att inte få kännedom om den exakta gravplatsen har också medfört att vissa efterlevande saknat en plats att gå till. Många har helt enkelt inte förstått vad det innebär att begravas anonymt och i vissa fall har det gått så långt att anhöriga ångrat att de låtit sina närstående begravas i en minneslund. Förmodligen är det skötselfriheten snarare än anonymiteten och tanken att alla ska vara lika inför döden som attraherat de flesta människor att välja minneslunden. (Berglund, 1994)

För att tillgodose de efterlevandes behov och önskemål har vissa kyrkogårdsförvaltningar de senaste åren anlagt askgravlundar, ett gravskick som sannolikt fler kyrkogårdsförvaltningar också kommer att använda sig av i framtiden. Askgravlunden är ett gemensamt gravområde för nedgrävning av askor och precis som i minneslunden slipper de anhöriga bekymra sig om skötseln. Det är kyrkogårdsförvaltningen som ansvar för att askgravlunden hålls i ett ordnat och värdigt skick och de efterlevande får lämna snittblommor och ljus på gemensamma smyckningsplatser. Till skillnad från minneslunden får de anhöriga, om de vill, närvara vid gravsättningen av askan. På en gemensam gravvård i askgravlunden finns också möjlighet att sätta upp en skylt med den avlidnes namn. (Sörensen & Wembling, 2008)

Askgravlund för Flädie kyrkogård

Genom Moviums projekt *”Miljöaspekter på kyrkogårdsverksamhet”* fick jag uppgiften att gestalta en askgravlund för Flädie kyrkogård i Bjärreds församling. Målet med uppgiften var att jag skulle ta fram ett gestaltningsförslag för att visa hur en askgravlund kan se ut när hänsyn tagits till miljöaspekten i materialval och den framtida skötseln. I början av projektet var både Movium och uppdragsgivaren Krister Hagman, fastighets- och kyrkogårdsansvarig vid Bjärreds församling, tydliga med att jag själv hade möjlighet att utveckla uppgiften utifrån mina egna intressen.

Då det i tidigare studier utförda av Berglund (1994) och Francis m fl (2005) framkommit att de efterlevande gärna söker sig till begravningsplatsen och att besöket kan ha stor betydelse för de efterlevande ville jag undersöka hur askgravlunden bör utformas för att stödja de efterlevande i sorgeprocessen.

Enligt definitionen för askgravlunden ska den innehålla ett gravsättningsområde i vilket askan efter den avlidne kan gravsättas, en gemensam smyckningsplats där efterlevande kan lämna snittblommor och ljus samt en gemensam gravvård där namnen på dem som gravsatts i askgravlunden kan noteras. Men hur ska rummet, gravsättningsområdet, smyckningsplatsen samt namnplatsen utformas för att stödja de efterlevande i sorgeprocessen? Finns det andra element som också bör ingå i rummet? Detta ville jag undersöka.

Frågeställningar

I samband med att jag fick uppgiften att gestalta en askgravlund för Flädie kyrkogård ställde jag ett antal frågor:

- Hur bör askgravlunden utformas för att stödja de efterlevande i sorgeprocessen? Vad är viktigt att tänka på samt ta hänsyn till?

- Vilka behov har de efterlevande som besöker askgravlunden? Kan landskapsarkitekten med en medveten gestaltning av rummet tillgodose dessa behov?

- Hur förmedlar jag det som jag finner i min undersökning till andra människor som ska utforma en askgravlund? Är det möjligt att upprätta ett antal designprinciper för att öka förståelsen för hur utformningen av rummet kan stödja de efterlevande i sorgeprocessen?

Syfte

Syftet med mitt examensarbete har varit att öka min egen kunskap om, samt ge andra landskapsarkitekter och kyrkogårdsförvaltningar information om hur askgravlunden kan utformas för att stödja de efterlevande. Min förhoppning är att arbetet ska fungera som en vägledning och inspirationskälla när en askgravlund ska utformas.

Mål

- Att undersöka vad efterlevande har för behov samt hur behoven kan tillgodoses i askgravlundens utformning.

- Att utifrån min undersökning om efterlevandes behov formulera ett antal designprinciper som ger exempel på vad som är viktigt att tänka på samt ta hänsyn till när en askgravlund utformas.

- Att utforma en askgravlund, för Flädie kyrkogård, där rummets utformning och inredning stödjer de efterlevande. I gestaltningsförslaget tas även hänsyn till miljöaspekten i materialval och den framtida skötseln.

Avgränsning

Askgravlunden och begravningsplatsen är till för både de levande och de döda. För att avgränsa mitt arbete och för att det är de efterlevande som flera år efter dödsfallet ska besöka och vistas i askgravlunden har jag valt att endast ta utgångspunkt i de efterlevandes behov. Hur människor vill att deras sista viloplats ska utformas berörs därmed inte.

Metod

För att kunna besvara mina frågeställningar samt uppfylla mina mål var jag tvungen att öka min förståelse om sorg och sörjande människors behov. Jag behövde också öka min egen kunskap om utformning av kyrkogårdsrum samt vad det finns för lagar och regler att ta hänsyn till när man arbetar med kyrkogårdar. För att göra detta använde jag mig av flera olika metoder och på nästa sida visas en schematisk bild över min arbetsprocess, vilka metoder jag använt mig av samt rapportens upplägg. I följande text kommer jag att beskriva min arbetsprocess och lite längre fram går jag igenom varje metod var för sig.

Genom litteraturstudier, egna erfarenheter från arbetet som kyrkogårdsvaktmästare, intervjuer samt egna observationer av befintliga askgravlundar har jag identifierat ett antal behov som de efterlevande kan ha och som bör tillgodoses i askgravlundens utformning. Genom att studera och analysera befintliga askgravlundar har jag dessutom skaffat mig en uppfattning om hur rummets och inredningens utformning kan stödja de efterlevande i sorgeprocessen. Resultatet från min undersökning presenteras i kapitel två.

Vid sidan av mitt sökande efter efterlevandes behov har min skissprocess pågått. Detta har inneburit att efterhand som ett behov identifierats har jag genom mitt eget skissande och med inspiration från mina plats- och rumsanalyser, litteraturstudier, exkursioner, intervjuer och bildstudier undersökt hur behovet kan tillgodoses i askgravlundens utformning. Med hjälp av fotografier och skisser exemplifieras olika gestaltningsidéer i kapitel två.

Utifrån mina iakttagelser i den undersökande delen, i kapitel två, samt askgravlundens föreskrifter har jag i kapitel tre sedan formulerat ett antal designprinciper. Kortfattat kan man säga att designprinciperna ger råd och tips kring vad formgivaren och kyrkogårdsförvaltningen bör tänka på samt ta hänsyn till när en askgravlund utformas. Tanken är att designprinciperna ska fungera som ett stöd när jag själv och andra ska utforma en askgravlund.

Efter att jag inventerat Flädie kyrkogård startade sedan min gestaltningsprocess att hitta en utformning till askgravlunden för Flädie

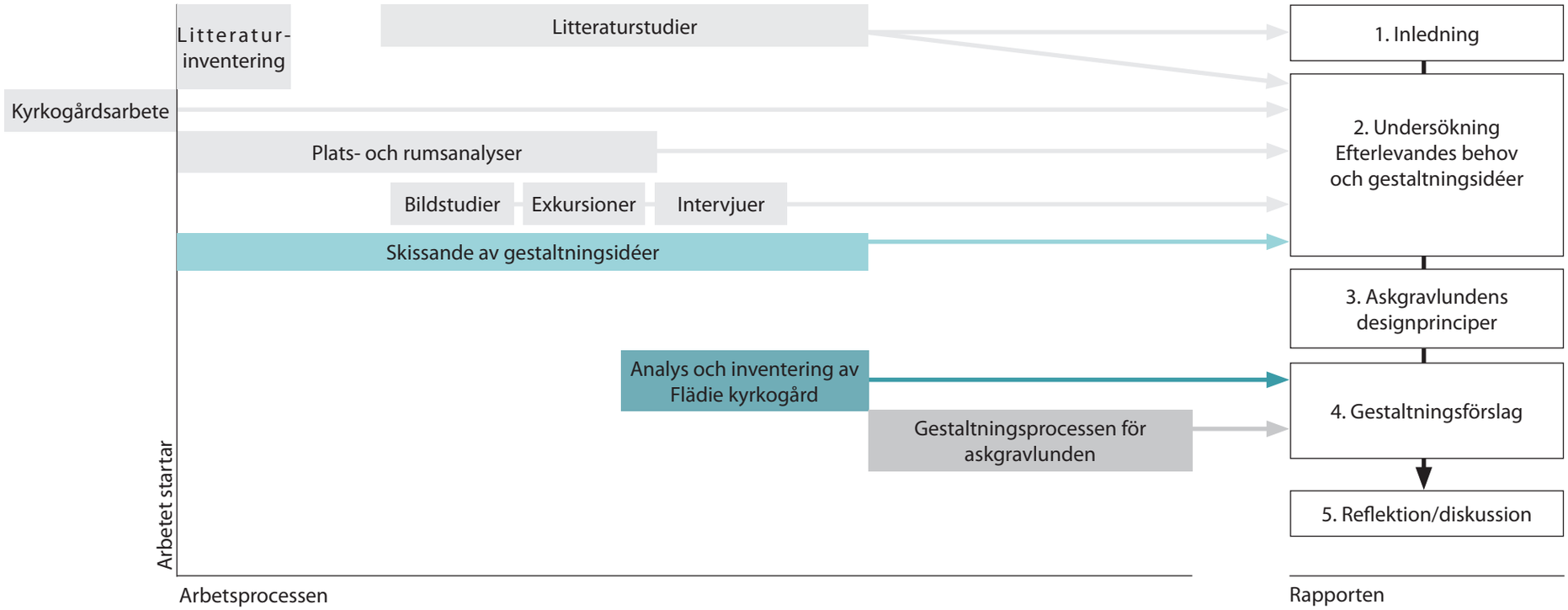

1. Schematisk bild över min arbetsprocess och rapportens upplägg.

kyrkogård. Under gestaltningsprocessen använde jag mig av informationen som jag funnit i min undersökning. Designprinciperna och mina tidigare gestaltningsidéer fick nu fungera som vägledning och inspiration. Att gestalta för en specifik plats innebär dock helt andra utmaningar. I denna del av arbetet var jag tvungen att anpassa designprinciperna och idéerna till platsens förutsättningar, vilket inneburit både möjligheter och begränsningar. Gestaltningsförslaget presenteras i kapitel fyra.

Litteraturstudier

När jag sökt efter litteratur har jag dels använt mig av bibliotekskatalogerna LIBRIS, LUKAS och MALIN. Min sökning har först och främst inriktats mot människors sorgeprocess, sorgearbete och sorgbearbetning i samband med ett dödsfall. Jag har också sökt efter litteratur om kyrkogårdsarkitektur och om begravningsplatsens betydelse för de efterlevande.

Att fråga personer som jag kommit i kontakt med om tips har varit en annan strategi för att hitta relevant litteratur och många gånger har en referens lett mig vidare till en annan. Mitt samarbete med Movium har inneburit att jag dessutom tilldelats material som de publicerat om kyrkogårdar.

För att ta reda på om det finns några lagar och regler som jag var tvungen att ta hänsyn till när jag utformade askgravlunden har jag även studerat *Begravningslagen (1990:1144)* samt den pågående *Begravningsutredningen 2009.*

Intervjuer

De personer som jag valde att intervjua är Angela Sandell och Karin Johansson. Angela arbetar som processledare för kyrkogårdsfrågor vid Movium och arbetade dessförinnan som begravningsentreprenör. Angela har dessutom skrivit två examensarbeten med fokus på kyrkogårdar och bland annat efterlevandes behov. I sitt andra examensarbete utförde Angela också en omfattande enkätundersökning för att ta reda på vad kyrkogårdens besökare efterfrågar. Karin Johansson är diakon och arbetar vid Guldhedskyrkan i Göteborg. I sitt arbete som diakon genomför Karin bland annat stödjande samtal med sörjande.

Under intervjuerna hade jag fem förbestämda frågor, därefter fick samtalet föra oss vidare. För att undvika att styra svaren försökte jag ställa så öppna frågor som möjligt. Jag undvek därför ja- och nej-frågor och försökte få personen jag samtalade med att berätta utan att jag la mig i.

Frågor jag ställde:

- På vilket sätt kommer du i kontakt med sörjande människor?
- Vad anser du att efterlevande har för behov?
- Varför går man till begravningsplatsen tror du?
- Vad tror du att man gör när man besöker askgravlunden?
- Vad är viktigt för de efterlevande när de besöker begravningsplatsen?

Informationen från intervjuerna har vävts in i undersökningen och presenteras tillsammans med mina iakttagelser från de andra studierna. Intervjuerna kommer därmed inte att återberättas i sin helhet i arbetet.

Plats- och rumsanalyser

Genom att besöka och analysera befintliga askgravlundar fick jag möjlighet att undersöka vilka faktorer som kan påverka hur besökaren upplever askgravlunden. Dessutom kunde jag på plats observera hur efterlevande använder sig av askgravlunden.

Då jag anser att en av landskapsarkitektens främsta uppgifter är att skapa rum som ska användas och upplevas av andra människor bestämde jag mig för att se på begravningsplatserna genom olika ”glasögon”. Vid varje besök försökte jag träda in i fyra olika roller och utifrån dessa roller analyserade jag vad jag såg och upplevde.

1. Anhörig

När jag klev in i rollen som anhörig noterade jag hur jag upplevde rummet och om jag kände att det fanns utrymme för mig att sörja. Jag noterade också om det var något jag tyckte extra mycket om eller om det fanns något i eller utanför rummet som störde mig under besöket.

2. Landskapsarkitekt
Därefter tog jag på mig landskapsarkitektens glasögon och försökte analysera vad det var som gjorde att jag upplevde platsen på ett visst sätt. Ur landskapsarkitektens perspektiv försökte jag dessutom observera hur de efterlevande använde sig av begravningsplatsen och utifrån det öka min förståelse för de efterlevandes behov samt hur rummets utformning kan stödja sörjande människor.

3. Anhörig med funktionsnedsättning
Att alla har möjlighet att besöka begravningsplatsen känns viktigt för mig. Det finns numera också en lag som säger att allmänna platser och områden för andra anläggningar än byggnader, till exempel begravningsplatser, ska vara tillgängliga och användbara för alla människor (Boverket, online). Att studera begravningsplatserna ur ett tillgänglighetsperspektiv innebar att jag skaffade mig en uppfattning om vilka faktorer som är viktiga att ta hänsyn till när man utformar en askgravlund.

4. Förvaltare
Eftersom det som jag utformar en dag ska förvaltas, valde jag att titta på begravningsplatsen utifrån mina tidigare kunskaper från arbetet som kyrkogårdsvaktmästare. Jag tittade främst på om det fanns något i utformningen som skulle kunna förändras för att underlätta förvaltningen samt om det redan idag fanns något som underlättade förvaltningen av askgravlunden.

Jag valde att dokumentera samtliga besök genom att fotografera. När jag fann något som jag tyckte var extra intressant valde jag att också skissa. Då antalet besök blev fler än jag planerade från början, kommer de inte att presenteras i sin helhet i arbetet. Mina observationer kommer istället att vävas samman med informationen som jag inhämtat från mina andra studier. Fotografierna och skisserna kommer i sin tur att användas för att förtydliga mina iakttagelser samt visa på bra och mindre bra idéer. En kortfattad dokumentation med mina anteckningar, skisser och fotografier från varje besök finns dock att tillgå i bilaga 1.

Val av begravningsplats
Begravningsplatserna som jag har besökt har valts utifrån tre olika anledningar:

1. I närheten
Att begravningsplatsen funnits inom rimligt avstånd har varit en av de mest avgörande anledningarna till varför jag besökt en viss plats.

2. Tips
För att inte missa intressanta begravningsplatser valde jag att fråga Ann-Britt Sörensen, ansvarig för kyrkogårdsfrågor vid Movium, om vilka begravningsplatser hon tyckte att jag borde besöka.

3. På landet- i staden
För att studera om det finns några skillnader i behov och användning av begravningsplatser på landsbygden respektive i urban miljö försökte jag variera mina besök mellan stad och landsbygd så mycket som möjligt.

Få askgravlundar tillgängliga
På nästintill alla begravningsplatser som jag besökte fanns det ännu ingen askgravlund. I vissa fall fanns det platser som liknade askgravlunden men som kallades för asklund, askminneslund eller askgravplats. I de fall där det fanns en askgravlund eller liknade har jag studerat dem, men på de flesta begravningsplatser fick jag studera minneslunden istället. Eftersom askgravlunden och minneslunden på många sätt liknar varandra ser jag inte detta som något större problem. Den enda skillnaden är att i minneslunden finns igen gemensam gravvård, vilket då inneburit att jag inte fått möjlighet att studera den i så stor utsträckning som jag hade hoppats.

Bildstudier
Att studera andras fotografier var ett sätt att studera begravningsplatser som jag själv inte haft möjlighet att besöka. Det är först och främst Ann-Britt

Sörensens och min handledare Sabina Jallows kyrkogårdsfotografier som jag fått möjlighet att titta igenom.

Att titta på andras fotografier innebar en del svårigheter och begränsningar. När jag själv inte har varit på begravningsplatsen är det svårt att förstå helheten och känslan. En lummig plats kan se rogivande ut på ett fotografi men i verkligheten kan en hårt trafikerad väg passera förbi precis utanför och bullret från biltrafiken kan göra att begravningsplatsen inte alls är rogivande. I detta fall blir inte upplevelsen densamma som när man tittar på fotografiet. Att kunna göra en rättvis analys av begravningsplatserna utifrån fotografierna har därför ansetts som omöjligt och fotografierna har främst används som inspiration i mitt arbete.

Exkursioner

Mitt samarbete med Movium har inneburit att jag fått möjlighet att delta i olika aktiviteter. Bland annat har jag följt med på två inspirerande kyrkogårdsexkursioner till Danmark. Under exkursionerna besökte vi Hersted Vestre kirkegård, Assistens kirkegården, Holbaeks naturkirkegård och Bispebjerg kirkegård.

Begreppsförklaringar

Det finns en rad olika begrepp inom begravningsverksamheten och för att öka förståelsen för mitt arbete har jag valt att skriva ett antal begreppsförklaringar. Innan jag låter er ta del av dessa vill jag dock klargöra ett par saker.

Inom begravningsverksamheten råder det idag en begreppsförvirring. Avsaknaden av rättsligt definierade begrepp av framförallt gravskick har inneburit att kyrkogårdsförvaltningarna skapat sina egna begrepp och definitioner. Detta har medfört att ett begrepp kan ha olika betydelse på olika håll i Sverige. Det kan också förekomma olika begrepp för en och samma sak.

När jag genom Movium fick uppgiften att gestalta en askgravlund visste jag inte exakt vad det innebär att gravsättas i en askgravlund. Inför mitt första samtal med uppdragsgivare, Krister Hagman kyrkogårds- och fastighetsansvarig i Bjärreds församling, försökte jag därför lära mig allt om askgravlundar. Under samtalet med Krister Hagman pratade han om en askminneslund, ett begrepp som jag inte alls kände till. Efter samtalet tittade jag åter igenom litteraturen som jag fått från Movium, men ordet askminneslund fanns inte med. Det visade sig att askminneslund är ett av de begrepp som tillkommit utan att vara rättsligt definierat.

Inför mitt andra samtal med Krister Hagman lärde jag mig flera olika begrepp och fick en bättre förståelse för fler gravskick, inte bara askgravlunden. Därigenom kunde jag sedan ställa fler frågor, vilket hjälpte både mig och Krister att förstå varandra bättre och i slutändan kom vi fram till att det var en askgravlund han menade.

Efter mina samtal med Krister Hagman och även med andra människor inom kyrkogårdsverksamheten har jag insett att begreppsförvirringen är ett stort problem som försvårar kommunikationen. Med anledning av detta och med förhoppningen att underlätta kontakten mellan landskapsarkitekter och personer inom kyrkogårdsverksamheten i framtiden, har jag valt att ta med alla de begrepp som jag har haft användning för under arbetets gång. Vissa av orden som förklaras kommer därmed inte att finnas med i de kommande delarna av arbetet.

Begravningsplats

En begravningsplats är ett område där avlidnas stoft eller aska gravsätts. Begravningsplatser omfattar kyrkogårdar, andra gravområden, minneslundar, askgravlundar och kolumbarium. (Andersson m fl, 2005)

Kyrkogård

En kyrkogård är en begravningsplats intill en kyrka. (Andersson m fl, 2005)
Jag har hittills i arbetet använt mig av ordet kyrkogård utan att egentligen fundera över dess exakta betydelse. Det är ett ord som jag har växt upp med och min uppfattning är att många i det vardagliga talet använder sig av begreppet kyrkogård vare sig det finns en kyrka eller ej i närheten. Med respekt för de människor som kopplar ihop ordet kyrkogård med kyrkan och dess religiösa

Kistgravplatser

Urngravplatser

Minneslund

innebörd har jag valt att i det fortsatta arbetet endast använda ordet kyrkogård när det är tydligt att det finns en kyrka i närheten.

Huvudman

En huvudman är en församling inom Svenska kyrkan. Huvudmannen har till uppgift att anordna och upprätthålla allmänna begravningsplatser för alla dem som är folkbokförda inom ett visst område. Med tillåtelse från regeringen kan även en kommun få agera huvudman. (Begravningslagen (1990:1144))

Gravrätt

Alltid när en ny gravplats tas i bruk uppstår en gravrätt. En gravrättsinnehavare ska antecknas för graven och som ett bevis på gravrätten får gravrättsinnehavaren ett gravbrev. Att vara gravrättsinnehavare innebär både rättigheter och skyldigheter. Rättigheterna innebär att det är gravrättsinnehavaren som får bestämma hur gravanordningen ska utformas och gravplatsen smyckas. Gravrättsinnehavaren får dessutom bestämma vilka som får gravsättas i gravplatsen. Skyldigheterna innebär att gravrättsinnehavaren måste se till att gravplatsen hålls i ett ordnat och värdigt skick. Antingen sköter man graven själv eller så betalar man för gravskötsel. Gravrätten är tidsbestämd, vanligast är att man får ha den i 25 år. I de fall en ny gravsättning sker inom gravplatsen förlängs gravrätten med ytterligare 25 år. När gravrätten löper ut har gravrättsinnehavaren rätt att förnya den. I de fall man inte vill förlänga den återgår gravplatsen till huvudmannen. (Andersson m fl, 2005; Begravningslagen (1990:1144); Begravningsutredningen, 2009)

Gravskick

Gravskick är det sätt på vilket den avlidne gravsätts (Andersson m fl, 2005). Vid tidpunkten för examensarbetets uppkomst fanns det endast tre lagstadgade gravskick i Sverige. De tre gravskicken är gravsättning av stoft eller aska i en bestämd gravplats, nedgrävning eller spridning av aska i minneslund samt spridning av aska på annan plats än begravningsplatsen. (Begravningsutredningen, 2009)

Trots detta finns det redan idag ett flertal andra gravskick på våra begravningsplatser. Som jag beskrev tidigare har saknaden av rättsligt definierade begrepp inneburit att kyrkogårdsförvaltningarna skapat sina egna begrepp och definitioner. Detta har medfört att det finns stora

Minneslund

Askgravlund

Askgravlund

tveksamheter och variationer runt om i Sverige beträffande till exempel om gravskicket upplåts med gravrätt eller ej. På grund av detta är det i många fall oklart vad gravrättsinnehavaren respektive kyrkogårdsförvaltningen har för rättigheter och skyldigheter. För att komma till rätta med detta föreslår *Begravningsutredningen 2009* att det i begravningsförordningen införs definitioner på de allra vanligaste gravskicken som idag förekommer på svenska begravningsplatser, det vill säga kistgravplats, urngravplats, minneslund, kistminneslund, askgravlund, askgravplats, kistmur, kolumbarium och urnmur. (Begravningsutredningen, 2009)

Kistgravplats

Kistgravplatsen är en bestämd gravplats som är inritad på en gravkarta och har plats för en eller fler kistor, se figur 2 på föregående sida. Det är också möjligt att gravsätta en urna i en kistgravplats, vilket kan bli aktuellt om den ena partnern vill gravsättas i en kista medan den andra partnern vill kremeras och gravsättas i en urna. Gravskicket upplåts med gravrätt. (Andersson m fl, 2005; Begravningsutredningen, 2009)

Urngravplats

Urngravplatsen är en bestämd gravplats som är inritad på en gravkarta och har plats för en eller flera urnor, se figur 3 på föregående sida. Gravskicket upplåts med gravrätt. (Andersson m fl, 2005; Begravningsutredningen, 2009)

Kistminneslund

Kistminneslunden är ett gemensamt gravområde för nedgrävning av kistor. Kistminneslunden är ett anonymt gravskick vilket innebär att anhöriga inte får medverka vid gravsättningen och den exakta gravplatsen markeras inte. Det är heller inte tillåtet att sätta upp en skylt med den avlidnes namn. Gravskicket upplåts inte med gravrätt vilket innebär att det är kyrkogårdsförvaltningen som ansvarar för skötseln och anhöriga får lämna snittblommor och ljus på gemensamma smyckningsplatser. (Andersson m fl, 2005; Begravningsutredningen, 2009)

Minneslund

Minneslunden är ett gemensamt gravområde för nedgrävning eller spridning av askor, se figur 4-5. Minneslunden är precis som kistminneslunden ett anonymt

Askgravplatser

Askgravplatser

Kolumbarium

gravskick. Anhöriga får inte närvara vid gravsättningen och någon markering av den exakta gravplatsen förekommer inte. Anonymiteten innebär också att man inte får lov att sätta upp en skylt med den avlidnes namn. Gravskicket upplåts utan gravrätt vilket betyder att det är kyrkogårdsförvaltningen som ansvarar för skötseln och anhöriga får lämna snittblommor och ljus på gemensamma smyckningsplatser. (Andersson m fl, 2005; Begravningsutredningen, 2009)

Askgravlund

Askgravlunden är ett gemensamt gravområde för nedgrävning av askor, se figur 6-7 på föregående sida. Om anhöriga vill, får de närvara vid gravsättningen av askan och mot en avgift sätter kyrkogårdsförvaltningen upp en skylt med den avlidnes namn på en gemensam gravvård. Någon markering av den exakta gravplatsen förekommer dock inte. Gravskicket upplåts inte med gravrätt, vilket innebär att det är kyrkogårdsförvaltningen som ansvarar för skötseln och efterlevande får lämna snittblommor och ljus på gemensamma smyckningsplatser. (Andersson m fl, 2005; Begravningslagen, 2009)

Saknanden av gravrätt innebär att det inte finns någon möjlighet att förlänga gravrätten. Detta medför att efter 25 år får kyrkogårdsförvaltningen lov att plocka bort skylten med den avlidnes namn. På vissa begravningsplatser låter man dock skylten sitta kvar längre. Detta regleras inte i definitionen av gravskicket som *Begravningsutredningen* föreslår, men de poängterar att det är viktigt att kyrkogårdsförvaltningarna har tydliga villkor för vad som gäller. Om anhöriga inte blivit informerade om villkoren och en dag kommer dit och skylten är borta kan de bli väldigt upprörda. (Begravningsutredningen, 2009)

Askgravplats

Askgravplatsen är en gravplats för nedgrävning av askor, se figur 8-9. På grund av lokala skillnader förekommer detta gravskick med, alternativt utan gravrätt. Upplåts askgravplatsen med gravrätt är denna starkt begränsad vad gäller möjligheten att påverka gravanordningens och gravplatsens utformning. Hur gravanordningen ska se ut och hur gravplatsen får smyckas bestäms därmed av huvudmannen. Skötseln bekostas av gravrättsinnehavaren som också har skyldighet att hålla graven i ordnat och värdig skick. Gravrättsinnehavaren har rätten att bestämma vem som får gravsättas i graven samt förlänga gravrättstiden när den har gått ut. Upplåts askgravplatsen utan gravrätt har de anhöriga inga skyldigheter vad gäller gravskötsel. Mot en avgift placerar

Olika gravvårdar och gravanordningar.

kyrkogårdsförvaltningen en individuell namnplatta på platsen där askan gravsatts eller i dess närhet. Efterlevande får endast lämna snittblommor och ljus, några egna planteringar tillåts inte. (Sörensen, muntligen 2011)

Kolumbarium och urnmur

Kolumbarium och urnmur är utrymmen med slutna nischer i vilka urnor med askor kan förvaras, se figur 10 på föregående sida. Urnnischerna kan befinna sig både inom- och utomhus. Gravskicket upplåts med gravrätt med restriktioner för gravvårdens utformning. (Begravningsutredningen, 2009)

Kistmur

Kistmur är ett utrymme med slutna kistnischer för förvaring av avlidnas stoft i kista ovan jord. En nisch i kistmuren upplåts med gravrätt med restriktioner för gravvårdens utformning. (Begravningsutredningen, 2009)

Gravvård

En gravvård är ett minnesmärke som placeras vid en gravplats, se figur 11-12. (Nationalencyklopedin, online 2010-10-15) Vanligast är att gravvården är gjord av sten och kallas då oftast för gravsten men det förekommer också gravvårdar i smide, gjutjärn, trä, glas eller betong.

Gravanordning

Med gravanordning avses gravvårdar och andra gravöverbyggnader. Till gravanordningar hör också stenramar, staket eller liknande anordningar som kan placeras på en gravplats, se figur 11-13. (Begravningslagen (1990:1144))

Gravsättning

Gravsättning innebär att stoftet eller askan efter den avlidne placeras i en bestämd gravplats eller gravsättningsområde. Det kan också innebära att askan strös ut i en minneslund eller på någon annan plats än begravningsplatsen. (Begravningslagen (1990:1144))

Gravsättningsområde

Gravsättningsområdet är området i minneslunden, askgravlunden och kistminneslunden som är avsedd för gravsättning av askor eller kistor. (Andersson m fl, 2005)

	Gravskick								
	Kistgravplats	Urngravplats	Minneslund	Kistminneslund	Askgravlund	Askgravplats med gravrätt	Askgravplats utan gravrätt	Kolumbarium/ urnmur	Kistmur
Upplåts med gravrätt	■	■				■			
Upplåts med gravrätt med restriktioner								■	■
Upplåts utan gravrätt			■	■	■		■		
Rätt att närvara vid gravsättningen	■	■			■	■	■	■	■
Plats för gravsättning känd för alla	■	■				■	■	■	■
Plats för gravsättning endast känd för de som deltar vid gravsättningen					■				
Anonym gravsättning, ingen gravvård och ingen rätt att närvara vid gravsättningen			■	■					
Rätt till egen gravvård vid gravplats	■	■							
Gravvård, utformningen bestäms av huvudmannen						■	■	■	■
Gemensamgravvård, utformningen bestäms av huvudmannen					■				
Rätt till egen rabatt vid gravplatsen	■	■							
Gemensam smyckningsplats. Snittblommor och ljus är oftast endast tillåtna			■	■	■	Ibland smyckning vid gravplats	Ibland smyckning vid gravplats		
Rätt att begravas bredvid den eller de man älskar	■	■			Kan förekomma, lokala skillnader	■	■	■	■
Kostnad för	Gravvård ev. skötsel	Gravvård ev. skötsel	Ingen	Ingen	Namnplatta	Namnplatta ev. skötsel		Namnplatta	Namnplatta

14. Tabell som sammanfattar vad som gäller för de olika gravskicken.

Kapitel undersökning

2

I det här kapitlet presenteras resultatet från min undersökning av de efterlevandes behov samt hur behoven kan tillgodoses i askgravlundens utformning. Kapitlet inleds med att jag undersöker vad det innebär att förlora någon som man tycker om samt vad begravningsplatsens kan ha för betydelse, varför de efterlevande går dit och vad de gör där. Utifrån detta går jag sedan vidare och ger förslag på hur de olika delarna i askgravlunden, det vill säga gravsättningsområdet, den gemensamma gravvården och smyckningsplatsen, kan utformas för att stödja de efterlevande i sorgeprocessen. Därefter undersöker jag hur askgravlunden kan utformas och inredas för att ge de efterlevande en trygg och fridfull plats att besöka. Avslutningsvis behandlar jag vad som är viktigt att tänka på för att askgravlunden ska vara tillgänglig för alla samt hur viktigt det är att de efterlevande får tydlig information om vad de har för rättigheter respektive skyldigheter när deras anhöriga gravsätts i en askgravlund.

Varje avsnitt i detta kapitel avslutas med en grå ruta med en sammanfattande text där jag beskriver vad jag observerat och insett i samband med undersökningen. Dessa anteckningar har sedan fått ligga till grund för de designprinciper som jag formulerat i kommande kapitel.

Att förlora någon man tycker om

Sorgeprocessen och sorgereaktioner

Enligt Johan Cullberg, professor i psykiatri, och psykologen Ann-Kristin Lundmark är sorgeprocessen efter en stor kris, till exempel i samband med ett dödsfall, indelat i fyra olika faser; chockfasen, reaktionsfasen, bearbetningsfasen och nyorienteringsfasen.

1. CHOCKFASEN

När man får ett svårt besked som förändrar ens liv är det vanligt att uppleva en form av overklighetskänsla. Den drabbade personen hamnar i ett chocktillstånd som kan pågå ett kort ögonblick upp till ett par dagar. Den drabbade kan uppleva att han går runt i en dröm med förhoppningen att han snart ska vakna upp och att allt då ska vara som vanligt igen. Under denna fas varken kan eller vill den drabbade ta in det som hänt. Att förstå och komma ihåg vad som sägs kan därför vara svårt. Det är inte ovanligt att informationen måste upprepas.

Hur man reagerar när man befinner sig i chock skiljer sig från person till person. Vissa blir helt hysteriska och skriker medan andra verkar vara helt lugna och fortsätter precis som om ingenting hade hänt. (Cullberg, 2006; Lundmark, 2009)

2. REAKTIONSFASEN

Till skillnad från chockfasen börjar den drabbade nu att öppna ögonen och reagerar på det som har hänt. En våg av känslor slå till och det kan vara otroligt jobbigt att ta in allt som väller fram. Känslorna kan visas på olika sätt och det är viktigt att komma ihåg att alla reagerar olika och att alla sätt är normala. Utåt sett är det vanligast att omgivningen lägger märket till att den drabbade gråter men personen ifråga kan känna både saknad, ilska, skuld och rädsla.

Under reaktionsfasen är det vanligt att den drabbade blir upptagen med att sörja och både natt och dag kan tankarna fokuseras vid personen som avlidit. Detta innebär att den drabbade oftast inte har någon kraft till att göra något annat. Många gånger finns det också en stark vilja att få tillbaka den förlorade personen och hela den drabbades psyke gör allt för att ”hålla kvar” vid personen som avlidit. Denna process brukar kallas för ”sökandet” efter det förlorade. Att de efterlevande tycker sig se, höra eller känna personen som avlidit är heller inte ovanligt. Att den drabbade känner en dödslängtan eller att han tappar matlusten kan också vara ett uttryck för att den drabbade vill närma sig den avlidna personen. (Cullberg, 2006; Lundmark, 2009)

3. BEARBETNINGSFASEN

I den tredje fasen börjar verkligenheten ta överhand. Den drabbade börjar nu förstå vad som hänt och lär sig långsamt att leva med det. Även om den drabbade varje dag fortfarande tänker på personen som avlidit finns det stunder när han eller hon befinner sig i nuet och även tänker på andra saker. Sakta men säkert återupptas de sociala kontakterna och tidigare aktiviteter. Även nya erfarenheter och relationer börjar nu kunna tas emot. Hos vissa människor kan detta leda till nya känslomässiga konflikter och den drabbade kan uppleva att han sviker den avlidne.
(Cullberg, 2006; Lundmark, 2009)

4. NYORIENTERINGSFASEN

Den fjärde och sista fasen har inget slut och varar livet ut. Den drabbade har nu lärt sig att leva med det som har hänt. Cullberg (2006) liknar nu sorgen med ett ärr som alltid kommer att finnas med, men som inte längre hindrar den drabbade från att hitta nya intressen och relationer. Fortfarande kan dock årsdagar, speciella händelser eller andra påminnelser om den avlidne upplevas i form av smärta. (Cullberg, 2006; Lundmark, 2009)

KONTROLLFASEN

Tillskillnad från Cullberg (2006) menar Lundmark (2009) att det även finns en femte fas. En fas som hon har valt att kalla kontrollfasen och placerat in mellan chockfasen och reaktionsfasen. Lundmark (2009) förklarar att för att

klara av alla de praktiska sysslor och frågor som måste gås igenom efter ett dödsfall stänger många av och håller tillbaka sina känslor. Nära in på dödsfallet och fram till begravningen brukar den drabbade dessutom få mycket besök och stöd från omgivningen. Den drabbade får helt enkelt inte särskilt mycket tid att känna efter. Efter begravningen brukar stödet från omgivningen ofta minska. Släktingar och vänner återgår till sina egna liv och det är nu på allvar som den drabbade måste möta sorgen och kan gå vidare till reaktionsfasen. (Lundmark, 2009)

Både Cullberg (2006) och Lundmark (2009) poängterar att sorgen är mycket individuell och i verkligheten är gränserna mellan faserna inte lika tydliga som de ser ut på pappret. De efterlevande hoppar ofta fram och tillbaka mellan faserna och innehållet kan variera från person till person. Det är heller inte ovanligt att en fas helt uteblir eller vävs in i en annan.

Att vi alla regerar och beter oss olika när vi förlorar någon vi tycker om förklarar Worden (2006), professor i psykologi och psykologen Parkes (1974) med att det finns både inre och yttre faktorer som påverkar oss. Hur gamla vi är, vårt kön, stödet från vår omgivning och/eller religion samt om vi har bearbetat ett dödsfall tidigare kan spela in. Vår relation till den avlidne har också en stor betydelse. Om en stor del av den drabbades liv varit uppbyggt kring personen som avlidit måste den drabbade bygga upp sitt liv på nytt innan han eller hon kan gå vidare, sorgeprocessen tar därmed längre tid. Även omständigheterna kring dödsfallet kan påverka sorgeprocessens förlopp. När någon dör plötsligt, till exempel genom en olycka eller akut sjukdom, kan det ta längre tid för den drabbade att förstå vad som har hänt. Den efterlevande kan också uppleva en enorm skuldkänsla för att inte ha kunnat förhindra dödsfallet. Om personen som avlidit varit sjuk en längre tid eller på grund av sin höga ålder dött en mer naturlig död har de efterlevande hunnit förbereda sig på ett annat sätt. Ibland kan de efterlevande till och med ha hunnit bearbeta en del av sorgen innan personen avlider. (Worden, 2006; Parkes, 1974)

På nästa sida presenteras ett par exempel på sorgereaktioner som är vanliga i samband med ett dödsfall.

ERFARENHETER SOM JAG TAR MED MIG VIDARE I UNDERSÖKNINGEN OCH TILL DESIGNPRINCIPERNA:

Det är tydligt att det finns många olika sätt att reagera och sörja på när man förlorar någon som man tycker om. Att många olika faktorer, bland annat den efterlevandes ålder, relation till den avlidne samt omständigheterna kring dödsfallet, kan spela in medför att de efterlevande kan ha olika behov när de sörjer. Behoven kan dessutom variera beroende på var i sorgeprocessen de efterlevande befinner sig.

Undersökningen av sorgeprocessen gav mig en ökad förståelse för hur människor kan reagera när de förlorar någon de tycker om men det gav mig ingen direkt kunskap om hur askgravlunden bör utformas för att underlätta för de efterlevande i sorgeprocessen.

För att öka min förståelse för vad för slags aktiviteter som utformningen av rummet och inredningen bör stödja ska jag i nästa steg undersöka varför de efterlevande besöker begravningsplatsen samt vad de gör där.

Exempel på sorgereaktioner

Overklighetskänslor
Det måste vara en dröm! Det kan inte ha hänt mig! Säg att det inte är sant! Den drabbade kan ha svårt att förstå vad som har hänt, speciellt om dödsfallet sker plötsligt utan förvarning.

Nedstämdhet och gråtattacker
Att den drabbade känner sig nedstämd och gråter är bland de vanligaste av alla reaktioner.

Förnekelse
Att förneka det som har hänt är för vissa personer ett sätt att tränga undan smärtan.

Ensamhetskänsla, tomhetskänsla
Om den drabbade har förlorat sin livskamrat är det vanligt att han eller hon känner sig mycket ensam.

Dödslängtan och självmordstankar
Den drabbade kan ha svårt att finna meningen med livet och ibland är längtan efter att få återförenas med den avlidne så stark att den drabbade funderar på att ta sitt eget liv.

Kroppsliga symtom
Den stress som förlusten medför kan framkalla sjukdomskänsla utan att egentlig sjukdom föreligger. Ökad puls, torrhet i munnen och halsen, magont, huvudvärk, yrsel, andnöd, brist på energi, tyngd över bröstet och dålig matlust är bara några exempel på kroppsliga symtom som kan uppkomma i samband med ett dödsfall.

Skuldkänslor
Skuldkänslor är speciellt vanliga när ett dödsfall sker plötsligt. Den drabbade kan ångra allt som han eller hon inte sa eller gjorde för personen som avlidit. Den drabbade kan också lägga skulden på sig själv för själva dödsfallet. Varför fick jag honom inte till läkaren tidigare eller varför stannade jag inte hemma den där kvällen, är exempel på frågor som kan ältas både dag och natt.

Minnesproblem, koncentrationssvårigheter och förvirring
Många personer upplever att deras tankar är mycket förvirrade. De kan ha svårt att koncentrera sig och glömmer ofta saker.

Tankarna fokuseras enbart vid den avlidne
Dag och natt tänker den drabbade på den avlidne. Ibland blir fokuseringen vid den avlidne så stor att den drabbade glömmer eller inte orkar ta hand om sig själv och sin omgivning.

Ängsla och oro
Hur ska jag klara mig nu? Har jag råd att bo kvar? Den drabbade kan känna en stor oro och ängslan över hur han eller hon ska klara av det fortsatta livet. När man förlorar en make eller maka innebär livet efter dödsfallet att man kan få ta ansvar för saker som den avlidne tidigare ansvarade för, till exempel att tvätta, laga mat eller att betala räkningar.

Ilska och aggressivitet
Den drabbade kan rikta en stor ilska mot personen som avlidit och lämnat honom eller henne ensam kvar. Den drabbade kan också bli arg på personer i sin omgivning, kanske tycker man att de säger fel saker eller känner och reagerar på fel sätt. En stor ilska kan också riktas mot sig själv, vårdpersonal eller högre makter som lät personen dö.

Förnimmelser och närvarokänsla
Den drabbade kan ibland höra, se och/eller känna den avlidne. För vissa är denna upplevelse obehaglig och många tror att de blivit tokiga. Studier visar att detta är vanligare än man tidigare trott och förnimmelserna av den avlidne tycks vara till stor hjälp för många efterlevande.

Lättnad
Om den avlidne personen led av en långvarig och smärtsam sjukdom är det vanligt att de anhöriga känner en lättnad när personen avlider. Denna känsla är dock ofta förenad med skuldkänslor.

Sökande
Längtan att återfå den avlidne kan bli så stark att den drabbade börjar söka efter den avlidne, i hopp om att återfinna personen vid liv. Detta beteende kan ses som en sorts förnekande.

Källa: Worden, 2006; Grimby & Johansson, 2005; Lundmark, 2009.

Begravningsplatsens betydelse för de efterlevande

Anledningarna till varför de efterlevande besöker begravningsplatsen kan vara många. Det kan till exempel vara för att hedra och visa att man bryr sig om samt tänker på personen som avlidit. En annan anledning kan vara att man vill minnas personen som förlorats eller för att man vill komma så fysiskt nära den avlidne som möjligt. (Francis m fl, 2005; Berglund, 1994, Lundin 1982)

”Det är inte samma sak att sörja hemma eftersom det är på kyrkogården han finns.” (Berglund, 1994, sid.15)

”Jag går hit för att det är här på kyrkogården han är. Inte där hemma. När jag kommer hit brukar jag prata med honom.”
(En kvinna som jag pratade med på Valdemarsviks begravningsplats.)

Det är smärtsamt att släppa taget om personen som avlidit och som jag beskrev i det föregående avsnittet gör de efterlevande allt för att hålla fast vid den avlidne, speciellt i början av sorgeprocessen. Att söka sig till begravningsplatsen för att känna närhet blir därmed ett sätt att fortsätta att upprätthålla kontakten och hålla kvar den avlidne. Tom Lundin (1982) professor i katastrofpsykiatri, förklarar att begravningsplatsen kan fylla ut tomrummet efter personen som gått bort. På samma gång kan begravningsplatsen hjälpa de efterlevande att förstå vad som har hänt. När namnet på den avlidne kommer upp på en gravvård eller en namnskylt i askgravlunden blir det extra tydligt att personen inte längre finns i livet (Lundin, 2006).

Under samtal med efterlevande som Doris Francis och hennes medarbetare utfört på begravningsplatser i England har det framkommit att efterlevande ofta pratar med den avlidne när de befinner sig vid gravplatsen. Att de efterlevande berättar vad som hänt under dagen eller sen sist de besökte begravningsplatsen är inte ovanligt. Samtalen kan också beröra saker som de aldrig hann eller vågade säga till personen när han eller hon fortfarande var i livet. Att efterlevande pratar med personen som avlidit anses vara ett tecken på att de vill upprätthålla kontakten och relationen till den avlidne. (Francis m fl, 2005)

Vid besöket på begravningsplatsen brukar de efterlevande ofta pyssla. Har de en grav att sköta om kan detta innebära alltifrån att plantera till att vattna eller tvätta gravstenen. Att utforma gravplatsen och gravstenen så att de påminner om den avlidnes identitet och personlighet anses viktigt för många. Har de efterlevande istället en askgravlund eller minneslund att besöka kan de lämna blommor och tända ljus. Att få pyssla vid graven eller i askgravlunden gör att de efterlevande känner att de fortfarande kan göra något för den avlidne. (Francis m fl, 2005)

Lundin (1982) förklarar att besöket kan vara ett sätt att döva sitt dåliga samvete. Det man inte hann göra eller säga till personen innan han eller hon dog tar många igen genom att smycka och pyssla vid graven.

Med tiden minskar tillslut behovet att besöka begravningsplatsen. När de efterlevande befinner sig i sorgeprocessen fjärde och sista fas finns det andra relationer och aktiviteter som kan uppta de efterlevandes tankar och med åren går de flesta till begravningsplatsen av ren tradition till exempel i samband med högtidsdagar. (Francis m fl, 2005)

En personlig händelse

Under tiden som jag utförde detta arbete drabbades jag själv av en förlust. En dag avled min katt och jag fick själv möta sorgen och uppleva hur det känns att förlora någon man tycker om. Plötsligt blev allt det jag läst om verklighet och jag fick en bättre förståelse för vad sorgens smärta kan innebära för mig och personer i min omgivning. I efterhand har jag nu noterat hur jag själv reagerade och bearbetade sorgen.

När jag först fick beskedet trodde jag inte att det var sant. En overklighetskänsla infann sig och jag var säker på att han skulle finnas där när jag kom hem igen. Dagarna som följde grät jag och tänkte på honom dag som natt. Sorgen framkallade en obeskrivlig smärta i kroppen och jag ville inte släppa taget. Det slutade med att jag, på byrån i vardagsrummet, inredde en liten minnesplats. Jag köpte blommor och satte upp ett fotografi. Varje morgon tände jag även ett ljus, som fick lov att brinna hela dagen. Jag ville

visa att jag tänkte på honom, att jag saknade honom och att han för alltid kommer att vara en del av mitt hjärta. Detta blev ett sätt för mig att uttrycka min sorg och det kändes bra att jag kunde fortsätta göra något för honom trots att han inte längre var i livet.

För vissa kan det tyckas märkligt att jag reagerade så hårt på grund av en katt. Som jag tidigare beskrev under avsnittet om sorgeprocessen finns det många olika faktorer som kan påverka hur vi reagerar när någon som står oss nära försvinner, bland annat kan relationen till den avlidne ha stor betydelse. I mitt fall hade jag en stark relation till katten och varje dag under 17 år var han en del av mitt liv.

När jag diskuterade mitt handlande med diakonen Karin Johansson förklarade hon att handlingen att inreda en minnesplats hjälpte mig att komma närmare min katt. När jag utförde handlingen fördes mina tankar till honom och det kändes som om jag kom honom nära igen. En liknande känsla kan de efterlevande känna när de besöker begravningsplatsen. Handlingen att lämna en gåva eller att tända ett ljus på begravningsplatsen kan hjälpa de efterlevande att rikta sina tankar mot den avlidne och därigenom känna en viss närhet

ERFARENHETER SOM JAG TAR MED MIG VIDARE I UNDERSÖKNINGEN OCH TILL DESIGNPRINCIPERNA:

Anledningen till varför efterlevande söker sig till begravningsplatsen kan variera men de flesta tycks gå dit för att komma närmare den avlidne, samt för att de vill minnas och hedra personen som avlidit. Detta yttrar sig oftast i att de efterlevande lämnar en gåva vid besöket. Det är heller inte ovanligt att de pratar med eller tänker på personen som avlidit.

I min fortsatta undersökning kommer jag nu att gå igenom askgravlundens olika delar, det vill säga gravsättningsområdet, den gemensamma gravvården och smyckningsplatsen för att ge exempel på hur de kan utformas för att stödja de efterlevandes behov att pyssla, minnas, prata med samt känn närhet till den avlidne. För att undersöka om det finns andra behov som bör tillgodoses i askgravlundens utformning kommer jag även fortsätta mitt sökande.

Gravsättningsområdet

I askgravlunden ska det finnas ett område där askan efter den avlidne kan grävas ner. Inom kyrkogårdsverksamheten kallas detta område för gravsättningsområde. Under mina plats- och rumsanalyser, exkursioner och bildstudier har jag observerat att allra vanligast är att detta område täcks med klippt gräs men det finns även begravningsplatser där askan grävs ner i naturmark, se figur 20 på sidan 34. Perenner, prydnadsgräs eller en matta av sedum är exempel på andra alternativ som kan täcka gravsättningsområdet, se figur 17-19 på nästa sida.

Den exakta gravplatsens betydelse

Jag har tidigare i undersökningen observerat att många efterlevande söker sig till begravningsplatsen för att känna närhet till den avlidne. För vissa efterlevande är det extra viktigt att få kännedom om, samt kunna återvända till platsen där den avlidnes aska gravsattes för att känna närhet och kontakt med den avlidne (Wall, 2000). Ett tydligt tecken på detta fann jag i asklunden på lilla Aska griftegård. Där hade de efterlevande, trots att det inte är tillåtet, lämnat små blombuketter och prydnadsföremål vid den exakta gravplatsen, se figur 15-16.

15

16

Vid en vanlig kist- eller urngravplats markerar gravvården stoftet eller askans exakta position. Därmed fungerar gravvården som en länk mellan de levande och de döda och hjälper de efterlevande att återkomma till den exakta gravplatsen. Om de efterlevande vill får de närvara vid gravsättningen av askan i askgravlunden och på så vis får de kännedom om var askan gravsattes. Eftersom inga privata gravvårdar är tillåtna kan det dock vara svårt för de efterlevande att vid kommande besök hitta tillbaka till den exakta gravplatsen, allra helst om gravsättningsområdet är en öppen och stor gräsmatta. Länken mellan de levande och de döda kan därför saknas och vissa efterlevande kan ha svårt att känna närhet till den avlidne i askgravlunden.

”Jag tycker inte jag kan hitta Bengts ande på kyrkogården. Ångrar att jag inte tog en gravsten att gå till. Beslutet med en askgravlund känns förhastat nu. Jag försöker minnas var hans aska lades.”
(Grimby opublicerat, 2010)

15-16. Smyckning vid platsen där askan efter den avlidne gravsattes är ett tecken på att efterlevande gärna återvänder till den exakta gravplatsen i askgravlunden.

17. I minneslunden på Valdemarsviks begravningsplats täcks gravsättningsområdet av klippt gräs.

18. I askgravlunden på Tygelsjö kyrkogård täcks gravsättningsområdet med olika perenner och prydnadsgräs.

19. I askgravlund på Asarums begravningsplats täcks gravsättningsområdet av en Sedum matta.

Asklunden på lilla Aska griftegård är anlagd i en skog och gravsättningsområdet täcks här med bland annat mossa, gräs, blåbärsris och vitsippor.

ERFARENHETER SOM JAG TAR MED MIG TILL DESIGNPRINCIPERNA:

Vissa efterlevande har ett behov att återvända till platsen där askan efter den avlidne gravsattes. För att stödja de efterlevande bör därför gravsättningsområdet utformas så att de efterlevande lätt kan orientera sig tillbaka till platsen där askan gravsattes. På följande sidor ges ett par exempel på hur behovet kan tillgodoses i askgravlundens utformning.

21-23. Träden, skulpturerna och tidvis även blommorna kan här fungera som referenspunkter och hjälpa de efterlevande att återvända till platsen där askan efter den avlidne gravsattes.

Hur kan gravsättningsområdet utformas för att underlätta för de efterlevande att återvända till den exakta gravplatsen?

Referenspunkter

Genom att placera olika objekt i gravsättningsområdet, till exempel träd, buskar eller stenar skapas referenspunkter som de efterlevande kan ha som komihåg märken varje gång de återkommer till askgravlunden. Utifrån referenspunkter kan de lokalisera var askan efter den avliden gravsattes. För att underlätta ytterligare bör formgivaren använda växter och stenar som skiljer sig åt från mängden. En speciell stam, ett speciellt bladverk eller en markering i en sten kan vara till stor hjälp för de efterlevande. Även en öppning i en häck eller en gångväg kan hjälpa de efterlevande att återvända till platsen där gravsättningen ägde rum. Ett annat exempel på referenspunkter fann jag på naturkirkegården i Holbeak, där har flera olika skulpturer placerats ut i och runtomkring gravsättningsområdet, se figur 21-23.

24-26. Ett mönster i gräsmattan underlättar här för de efterlevande att hitta tillbaka till platsen där askan efter den avlidne gravsattes.

Geometriska mönster

I minneslunden på Mariebjergs kirkegård i Danmark har formgivaren med hjälp av smågatsten bildat ett hexagonmönster i gräsmattan. Tillsammans med en karta, där varje gravplats har ett nummer, kan mönstret hjälpa de efterlevande att återvända till platsen där askan efter den avlidne gravsattes. Att det finns gångar i gräsmattan underlättar också för de efterlevande att ta sig ända fram till gravplatsen. I denna minneslund användes ett mönster med hexagoner men det går naturligtvis att använda även andra mönster för att underlätta för de efterlevande att återkomma till den exakta gravplatsen.

Numrerade gravplatser

I asklunden på lilla Aska griftegård utanför Linköping och i minneslunden på naturkirkegården i Holbaek är varje gravplats markerad med en sten med ett ingraverat nummer. Stenarna och numren hjälper här de efterlevande att återvända till platsen där den avlidnes aska gravsattes. Trots att platsen där gravsättningen ägde rum markeras är gravplatsen fortfarande anonym för de människor som inte medverkade vid gravsättningen. Förutom att hjälp de efterlevande kan numreringen underlätta för kyrkogårdsförvaltningen, bland annat kan de lättare lokalisera var de grävde ett urnhål sist. En tydlig numrering underlättar också när make och maka vill gravsättas bredvid varandra. Med numrens hjälp vet kyrkogårdspersonalen exakt var den första partnern gravsattes och därmed kan även de anhöriga vara säkra på att mannen och kvinnan får vila tillsammans.

27-28. I minneslunden på naturkirkegården i Holbaek kan de efterlevande med hjälp av smågatsten med ingraverade nummer hitta tillbaka till platsen där askan efter den avlidne gravsattes.

29-30. En likannde nummrering fast med naturstenar hjälper de efterlevande att återvända till den exakta gravplatsen i asklunden på lilla Aska griftegård.

På South Yorkshire Woodland buriel ground får de efterlevande plantera ett valfritt träd vid platsen där den avlidne gravsattes. I detta fall hjälper träden de efterlevande att återvända till den exakta gravplatsen.

Låt de efterlevande plantera ett träd

Under min intervju med Angela Sandell berättade hon om två begravningsplatser i England, *South Yorkshire Woodland buriel ground* och *Wisewood Woodland buriel ground*. På dessa två begravningsplatser fick de efterlevande plantera ett valfritt träd på platsen där den avlidne gravsattes. Förutom trädet fick de efterlevande även sätta upp en liten namnskylt. Även om det förekom så var inga privata planteringar tillåtna men besökarna uppmanades att sprida ut frö från vilda blommor.

Denna idé tycker jag mycket väl skulle kunna tillämpas i en askgravlund. Trädet kan då fungera som en länk mellan de levande och de döda och kan hjälpa de efterlevande att flera år efter dödsfallet återvända till den exakta gravplatsen. Trädet kan också vara något som de efterlevande kan pyssla och ta hand om när de besöker askgravlunden. Om de så önskar kan dessutom trädets karaktär påminna om den avlidnes personlighet.

När de efterlevande inte längre har ett behov att besöka begravningsplatsen kommer askgravlunden successivt att återgå till naturen. Någon intensiv skötsel av området kommer då inte att behövas men minnet av personen kommer i många år leva vidare genom trädet. Idén kan dessutom innebära en positiv utveckling av den biologiska mångfalden på begravningsplatsen.

Den gemensamma gravvården

I askgravlunden ska det finnas en eller flera gemensamma gravvårdar, på vilken kyrkogårdsförvaltningen mot en avgift sätter upp en skylt med den avlidens namn. I de askgravlundar som jag har studerat under arbetets gång har namnskyltarna haft ett enhetligt utseende och för det mesta har det endast funnits utrymme att gravera in personens namn samt födelse- och dödsår.

Vid enskilda kist- eller urngravplatser får de efterlevande själva bestämma hur gravvården ska utformas. Studier visar att för de flesta efterlevande är det viktigt att gravvården och även gravplatsens utsmyckning påminner om den avlidnes personlighet och identitet. På så vis sprids en historia om den avlidne vidare till omgivningen och kommande generationer. Att de efterlevande känner att de kan göra något för den avlidne, till exempel bestämma gravvårdens och gravplatsens utformning, kan ha stor betydelse för dem i sorgeprecessen. (Francis m fl, 2005)

Med detta i åtanke föreslår jag att det bör finnas möjlighet för de efterlevande att i vis mån påverka namnskyltens utsmyckning även i askgravlunden. Att på namnskylten ge plats åt yrkestitlar eller symboler samt ge de efterlevande möjlighet att framföra önskemål om teckensnittet kan göra namnskylten mer personlig.

I askminneslunden på norra begravningsplatsen i Norrköping hade de efterlevande klistrat fast små plastblommor på namnskylten. Kanske var det ett försök till att göra skylten mer personlig. Förutom att påminna om den avlidnes personlighet kan en personligt utformad namnskylt underlätta för de efterlevande när de ska hitta den, vilket kan vara svårt när hundratals namnskyltar ser likadana ut.

34. Om det ges möjlighet att gravera in yrkestitlar eller symboler samt bestämma vilket teckensnitt man vill ha kan namnskylten bli mer personlig och sprida en historia om den avlidne personen vidare till omgivningen.

Genom Jan-Olof Hägmark, förvaltningschef vid Borås kyrkogårdsförvaltning, fick jag ta del av en enkätundersökning som utförts vid S:t Sigfrids kyrkogård. Enkätundersökningen utfördes i samband med att en ny minneslund eller askminneslund skulle uppföras och målet med undersökningen var att ta reda på vad invånarna hade för önskemål. Genom många skriftliga kommentarer framkom att människor gärna vill ha sitt namn på samma namnskylt som personen de älskar. Det bör därför finnas plats för åtminstone två namn på namnskylten i askgravlunden. Att det finns plats för ytterligare ett namn på namnskylten kan vara ett tecken för de efterlevande att de en dag kommer att återförenas med personen de förlorat (Francis m fl, 2005).

ERFARENHETER SOM JAG TAR MED MIG TILL DESIGNPRINCIPERNA:

I askgravlunden ska det finnas en eller flera gemensamma gravvårdar där en skylt med den avlidnes namn kan sättas upp.

För att de efterlevande ska få uppleva att de kan göra något för den avlidne bör det finnas möjlighet för dem att påverka skyltens utsmyckning. Att det finns utrymme att gravera in symboler eller yrkestitlar samt bestämma teckensnitt kan göra namnskylten mer personlig och påminna om personen som avlidit.

Namnskyltens bör göras så pass stor att nära och kära kan ha sina namn på samma skylt.

35

36

37

Smyckningsplatsen

Under min tid som kyrkogårdsvaktmästare observerade jag att de flesta människor som besöker begravningsplatsen har en gåva med sig. Att lämna en gåva eller pyssla vid gravplatsen kan vara ett sätt för de efterlevande att hedra den avlidne och visa att de fortfarande bryr sig om och tänker på personen som gått bort (Francis m fl, 2005). Som jag tidigare har nämnt kan handlingen att lämna en gåva på begravningsplatsen även hjälpa de efterlevande att rikta sina tankar mot den avlidne och därigenom känna en viss närhet.

På mer än hälften av de begravningsplatser som jag har besökt under arbetets gång finns det informationsskyltar som beskriver vad som är tillåtet att smycka med. I de flesta fall är det endast tillåtet att smycka med snittblommor och ljus. Under mina plats- och rumsanalyser och även under min tid som kyrkogårdsvaktmästare har jag dock flera gånger observerat att efterlevande ofta bryter mot dessa regler. Och trots att det inte är tillåtet att smycka med andra föremål än blommor och ljus låter många kyrkogårdsförvaltningar de otillåtna föremålen ligga kvar.

Mängder av föremål utspridda på olika håll i askgravlunden kan resultera i att de efterlevande uppfattar den som rörig och ovårdad. Jag kommer längre fram i detta avsnitt att återkomma till smyckning med andra föremål, men först ska jag gå igenom vad som är viktigt att tänka på när smyckningsplatsen för snittblommor och ljus utformas.

Smyckning med snittblommor

Av egen erfarenhet vet jag att smyckningsplatsen ofta överbelamras med blommor i alla möjliga färger och former. Dessa platser är därför ofta väldigt färggranna och bladningen av färger kan medföra att de efterlevande uppfattar smyckningsplatsen som rörig. Den bör därför inte placeras i rummets centrala delar.

Blombuketternas, för det mesta, starka och glada färger kan vara svåra att kombinera med andra färger i askgravlunden. För att ge ett lugnt och harmoniskt intryck anser jag att formgivaren bör hålla sig till en lågmäld och enhetlig färgskala i resten av askgravlunden.

Det är viktigt att smyckningsplatsen anpassas till antalet askor som kommer att gravsättas i askgravlunden. Är smyckningsplatsen för liten kommer de efterlevande att placera sina blommor på andra ställen, vilket i sin tur kan leda till att rummet saknar helhetskänsla och uppfattas som plottrig.

När smyckningsplatsen för snittblommor utformas kan man antingen låta de efterlevande placera blommorna i en vas eller skapa en plats med stående vatten, vari de efterlevande kan sätta ner sina blommor. Jag har under mina plats- och rumsanalyser studerat båda alternativen.

Vaser

Ur en estetisk synvinkel är vaserna inte särskilt vackra. De är för det mesta gjorda av plast med en inte allt för vacker och utstickande grön färg. Väljs alternativet med vaser i askgravlunden föreslår jag därför att smyckningsplatsen bör utformas så att vaserna döljs. Under mina plats- och rumsanalyser har jag

38-39 Om vaserna står utspridda på olika håll uppfattas de som skilda enheter. Därmed saknas en helhetkänsla vid smyckningsplatsen och den kan uppfattas som väldigt rörig.

40. Tomma vaser kan medför att smyckningsplatsen och askgravlunden upplevs som övergiven.

sett goda exempel på hur vaserna kan döljas med bland annat marktäckande perenner, uppstickande kantstöd eller en mur, se figur 41 och 43. Om vaserna inte döljs uppfattas de som enskilda enheter och smyckningsplatserna där vaser stått utspridda på olika håll har uppfattats som mycket röriga och inte särskilt attraktiva, se figur 38-40 på föregående sida.

Ett annat alternativ är att välja vaser i en färg som smälter in med resten av rummet. Ett bra exempel på detta finns på Landskrona kyrkogård. Där har de valt att använda en gråfärgad vas som inte är lika utstickande som de grönfärgade. Resultatet blir att vaserna smälter in och ger minneslunden ett enhetligt och mer genomtänkt utseende.

Under mina plats- och rumsanalyser har jag lagt märket till att vissa kyrkogårdsförvaltningar låter tomma vaser stå kvar i minneslunden eller askgravlunden, se figur 40 på föregående sida. De tomma vaserna vittnar om att ingen varit där och lämnat en blomma. Som besökare kan man få känslan av att ingen bryr sig om dem som avlidit och gravsatts där. Det finns således en risk att askgravlunden och minneslunden uppfattas som övergiven och till vis del ödslig. Jag föreslår därför att alla tomma vaser plockas bort och att besökarna får sätta dit nya när de behöver.

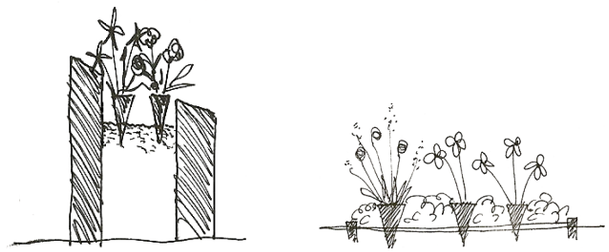

43. Exempel på hur vaserna kan döljas med växter eller en kant av en mur.

41. Vid denna smyckningsplats döljs vaserna av murens kant.

42. Vid denna smyckningsplats har man framförallt använd vaser med en färg som passar ihop med rummets övriga inredning.

Stående vatten

Till skillnad från smyckningsplatser med vaser uppfattas platserna med stående vatten lättare som en helhet och de ger ett lugnare intryck. Rätt utformade kan de uppfattas som ett vackert smycke i rummet, se figur 47-48 på nästa sida. Problemet med dessa platser är att det stående vattnet lätt blir väldigt smutsigt och ofräscht, se figur 44-45. Malte Sahlgren, kyrkogårdschef vid Malmö kyrkogårdsförvaltning, berättade att det måste finnas någon form av reningsanordning och tillströmning på vatten för att dessa anordningar ska hålla sig rena och fräscha. Det måste också finnas en konstruktion som håller fast blommorna så att de står stadigt. Ett metallnät eller flera olika rör är exempel på fungerande lösningar som jag har observerat under mina plats- och rumsanalyser, se figur 44-46.

44-45. För att hålla vattnet rent och fräscht bör det finnas någon form av rening och cirkulation.

45-46. För att blommorna ska stå stadigt måste det finnas en konstruktion, till exempel ett metallnät, som håller fast blommorna.

47-48. Rätt utformad kan smyckningsplatsen med stående vatten vara som ett vackert "smycke" i askgravlunden.

47

48

ERFARENHETER SOM JAG TAR MED MIG TILL DESIGNPRINCIPERNA:

Askgravlunden ska inredas så att det finns plats för de efterlevande att lämna en bukett med blommor. Dessa smyckningsplatser överbelamras ofta med blommor i alla möjliga färger och former och för att de inte ska ta all uppmärksamhet i rummet bör man undvika att placera smyckningsplatsen i rummets centrala delar.

Det är mycket viktigt att smyckningsplatsens storlek anpassas till antalet askor som ska gravsättas i askgravlunden.

Under årets mörka månader vill många tända ett ljus i askgravlunden.

Det finns många olika prefabricerade ljusbärare att välja mellan.

Smyckning med ljus

Seden att tända ljus på gravplatserna är från början katolsk och har efterhand spridits till andra religioner (Sörensen & Wembling, 2008). Ljuset anses vara en symbol för hoppet i mörkret och enligt Jan-Olof Hägmark, förvaltningschef vid Borås kyrkogårdsförvaltning, har denna tradition ökat kraftigt de senaste 10-15åren. Att de finns utrymme, framförallt under vinterhalvåret, för de efterlevande att lämna ett ljus i askgravlunden är därmed viktigt. Vill formgivaren inte själv utforma en ljusbärare finns det många olika prefabricerade modeller att välja på, se figur 50-51.

I stora askgravlundar kan det vara svårt att tillhandahålla plats så att alla efterlevande får möjlighet att placera ett ljus i en ljusbärare. Jan-Olof Hägmark berättade att deras minneslunden ,där de gravsatt flera tusen askor, ofta överbelamras med bland annat ljus, under vinterhalvåret. Jag föreslår därför att formgivaren redan i gestaltningsprocessen tar hänsyn till detta och i utformningen integrerar element som kan fungera som sekundära ljusplatser i askgravlunden. Det vill säga en plats där de efterlevande kan placera sitt ljus om ljusbäraren är full. En enkel mur eller en mur med små nischer är exempel på element som kan fungera som sekundära ljusplatser, se figur 54 på nästa sida.

Genom att arbeta med sekundära ljusplatser finns det även möjlighet att arbeta mer med ljusets placering och spridning. I ljusbäraren placeras alla ljus vid en och samma punkt. Med de sekundära ljusplatserna kan ljuset istället spridas ut och därigenom kan rummet definieras och omfamnas i mörkret, se figur 52-53 på nästa sida.

39-40. Med sekundära ljusplatser kan ljuset spridas ut och omfamna rummet.

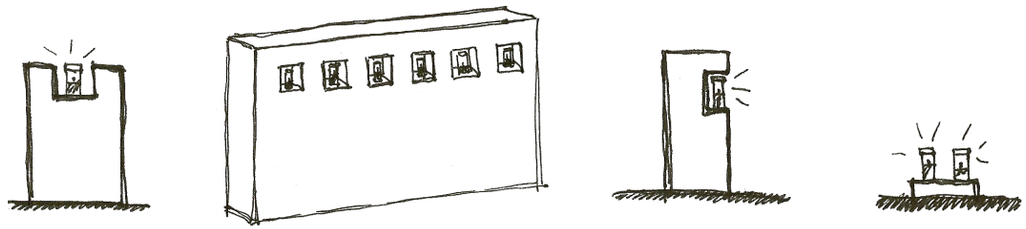

54. Exempel på sekundära ljusplatser.

ERFARENHETER SOM JAG TAR MED MIG TILL DESIGNPRINCIPERNA:

Det måste finnas möjlighet för de efterlevande att lämna ett ljus i askgravlunden. Försök att redan i gestaltningsprocessen skapa sekundära ljusplatser där de efterlevande kan placera sina ljus om ljusbäraren är full.

Smyckning med andra föremål

Som jag nämnde tidigare har jag under mina plats- och rumsanalyser och även under min tid som kyrkogårdsvaktmästare observerat att vissa efterlevande gärna smyckar med andra föremål än snittblommor och ljus. Det var inte ovanligt att jag fann krukväxter, prydnadssaker och stenar med privata små hälsningar. Vid ett par tillfällen fann jag även fotografier, teckningar, mjukisdjur, kakor och brev. Att de otillåtna föremålen tilläts ligga kvar tyckte jag var mycket anmärkningsvärt. För att undersöka om det som jag har observerat stämmer samt varför föremålen tillåts ligga kvar kontaktade jag tre personer som arbetar på olika begravningsplatser runt om i Sverige. Det visade sig att smyckningen i askgravlunden och även i minneslunden är en aktuell fråga som diskuteras flitigt och alla tre personer berättade att det är mycket vanligt att efterlevande smyckar med otillåtna föremål i askgravlunden eller minneslunden.

Under mitt samtal med Charlotte Burman, landskapsingenjör vid Jönköpings kyrkogårdsförvaltning, påpekade hon flera gånger att begravningsplatsen är till för de levande.

”*Det är en plats dit de efterlevande kan gå för att sörja och minnas sina anhöriga. Har de efterlevande ett behov att lämna ett visst föremål så måste vi låta dem göra det.”* (Charlotte Burman, telefonintervju 2011)

Charlotte berättade också att när det blir för mycket föremål så plockar de dem åt sidan.

Jan-Olof Hägmark, förvaltningschef vid Borås kyrkogårdsförvaltning, berättade att anledningen till varför de inte tillåter andra föremål, än blommor och ljus, är för att det ser för skräpigt ut. I en minneslund med närmare 6000

► *Vissa efterlevande har ett behov att smycka med andra föremål än snittblommor och ljus.*

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

askor blir det överbelamrat med gåvor, det blir ett mischmasch, det ser inte snyggt ut, säger Jan-Olof. Det är heller inte ovanligt att Jan-Olof får ta emot klagomål från efterlevande som tycker det ser förskräckligt ut med alla de otillåtna föremålen som ligger utspridda överallt. På samma gång berättar Jan-Olof att de låter de otillåtna föremålen ligga kvar och precis som inom Jönköpings kyrkogårdsförvaltning plockar de dem åt sidan när det blir för mycket. Jan-Olof poängterar också att detta är en mycket svår och känslig fråga som de har diskuterat mycket.

En annan inställning till smyckningen har Malmös kyrkogårdsförvaltning och Anna-Carin Forsman, landskapingenjör, berättade att de är väldigt noga med att plocka bort föremål som inte är tillåtna. Anledningen är att de inte vill riskera att det ser ovårdat och skräpigt ut.

När jag själv arbetade som kyrkogårdsvaktmästare försökte jag, precis som Malmös kyrkogårdsförvaltning, vara konsekvent och plocka bort alla otillåtna föremål. Jag kan även erkänna att jag kände en irritation över de människor som inte följde de uppsatta reglerna. När jag nu i detta arbete har satt mig in i de efterlevandes situation och undersökt vad de har för behov har jag förstått och även accepterat att vissa efterlevande har ett behov att få lämna till exempel en sten eller ett keramikhjärta i askgravlunden.

Att askgravlunden och även minneslunden uppfattas som skräpig när otillåtna föremål används i utsmyckningen tror jag beror på att rummet och smyckningsplatsen inte är anpassade till dessa föremål. Genom att utforma smyckningsplatser där de efterlevande kan lämna andra föremål, än blommor och ljus, tror jag att dessa föremål kan bli mer accepterade.

Varför smyckar efterlevande med dessa föremål?

Anna Peterson (2010) har i sin avhandling *Representing the absent –a study of memorialisation and its material culture in spontaneous and official memorial places in contemporary Sweden* studerat hur platser och föremål kan fungera som en länk mellan de efterlevande och deras minnen av de döda. I studien framkom bland annat att materiella föremål men även platser som påminde om den avlidne var av stor betydelse för att minnas den avlidne. Studien visade också att de efterlevande kunde känna en slags närvaro av den saknade personen i närheten av platser och föremål som de förknippade med personen som gått bort.

Att de efterlevande vill smycka med andra föremål än blommor och ljus kan alltså bero på att de känner en starkare koppling till den avlidne genom ett visst föremål till exempel en prydnadssak eller ett mjukisdjur. Att tillåta de efterlevande att smycka med vad de vill kan därmed medföra att de efterlevande får möjlighet att uppleva en slag närvaro av den avlidne i askgravlunden.

En blomma vissnar inom en vecka och ett ljus brinner ut inom ett par timmar men en sten eller en prydnadssak förblir kvar i askgravlunden en längre tid. Att de efterlevande inte har tid eller möjlighet att besöka askgravlunden särskilt ofta tror jag kan vara ännu en anledning till varför de vill lämna en gåva som består och som finns kvar i askgravlunden under en längre tid.

Två alternativ

Smyckningen i askgravlunden är ett ämne som kan diskutera i oändlighet men enligt mig finns det två alternativ som kyrkogårdsförvaltningen kan välja mellan:

1. Bestäm att det endast är tillåtet att smycka med snittblommor och ljus. Var också tydlig med detta när de efterlevande väljer gravskick. Vill de efterlevande smycka med andra föremål ska de istället välja en enskild urngravplats. Var sedan konsekvent och plocka bort alla otillåtna föremål som placeras i askgravlunden.

2. Besluta att det får smyckas med andra föremål i askgravlunden och låt formgivaren veta detta så att han eller hon redan i gestaltningsprocessen kan fundera på hur föremålen kan ta plats i rummet utan att det uppfattas som rörigt och ovårdat. Figur 66, på nästa sida, är ett exempel på hur en smyckningsplats för andra föremål än blommor och ljus kan utformas.

En blomma tas bort när den vissnat men när plockar man bort en nalle?

Att tillåta andra föremål än snittblommor och ljus innebär vissa svårigheter. En blomma tas bort när den vissnat och ljuset när det brunnit ut men när

ska kyrkogårdspersonalen plocka bort mjukisdjuret, prydnadsängeln eller leksaksbilen?

För att underlätta för kyrkogårdspersonalen men också för att de efterlevande ska veta om när föremålen i askgravlunden plockas bort föreslår jag att en livslängdslista upprättas. Livslängdslistan ska tala om vad som är tillåtet att smycka med samt när de olika föremålen plockas bort ur askgravlunden. Mitt förslag är att det inför stora helger, såsom påsk, midsommar, allhelgona och julafton, då många besöker begravningsplatsen görs rensningar och föremål av oförgängligt material plockas bort. Genom livslängdslistan vet de efterlevande om när kyrkogårdsförvaltningen gör sina rensningar och kan undvika att dagarna innan lämna en gåva som kommer att plockas bort.

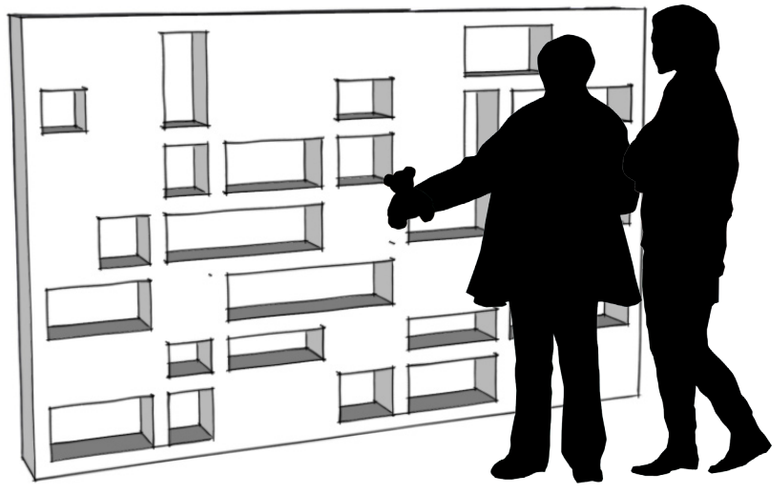

66. En mur med nischer är ett exempel på hur man skulle kunna utforma smyckningsplatsen där efterlevande får lov att placera andra föremål än blommor. I de små nischerna kan de efterlevande lämna ljus, fotografier och prydnadsaker med mera.

ERFARENHETER SOM JAG TAR MED MIG TILL DESIGNPRINCIPERNA:

Det är tydligt att efterlevande har ett behov att smycka med andra föremål än snittblommor och ljus. Det är viktigt att ett beslut om vad som är tillåtet att smyckas med i askgravlunden tas innan askgravlunden utformas. På så vis har formgivaren möjlighet att redan i gestaltningsprocessen fundera på hur de olika föremålen kan ta plats i rummet.

En livslängdslista som talar om vad de efterlevande får smycka med samt när de olika föremålen plockas bort ur askgravlunden bör upprättas.

Efterlevande behöver känna frid

Resultatet från en enkätundersökning med 563 stycken deltagare utförd av Angela Sandell (2010) visar att de flesta människor anser att det är viktigt att det finns en fridfull stämning på begravningsplatsen. Berglund (1994) förklarar i sin tur att en lugn och fridfull stämning är en viktig förutsättning för att de efterlevande ska kunna föra sina tankar till den avlidne. Berglund (1994) poängterar också att för att skapa en lugn och fridfull stämning måste alla vardagliga synintryck och framförallt reklam och störande ljud utestängas från askgravlunden.

Hur kan askgravlunden utformas för att de efterlevande ska uppleva en fridfull stämning?

Askgravlundens placering

Tystnad är en viktig förutsättning för att de efterlevande ska uppleva en fridfull stämning i askgravlunden. Här kan placeringen av askgravlunden ha stor betydelse och kan inte kravet på tystnad tillfredställas bör askgravlunden placeras på en annan plats.

Askgravlundens utformning och inredning

I vissa fall, speciellt inne i en stad eller större ort, kan det vara svårt att undkomma störande trafikljud. Med hjälp av rummets utformning och inredning kan oljuden till viss del maskeras. Under mitt besök på Slottskyrkogården i Jönköping och Strandkyrkogården i Stockholm observerade jag att vissa ljud till exempel porlande vatten i vis mån kan dölja oönskade trafikljud. Ett annat alternativ som landskapsarkitekten Gunnar Cerwén föreslår är att tillföra ljudinstallationer till rummet. Genom att integrera högtalare i askgravlundens utformning kan naturliga ljud såsom fågelkvitter och vindens sus förstärkas och maskera oönskade ljud. Bullerskärmar och olika mjuka material så som vegetation och vanlig växtjord är exempel på andra element som kan dämpa ljudnivån (Cerwén, 2010).

ERFARENHETER SOM JAG TAR MED MIG VIDARE TILL DESIGNPRINCIPERNA:

Att askgravlunden är tyst och lugn är en förutsättning för att de efterlevande ska känna frid och kunna rikta sina tankar till den avliden. Störande ljud och synintryck måste därför utestängas. Här har placeringen av askgravlunden stor betydelse och den bör inte placeras i närheten av stora vägar eller andra störande anordningar om inte kravet på tystnad kan garanteras. Rummets utformning och inredning kan till viss del maskera och utestänga oönskade ljud.

Efterlevande behöver känna trygghet och avskildhet

I dagens samhälle finns det många människor som är rädda för att bli överfallna och på begravningsplatser där det inte rör sig särskilt många besökare kan rädslan vara extra stor. Då är det viktigt att de efterlevande känner att de kan överblicka och ha kontroll på sin omgivning. I en enkätundersökning om människors användning och önskemål på begravningsplatsen utförd av Angela Sandell (2010) framkom att människor anser att tryggheten är en av de fem viktigaste faktorerna på begravningsplatsen. Bland de fem faktorerna hamnade även en god belysning, vilket i sin tur kan påverka tryggheten på begravningsplatsen. Att båda dessa faktorer hamnade bland de fem viktigaste tyder på att tryggheten är väldigt viktig för besökarna på begravningsplatsen.

Tryggheten handlar inte bara om att inte bli överfallen det efterlevande bör även våga släppa fram sina innersta känslor. Sorgen är mycket privat och personlig och för att kunna vara öppen med sin sorg vill de efterlevande sitta avskilda från andra besökare på begravningsplatsen. (Berglund, 1994, Sörensen & Wembling, 2008)

Tryggheten var en faktor som hade stor betydelse när jag själv besökte de olika begravningsplatserna och jag kommer på följande sidor presentera faktorer som kan vara avgörande för om de efterlevande känner sig trygga samt om det finns möjlighet att sitta avskild i askgravlunden.

67.

68.

67. I ett rum med mycket höga häckar som inte går att överblicka och med endast en entré kan de efterlevande känna sig otrygga.

68. Ett rum med otydlig avgränsning och som dessutom passeras igenom av en bred väg kan medföra att de efterlevande inte känner att de har möjlighet att vara ifred och våga släppa ut sina innersta känslor.

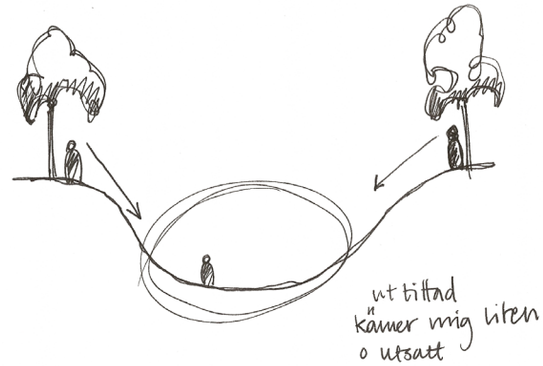

69. Ett nedsänkt rum kan medföra att de efterlevande känner sig uttittade. I en sådan situation får de efterlevande inte möjlighet att vara öppen med sin sorg utan att störas av andra besökare.

Hur kan askgravlunden utformas för att de efterlevande ska känna sig trygga och avskilda?

Rummets form

En tydlig avgränsning av rummet krävs för att de efterlevande ska känna sig avskilda. En häck, ett träd, en mur eller en höjdskillnad kan hjälpa till att förstärka rummet. Var dock uppmärksam på att ett nedsänkt rum kan medföra att de efterlevande känner sig exponerade och uttittade av omgivningen, se figur 69. Detta fick jag uppleva i minneslunden på Östra kyrkogården i Jönköping. Minneslunden var där ett stort, öppet och nedsänkt rum som omringades av gångvägar. Att andra besökare kunde titta ner på mig medförde att jag kände mig väldigt liten och uttittad. Om det hade funnits träd planterade vid åtminstone bänkarna i minneslunden hade jag känt mig mer avskärmad och inte lika exponerad.

Hur pass avskärmat rummet behöver vara för att de efterlevande ska känna sig avskilda beror mycket på dess placering. Placeras rummet intill ett livligt gångstråk eller vid entrén till begravningsplatsen behöver rummet vara mer avskärmat än om det placeras högt upp på en höjd eller längst bort på begravningsplatsen dit inte särskilt många besökare går. Det är naturligtvis viktigt att undersöka detta på plats. För att hjälpa formgivaren kan kyrkogårdspersonalen notera var det rör sig mest respektive minst människor. Utifrån det resultatet kan sedan formgivaren avgöra hur pass avskärmad askgravlunden bör vara.

Vid mina besök på begravningsplatserna har jag observerat att det finns skillnader i användningen av begravningsplatserna på landsbygden respektive i städer. På landsbygden kommer människor för att besöka de avlidna och placera en blomma vid graven, i minneslunden eller askgravlunden. Ibland möter de människor de känner och stannar upp för att prata en stund. Till skillnad från landsbygden är begravningsplatserna inne i storstäderna inte bara en viloplats åt de döda och minnesplats åt de levande. I staden är begravningsplatsen många gånger invånarnas närmaste chans att komma i kontakt med grönområden och det är inte ovanligt att stadens invånare flanerar, motionerar eller genar över begravningsplatsen. På Assistent kirkegården i Köpenhamn förekommer till och med att människor har en picknick eller solbadar mitt

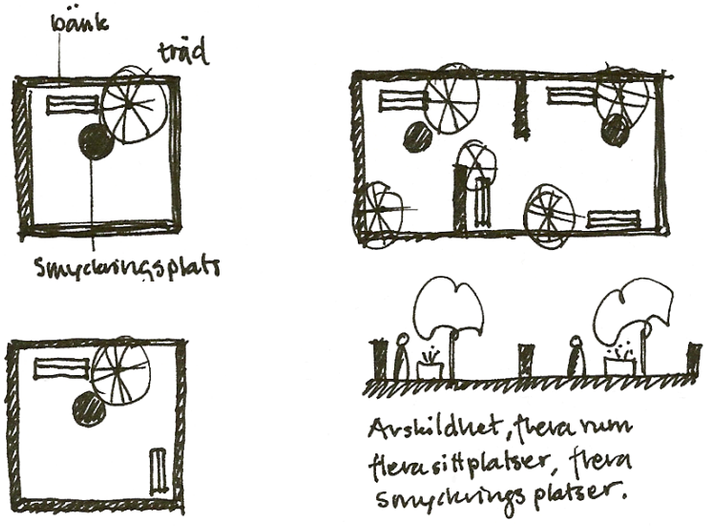

70-72. Med flera rum och/eller med flera sittplatser utplacerade på olika håll i askgravlunden får de efterlevande möjlighet att finna en plats där de kan känna sig avskilda från andra besökare och därmed våga släppa fram sina innerst känslor.

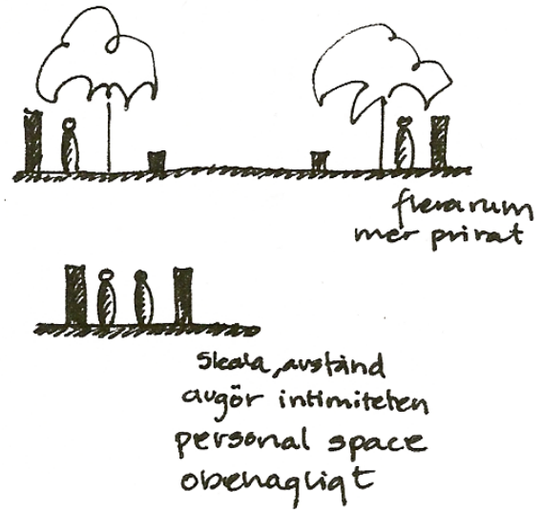

73-74. Storleken på rummet påverkar hur privat och avskild den efterlevande känner sig i askgravlunden. Storleken på rummet avgör också hur höga rummets väggar kan vara för att de efterlevande ska känna att de kan överblicka och ha kontroll på sin omgivning.

bland gravstenarna. Trots att de övriga besökarna måste visa hänsyn till de efterlevande är det viktigt att redan i gestaltningsprocessen tänka på att det kan finnas flera olika användningsområden som ska samsas på begravningsplatsen.

På begravningsplatser på mindre orter är besöksantalet inte lika frekvent som i större städer. Chansen att få vara för sig själv är därmed större, även om rummet inte är helt avskilt från omgivande rum. När det rör sig fler människor på begravningsplatsen blir behovet av mer avskilda platser större och rummet måste kanske vara helt avskärmat från omgivningen för att de efterlevande ska känna att de har möjlighet att få vara i fred och sörja.

Förutom att rummet avskärmas från omgivningen kan rummets storlek och fler rum i rummet medföra att de efterlevande hittar en plats där de får lov att vara för sig själva utan att störas av andra besökare, se figur 70-74.

Sittplatser

När de efterlevande besöker en askgravlund har de ofta en gåva med sig som de lämnar vid smyckningsplatsen eller ljusbäraren. Finns det enbart bänkar vid smyckningsplatsen är risken därför stor att de efterlevande störs av andra besökare. Genom att placera sittplatser på olika håll i askgravlunden ges de efterlevande möjlighet att hitta en plats där de känner att de får vara för sig själva med sin sorg, se figur 70-72.

Det är också viktigt att sittplatserna placeras på ett så långt avstånd från varandra som möjligt och helst inte mitt emot varandra för att de efterlevande ska känna sig avskilda från andra besökare. Att sitta mitt emot andra besökare, med bara ett par meter emellan, kan upplevas som mycket obehagligt. De efterlevande kan både känna sig uttittade eller uppleva att de stör när de själva måste sitta och titta på en annan besökare.

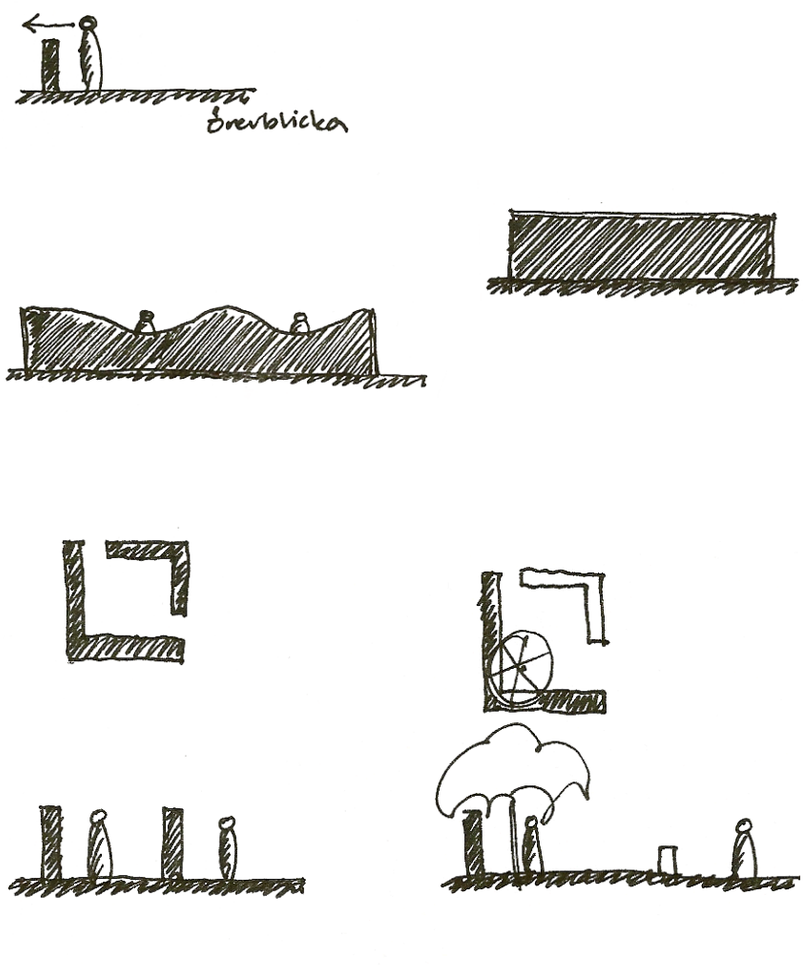

75-78. Att besökarna har möjlighet att överblicka sin omgivning kan medföra att de känner sig tryggare. En häck bör åtminstone vara överblickbar när man står upp.

Överblicka

Samtidigt som de efterlevande vill sitta avskilt är det viktigt att de kan överblicka sin omgivning för att de ska känna sig trygga. Väggarna som omringar rummet bör åtminstone vara överblickbara när man står upp. Hur höga väggarna tillåts vara samt hur överblickbart rummet är beror på rummets storlek. Ett litet rum med höga väggar känns till exempel mer instängt än ett stort rum med höga väggar, se figur 73-74 på föregående sida.

Att det finns möjlighet att utifrån se in i askgravlunden medför också att kyrkogårdspersonalen och andra besökare slipper oroa sig för att de ska kliva in och störa efterlevande som besöker askgravlunden.

”Flyktvägar”

Att det finns flera entréer samt att det finns möjlighet att gå runt inne i askgravlunden kan hjälpa de efterlevande att slippa möta andra besökare om de inte känner för det. Att det finns ”flyktvägar” gör också att den efterlevande kan känna sig mindre ”hotat”. Känner han eller hon sig trängd finns det möjlighet att ta en annan väg ut.

Alternativa vägar samt att det utifrån går att se in i askgravlunden möjliggör för de efterlevande som är på väg in i askgravlunden att se om det redan befinner sig någon där. Om de ser andra besökare i askgravlunden kan de ta ställning till om de vill gå in eller om de bara vill gå förbi och återkomma när de får vara för sig själva.

Belysning

Att det finns en god belysning i askgravlunden och på resten av begravningsplatsen är en viktig förutsättning för att de efterlevande ska känna sig trygga och ha möjlighet att besöka askgravlunden när de vill på dygnet. Med en bra och rätt placerad belysning kan stämningen i rummet också förhöjas under dygnets mörka timmar.

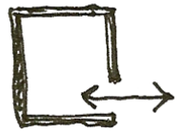

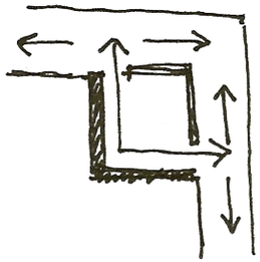

79-81. Att det finns flera entréer samt att att det finns möjlighet att röra sig runt i askgravlunden ger de efterlevande möjlighet att gå iväg om de känner sig "hotade" eller bara inte orkar träffa andra besökare.

ERFARENHETER SOM JAG TAR MED MIG TILL DESIGNPRINCIPERNA:

För att kunna slappna av och i tanken möta den avlidna samt för att våga vara öppen med sin sorg behöver de efterlevande känna sig trygga och ges möjlighet att finna avskilda platser i askgravlunden.

Många olika faktorer kan påverka om de efterlevande känner sig trygga och hittar en plats där de får lov att sitta avskilda från andra besökare. Hur askgravlunden bör utformas för att de efterlevande ska känna sig trygga och avskild skiljer sig från begravningsplats till begravningsplats och det är viktigt att formgivaren noggrant analyserar platsens förutsättningar.

Få efterlevande stannar kvar i askgravlunden

Under min tid som kyrkogårdsvaktmästare och under mina plats- och rumsanalyser har jag observerat att efterlevande som besöker en askgravlunden eller en minneslund gör väldigt korta besök. Vid besöket lämnar många en gåva, till exempel en bukett med blommor, ett ljus eller en vacker sten, och sedan lämnar de flesta platsen. Under min intervju med Angela Sandell, processledare för kyrkogårdsfrågor vid Movium och dessförinnan begravningsentreprenör, framkom att även hon lagt märket till detta. Förutom att besökarna lämnar en gåva av något slag berättar Sandell att det är vanligt att efterlevande går till platsen där askan efter den avlidne gravsattes. Väl där brukar många också lämna en liten blomma, se figur 82-83.

Med tanke på att både Berglund (1994) och Francis m fl (2005) i sina studier påvisat att begravningsplatsen kan ha stor betydelse för de efterlevande tycker jag det är mycket anmärkningsvärt att de efterlevande inte stannar kvar särskilt länge vid besöket. För att ta reda på om de korta besöken kan bero på askgravlundens utformning valde jag att undersöka detta vidare. I följande text kommer jag att presentera ett par olika faktorer som jag upptäckt och som jag tror kan ha betydelse för om de efterlevande väljer att stanna kvar eller inte.

82-83. De efterlevande besöker gärna platsen där askan efter den avlidne gravsattes och väl där brukar många även lämna en liten gåva.

De efterlevande har inget behov av att vara kvar

Kanske känner inte den efterlevande något behov av att uppehålla sig i askgravlunden. De få minuterarna det tar att lämna gåvan och att besöka platsen där askan efter den avlidne gravsattes kanske är tillräckliga för att den efterlevande ska känna sig nöjd.

De efterlevande vet inte vad de ska göra när de befinner sig i askgravlunden

När det finns en enskild kist- eller urngravplats att besöka och sköta om finns det tydliga sysslor som de efterlevande kan utföra. De kan bland annat plantera blommor, vattna, rensa ogräs eller tvätta gravstenen och samtidigt som de efterlevande pysslar vid gravplatsen förs ofta tankarna till den avlidne. (Berglund, 1994)

I både askgravlunden och minneslunden saknas många av dessa sysslor och i samtal med efterlevande har Berglund (1994) noterat att de efterlevande kan känna sig obekväma och vilsna vid besöket. Berglund (1994) menar att detta kan beror på att många människor inte är vana att bara sitta stilla och tänka. Att de efterlevande inte vet vad de ska göra eller att det inte finns några sysslor att utföra efter att de lämnat sina blommor eller tänt sitt ljus kan därför vara en anledning till varför många sen lämnar platsen.

Rummets utformning stödjer inte de efterlevandes behov

När jag pratade med en kvinna vid minneslunden på Valdemarsviks begravningsplats sa hon:

”Här kan jag inte stanna kvar. Det är alldeles för öppet. Alla kan se mig här. Om jag sätter mig där kommer alla undra varför sitter hon där.”

Under samtalet med kvinnan fick jag känslan av att hon gärna hade velat vara kvar men att rummets utformning inte tillgodoser hennes behov. Det är rummets öppenhet, se figur 84, som gör att kvinnan känner sig uttittad och inte bekväm med att sätta sig ner en stund. Som jag nämnde tidigare är sorgen mycket privat och det måste finnas avskild platser på begravningsplatsen där de efterlevande kan känna att de kan vara öppna med sin sorg utan att störas av andra besökare.

Under mina plats- och rumanalyser upplevde jag själv att tryggheten var av stor betydelse för om jag ville vara kvar eller inte på begravningsplatsen. För mig kändes det viktigt att kunna överblicka min omgivning och ha kontroll på om någon annan besökare närmade sig. Vid minneslunden på Skönberga kyrkogård, se figur 85, samt asklunden på Anderstorps kyrkogård omringades rummet av höga häckar. Detta medförde att jag inte kunde överblicka min omgivning och därmed kände jag mig inte trygg. I båda fallen valde jag därför att lämna platsen. Om de höga häckarna klipptes ner en bit skulle det vara möjligt för besökaren att överblicka sin omgivning och jag skulle förmodligen känna mig tryggare. Häcken skulle dock fortfarande avskärma askgravlunden från omgivningen och jag skulle fortfarande känna mig avskild och privat där innanför.

84. Minneslunden på Valdemarsviks begravningsplats. Rummets öppenheten medförde att en kvinna som jag pratade med kände sig uttittad och därmed obekväm med att sätta sig ner en stund.

85. Minneslunden på Skönberga kyrkogård. De höga häckarna som omringar delar av rummet gjorde att jag kände mig otrygg och därför valde jag att gå därifrån.

Kvinnan som jag träffade på Valdemarsviks begravningsplats hade god överblick men kände sig istället för exponerad när hon befann sig i minneslunden. Kanske hade hon trivts bättre i minneslunden på Skönberga kyrkogård eller i asklunden på Anderstorps kyrkogård? Det jag vill komma fram till är att vi är alla olika och har olika behov. Begravningsplatsen måste därför innehålla en blandning av olika miljöer för att passa så många människor som möjligt.

Under mina plats- och rumsanalyser var höga ljudnivåer från till exempel biltrafik en annan faktor som påverkade ifall jag valde att vara kvar eller inte. Oljuden medförde att jag varken kunde slappna av eller höra mina egna tankar, vilket gjorde mig väldigt stressad. Att fokusera tankarna vid den avlidne blir i en sådan situation omöjligt.

Att rummets utformning inte stödjer de efterlevandes behov kan således vara en anledning till varför de efterlevande väljer att inte vara kvar.

Tiden räcker inte till

När jag arbetade som kyrkogårdsvaktmästare pratade jag ofta med besökarna och en äldre kvinna berättade:

”Jag sätter mig ner om jag har tid. Sen brukar jag gå en runda på kyrkogården och besöka mina vänners gravar. Om det sitter någon här vill jag inte störa. Då går jag en runda på kyrkogården och väntar på att de ska gå härifrån.”

Under samtalet framkom att tiden kan vara en avgörande faktor för om de efterlevande stannar kvar eller inte.

Det är psykiskt krävande för de efterlevande att besöka askgravlunden

För en del människor, framförallt nära inpå dödsfallet, kan det vara väldigt smärtsamt och jobbigt att besöka begravningsplatsen. Vid besöket blir döden ett faktum och det blir extra påtagligt att man aldrig mer kommer att få träffa personen som avlidit. Att efterlevande tycker att det är jobbigt att vara på begravningsplatsen kan därför vara en förklaring till varför besöken ofta är väldigt korta. (Boverket, 1991)

Att låta de efterlevande promenera ett par hundra meter efter att de besökt gravplatsen kan vara ett sätt att hjälpa de efterlevande att återfinna lugnet inom sig själva. Vid ett snabbt besök, till exempel på begravningsplatser där det finns möjlighet att köra in med bil, får de efterlevande svårt att hinna med sig själva och går miste om vad ett lugnare besök skulle kunna göra för deras välbefinnande. (Boverket, 1991)

Även Berglund (1994) skriver om promenaden på begravningsplatsen och hon förklarar att promenaden fram till gravplatsen kan vara viktig för de efterlevande. Att de efterlevande tvingas att promenera förbi andra gravkvarter, kyrkan eller kapellet kan hjälpa de efterlevande. Berglund (1994) menar att det tar ett tag för tanken att lämna vardagen och under promenaden fram till minneslunden, askgravlunden eller gravplatsen får de efterlevande möjlighet att mentalt förbereda sig på att möta den avlidne.

► *86-88. För att tydliggöra för de efterlevande att de är på en begravningsplats och för att de ska få möjlighet att mentalt förbereda sig på att möta den avlidne bör askgravlunden placeras så att de efterlevande får gå förbi andra gravplatser och kyrkan/kapellet innan de når fram till askgravlunden.*

86

87

88

ERFARENHETER SOM JAG TAR MED MIG VIDARE I UNDERSÖKNING OCH TILL DESIGNPRINCIPERNA:

Om efterlevande väljer att stanna kvar i askgravlunden eller inte kan bero på många olika faktorer. Orsakerna varierar förmodligen från person till person men också från besök till besök och från askgravlund till askgravlund. Jag har i min undersökning identifierat fem olika faktorer. Vissa av faktorerna kan formgivaren och kyrkogårdsförvaltningen påverka, andra inte.

Även om efterlevande inte har tid, inte har ett behov eller tycker det är psykiskt jobbigt att befinna sig i askgravlunden anser jag att formgivaren och kyrkogårdsförvaltningen bör göra allt de kan för att de efterlevande ska känna sig trygga och bekväma med att vara kvar, om de vill. Det är därför viktigt att de behov som jag hittills har presenterat och kommer att presentera i mitt arbete tillgodoses i askgravlunden utformning.

För vissa efterlevande kan det vara väldigt smärtsamt och jobbigt att besöka askgravlunden och Boverket (1991) samt Berglund (1994) menar att en promenad till och från askgravlunden kan vara lugnande för besökarna. Detta fick mig att inse att vägen till askgravlunden kan vara av lika stor betydelse för de efterlevande som utformningen av askgravlunden. Att placera askgravlunden så att de efterlevande får promenera igenom och förbi andra gravkvarter innan de når fram till askgravlunden är därför att föredra.

Att Berglund (1994) noterat att vissa efterlevande inte är vana att bara sitta ner och tänka och ofta känner sig vilsna vid besöket på begravningsplatsen har fått mig att inse att det måste finnas något som de efterlevande kan sysselsätta sig med när de befinner sig i askgravlunden. För att ta reda på hur rummet kan utformas och inredas för att sysselsätta de efterlevande vid besöket har jag valt att på kommande sidor undersöka detta vidare.

89

90

91

Efterlevande behöver ha något att sysselsätta sig med när de besöker askgravlunden

Något att fästa sin blick vid

För att hjälpa de efterlevande som inte är vana att bara sitta stilla och tänka, att föra sina tankar i rätt riktning, menar Landskapsarkitekten Inger Berglund (1994) att formgivaren bör inreda rummet så att det finns något för de efterlevande att fästa sin blick vid. En sten, ett speciellt träd, ett konstverk eller ett vattenspel är exempel på objekt som kan agera blickfång, se figur 89-91. Vidare förklarar Berglund (1994) att för många blickpunkter kan skapa förvirring hos besökaren.

89-91. För att hjälpa de efterlevande att försjunka i sina tankar bör det finnas något som de kan fästa sin blick vid när de besöker askgravlunden. En vacker sten, ett konstverk eller ett vattenspel är exempel på element som kan agera blickfång.

92. Med rummets utformning kan formgivaren skapa blickfång även utanför askgravlunden.

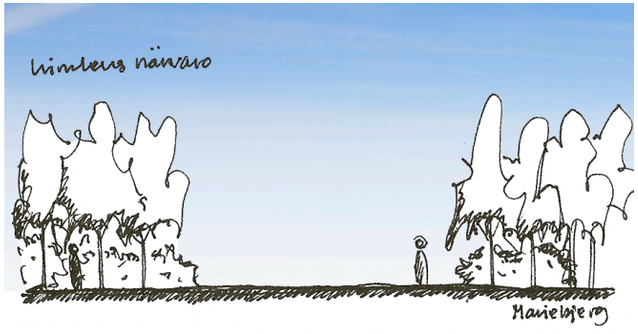

93. På Mariebjergs kirkegård i Danmark var rummet utformat så att himlen agerade blickfång.

Under mina plats- och rumsanlyser observerade jag att med hjälp av rummets form och dess omgivning kan spännande blickpunkter som de efterlevande kan fästa sin blick vid skapas. Till exempel kan rummet öppnas upp mot en vacker vy, se figur 92. Ett annat exempel är minneslunden på Mariebjergs kirkegård i Danmark där rummets utformning fick mig att fästa blicken upp mot himlen, se figur 93. Anledningen till detta var att innan jag nådde fram till rummet fick jag vandra genom en trång och mörk tunnel skapad av olika buskar och träd, som även omringade hela rummet. I samma stund som tunneln upphörde öppnade rummet upp sig och ljuset strömmade in. Kontrasten mellan den mörka tunneln och det ljusa rummet hade här stor betydelse. Tillsammans med den enkla inredningen i rummet medförde upplevelse av det mörka och det ljusa att jag kände en stark närvaro av himmeln och det var vid den jag fäste min blick under stora delar av besöket.

Något för de efterlevande att pyssla med

Under min intervju med Angela Sandell berättade hon att efterlevande har ett aktivitetsbehov. Sandell förklarade att detta behov kan ta sig uttryck i att de efterlevande gärna pysslar vid gravplatsen. Pysslandet vid graven gör att de på ett handgripligt sätt får rå om den avlidne och besöket kan på så vis vara ett sätt att döva sitt dåliga samvete, säger Sandell.

Eftersom det i askgravlunden inte finns samma möjligheter för de efterlevande att pyssla och ta hand om den avlidne som vid en enskild kist- eller urngravplats frågade jag Sandell hur behovet kan tillgodoses i askgravlundens utformning.

”Det skulle kunna vara en sådan enkel sak som att sätta upp ett fågelbord och låta besökarna mata fåglar. Eller varför inte en damm med fiskar som besökarna får lov att mata.”
(Sandell, intervju 2011)

Till skillnad från Berglund (1994) som föreslår att vi bör inreda rummet med objekt som de efterlevande kan titta på föreslår Sandell att rummet inreds så att de efterlevande får möjlighet att aktiveras och pyssla. Sandells exempel

med fågelbordet visar också hur det med enkla medel går att förändra en redan anlag askgravlund för att tillföra något som de efterlevande kan sysselsätta sig med när de befinner sig i askgravlunden.

Djur i askgravlunden

Sandells idé om att tillföra djur till askgravlunden tycker jag är mycket spännande. Djuren kan vara något som de efterlevande kan känna att de kan rå om och precis som de efterlevande rår om en enskild kist- eller urngravplats kan de regelbundet gå till askgravlunden för att mata till exempel småfåglar eller fiskar. Samtidigt kan djuren fungera som ett blickfång som också ger liv och rörelse i askgravlunden.

Efter mitt möte med Angela Sandell började jag fundera på vilka djur som skulle kunna integreras i askgravlundens utformning. Eftersom ingen personal finns på begravningsplatsen under helgen bör det inte vara djur som kräver ständig tillsyn. Att locka till sig djur från naturen till exempel fåglar eller fjärilar anser jag därför är det bästa alternativet. Att sätta upp fågelholkar, anlägga en fågeldamm, sätta upp fågelbord och/eller fågelbad samt plantera växter med goda bär och buskar där småfåglarna kan ta skydd är några förslag på hur man kan locka till sig fåglar till askgravlunden.

I minneslunden på Limhamns kyrkogård finns det en damm med sköldpaddor och dessa fångade mitt och många andra besökares intresse. Att anlägga en damm med sköldpaddor eller fiskar är ett annat exempel på hur djur kan integreras i askgravlunden.

Vid ett par tillfällen när jag besökt minneslunden där min farfar är gravsatt har en liten fågel satt sig i närheten av mig. Händelsen har medfört att jag känt att det är min farfar som kommit för att hälsa på mig. Under min intervju med diakonen Karin Johansson framkom att efterlevande berättat för henne om liknande händelser. Johansson berättade vidare att närvarokänslan, det vill säga att det känns som att den avlidne är i närheten, är vanligare än många tror. De flesta undviker dock att prata om det med rädslan att andra ska uppfatta en som tokig. Att integrera djur i askgravlunden kan därmed vara ett sätt som möjliggör att de efterlevande får känna närhet och uppleva att de har haft kontakt med den avlidne.

94

95

96

97

94-95. Fågelholkar kan locka fåglar till askgravlunden. Med en färg eller form som sticker ut kan fågelholken även vara ett blickfång.

96-97. Genom att integrera olika djur till exempel fåglar, fiskar eller sköldpaddor skapas liv och rörelse i askgravlunden. På samma gång är djuren något som de efterlevande kan rå om och fästa sin blick vid.

98

99

98-99. I minneslunden på Bisbebjergs kirkegård i Danmark finns en stor sten som agerar blickfång. Om besökarna ville får de dessutom klättra upp på stenen och väl där uppe kan man få stenen att röra på sig.

Exempel på andra aktiviteter i askgravlunden

Förutom idén att integrera djur i askgravlunden innebar mötet med Angela Sandell att jag funderade på hur vi kan skapa andra aktiviteter som de efterlevande kan sysselsätta sig med, om de vill, när de besöker askgravlunden.

En idé är att integrera perennplanteringar eller sommarblomsplanteringar i askgravlunden så att de efterlevande, om de vill, kan sätta sig ner och påta i jorden och pilla med blommorna. En vacker plantering kan även fungera som blickfång.

Kanske kan det under vissa klockslag spelas musik i askgravlunden. Musiken ger de efterlevande något att lyssna på och eventuellt kan det få dem att känna sig mer bekväma när de sitter i askgravlunden.

Under min tid som kyrkogårdsvaktmästare noterade jag vid ett par tillfällen att de efterlevande hade picknick vid gravplatsen. Besöket kunde då pågå i flera timmar. Genom att placera ut bänkar tillsammans med bord på begravningsplatsen och i askgravlunden kan utformningen inbjuda de efterlevande att ta med sig en fikakorg när de besöker askgravlunden.

Ett annat exempel på hur utformningen kan sysselsätta besökarna fann jag i minneslunden på Bispebjergs kirkegård i Danmark. I denna minneslund ligger en stor sten i en lite damm, se figur 98-99. På stenens ena sida har ett par trappsteg huggits ur, vilket möjliggör för besökarna att, om de vill, klättra upp på stenen. Genom att förflyttar sig till ena sidan av stenen kan man dessutom få den att röra på sig. Stenens rörelse skapar ringar på vattenytan i dammen och tanken är att man med ringarnas hjälp ska kommunicera med de avlidna. Med hjälp av stenen kan således de efterlevande på ett handgripligt sätt visa att de tänker på personen de förlorat.

Stenen och vattenytan i sig utgör i detta fall ett blickfång som kan hjälpa de efterlevande att försjunka i sina tankar. På samma gång är stenen något som besökarna kan klättra upp på och utforska. Vid mitt besök här, träffade jag en man och hans två små döttrar. Flickorna men även pappan ville gärna berätta för mig vad man kunde göra med stenen och mannen klättrade upp för att visa hur stenen rörde på sig. Stenen är således också ett exempel på ett element som besökarna kan samlas runt och samtala om.

ERFARENHETER SOM JAG TAR MED MIG TILL DESIGNPRINCIPERNA:

Vissa efterlevande kan ha svårt att bara sitta stilla och tänka. När de inte vet vad de ska göra kan de uppleva en form av vilsenhet och känna sig obekväma inför besöket. För att undvika detta bör rummet utformas eller inredas så att de efterlevande har något att fästa sin blick vid eller pyssla med när de befinner sig i askgravlunden. Formgivaren bör dock undvika att inreda med för många blickpunkter. Finns det för många olika objekt att titta på kan de efterlevande känna sig ännu mer splittrad och förvirrad.

Efterlevande behöver prata om det som de har varit med om

Under min intervju med diakonen Karin Johansson framkom att de efterlevande måste få lov att älta sina tankar och har ett behov att gång på gång gå igenom det som har hänt. Att få prata om sina känslor, om personen som de förlorat, om tiden efter, under och innan dödsfallet inträffade är viktigt. Att möta smärtan, ta in den och att samtala om den är läkande, säger Karin Johansson. (Johansson, telefonintervju 2011)

I arbetet som diakon har Karin Johansson samtalsgrupper med sörjande och i och med detta kommer hon regelbundet i kontakt med efterlevande, framförallt äldre personer. I samtalsgrupperna får de efterlevande möjlighet att prata om vad de har upplevt samt lyssna till andra personer som varit med om en liknande situation.

Johansson berättar att vissa sorgereaktioner speciellt förnimmelser, det vill säga att den efterlevande ser, hör eller känner den avlidne, kan vara väldigt obehagliga och många efterlevande tror att de blivit tokiga när de upplever detta. Med rädslan att andra ska uppfatta en som galen vågar de flesta heller inte prata om det med sina närmaste. Att i samtalsgruppen få höra att andra människor gått igenom och upplevt en liknande situation kan lugna de efterlevande. Samtalet blir en bekräftelse på att det som de själva har upplevt är en naturlig del av sorgeprocessen. (Johansson, telefonintervju 2011)

ERFARENHETER SOM JAG TAR MED MIG TILL DESIGNPRINCIPERNA:

Samtalet med diakonen Karin Johansson fick mig att inse att de efterlevande behöver prata om det som de har varit med om. Samtalen kan antingen utföras med sina närstående eller med utomstående som upplevt en liknande situation. Jag har tidigare förklarat att askgravlunden kan vara en plats dit efterlevande går för att känna närhet till samt för att minnas och hedra den avlidne. Efter samtalet med diakonen Karin Johansson har jag insett att askgravlunden också kan fungera som en mötesplats, en plats där efterlevande vare sig de känner varandra eller ej kan mötas och samtala. Begravningsplatsen är ju trots allt en av få miljöer där efterlevande får möjlighet att möta andra som genomgått en liknande situation.

För att underlätta för de efterlevande att samtala med till exempel sina närstående eller människor de möter i askgravlunden bör det finnas utrymme och sittplatser för både större och mindre grupper i askgravlunden.

Utforma flera små askgravlundar istället för en stor

Som beskrevs i det inledande avsnittet om sorgeprocessen är sorgen mycket individuell och det finns många olika faktorer som kan påverka hur människor sörjer när de förlorar någon de tycker om. Därmed kan människor ha olika behov och behoven kan dessutom förändras under sorgeprocessens olika faser. En person som befinner sig i början av sorgeprocessen kan vara helt upptagen med att tänka på den avlidne och kan lägga all sin kraft på att upprätthålla kontakten med personen som avlidit, till exempel genom att regelbundet besöka begravningsplatsen. Att denna person får möjlighet att sitta ostört och tänka på samt samtala med den avlidne vid besöket i askgravlunden kan vara viktigt. En person som befinner sig längre fram i sorgeprocessen kan istället vara öppen för att träffa andra människor och kanske till och med skaffa sig nya relationer. För denna person kan askgravlunden fungera som en mötesplats. I detta fall blir det extra viktigt att det finns möjlighet att tillsammans med andra sitta ner och samtala i askgravlunden.

Vad som anses vara estetiskt snyggt och rofyllt kan skilja sig från person till person. Detsamma gäller tryggheten. En plats som en person uppfattar som trygg och avskild kan en annan person uppfatta på ett helt annat sätt. Det kan också finnas olika uppfattningar om vad man ska smycka med i askgravlunden. Under min tid som kyrkogårdsvaktmästare träffade jag en person som var mycket bekymrad och upprörd över att någon hade lämnat en prydnadssak vid minneslunden. I detta fall hade de två personerna helt skilda åsikter beträffande vad som var lämpligt att smycka. Under ett samtal med Jan-Olof Hägmark, förvaltningschef vid Borås kyrkogårdsförvaltning, berättade han om en liknande situation. Som jag har nämnt tidigare i arbetet har visa efterlevande ett behov att smycka med andra mer beständiga föremål än blommor och ljus. Samtidigt finns det vissa personer som inte alls kan förstå varför människor smyckar med andra föremål än blommor och ljus. Istället för att uppleva frid och närhet när de besöker askgravlunden blir dessa människor bara bekymrade och irriterad över att det finns personer som bryter mot reglerna.

Vad jag vill komma fram till är att alla efterlevande har olika behov och önskemål och att tillfredställa dem alla i en och samma askgravlund är förmodligen omöjligt. Därför föreslår jag att kyrkogårdsförvaltningen bör anlägga flera små askgravlundar istället för en stor. Genom att ge de små askgravlundarna olika karaktär och upplevelse samt olika regler beträffande vad de efterlevande får smycka med kan människors olika behov tillfredställas. På så vis ökar chansen att alla efterlevande har möjlighet att hitta en plats som han eller hon tycker om och där han eller hon kan finna ro och känna närhet till den avlidne. Finns det inte tillräckligt med utrymme att sprida ut askgravlundarna på olika platser kan ett större rum delas in i flera mindre, se principskiss till höger.

Förutom att flera behov kan tillfredställas med flera och mindre askgravlundar finns det andra fördelar. Med en mindre askgravlund blir antalet askor i askgravlund färre och därmed även antalet besökare. Resultatet blir att smyckningen begränsas och rummet slipper överbelamras med gåvor. Vid stora helger som till exempel allhelgonahelgen då många efterlevande söker sig till begravningsplatsen kan besökarna få köa för att komma fram och lämna sitt ljus i askgravlunden. Att hinna finna stillheten inom sig själv och fokusera tankarna vid avlidne kan vid dessa tillfällen vara omöjligt. Med flera mindre askgravlundar sprids antalet besökare ut och köerna behöver inte bli lika långa.

I en undersökning på begravningsplatser i England har det framkommit att det är väldigt viktigt för de efterlevande att gravplatsen utformas så att den påminner om den avlidnes personlighet och tid i livet (Francis m fl, 2005). Genom att ge gravplatsen en speciell karaktär, plantera växter med färger och dofter som den avlidne tyckte om förstärks minnet av den förlorade personen. Genom att utforma flera mindre askgravlundar med olika karaktär kan utformningen hjälpa de efterlevande att minnas och känna närhet till den avliden. Skogen, gläntan, stranden, ängen, körsbärsdalen, roströdgården och fjärilslunden är bara några exempel på teman som kan användas för att skapa askgravlundar som kan påminna de efterlevande om den avlidnes tid i livet, se exempel på nästa sida.

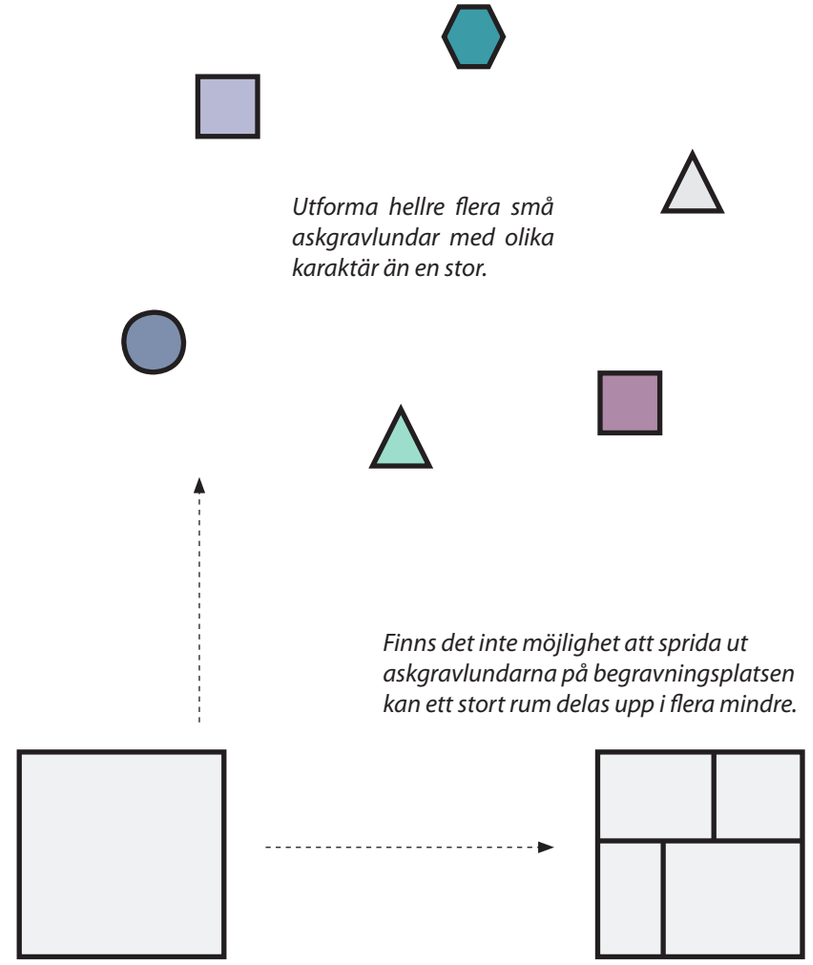

100. Principskiss.

101-102. Illustrationen ovan och på vänster sida visar hur en askgravlund kan utformas. I askgravlunden till vänster har skogen och gläntan varit min inspirationskälla. Här får de efterlevande lov att plantera ett valfritt träd på platsen där den avlidnes aska gravsatts. Trädet blir en symbol för den avlidnes tid på jorden. Trädet kan även hjälpa de efterlevande som vill återvända till den exakta gravplatsen att hitta tillbaka. Askgravlunden ovan har givits en mer strikt och färgrik karaktär. Här gravsätts askan efter de avlidna i planteringarna och på så vis lever de avlidna vidare i de vackra blommorna som skiftar med årstiderna. Vad jag vill visa med illustrationerna är att askgravlunden kan utformas på många olika sätt och jag anser att kyrkogårdsförvaltningarna bör eftersträva att utforma så olika askgravlundar som möjligt. Gärna flera mindre askgravlundar på en och samma begravningsplats. På så vis ges fler besökare möjlighet att finna en plats de tycker om och känner sig trygga med.

ERFARENHETER SOM JAG TAR MED MIG TILL DESIGNPRINCIPERNA:

För att möta så många människors behov och önskemål som möjligt och för att askgravlunden ska påminna om den avlidnes tid i livet bör kyrkogårdsförvaltningen utforma flera små askgravlundar istället för en stor.

Tillgänglighet

Det finns numera en lag som säger att alla allmänna platser och områden för andra anläggningar än byggnader, till exempel begravningsplatser, ska vara tillgängliga och användbara för alla människor. (Boverket, online 20101126)

Under mina plats- och rumsanalyser valde jag att studera begravningsplatserna ur ett tillgänglighetsperspektiv. Dessvärre observerade jag en eller flera brister i tillgängligheten på nästintill alla de begravningsplatser som jag besökte. För att uppmärksamma hur viktig tillgängligheten är och med förhoppningen att den kommer att förbättras på begravningsplatserna i framtiden kommer jag på följande sidor redovisa de faktorer som jag identifierade under mina besök och som jag anser är viktiga att tänka på när en askgravlund utformas.

103

104

105

Saknaden av ordentliga gångvägar innebär att personer som har svårt att gå eller sitter i rullstol inte kan besöka askgravlunden.

Gångvägar

Vid en av askgravlundarna som jag besökte slutade gångvägen innan jag ens hade kommit in i rummet, se figur 104. Om jag hade haft svårt att gå på ojämnt underlag eller suttit i en rullstol hade jag inte kunnat besöka askgravlunden. Att få lämna en blomma eller tända ett ljus hade då varit omöjligt. En sådan händelse kan göra att besökaren känner sig förnedrad, irriterad och ledsen. Askgravlundens utformning stödjer i detta fall inte den efterlevande i sorgeprocessen. Om formgivaren tagit hänsyn till tillgänglighetsaspekten redan i gestaltningsprocessen hade problemet förmodligen undvikits.

Att det finns gångvägar och att de har en jämn och fast yta är en viktig förutsättning för att personer som har svårt att gå eller sitter i rullstol ska kunna besöka askgravlunden. Min uppfattning är att de flesta kyrkogårdsförvaltningar är medvetna om detta och på många av begravningsplatserna som jag besökte var gångvägarna i gott skick, se figur 105.

Eftersom detta examensarbete görs under en begränsad tid har jag inte möjlighet att presentera vilka material som är lämpliga att använda. Vill formgivaren och kyrkogårdsförvaltningen läsa mer om olika material samt hur gångvägarna bör konstrueras rekommenderar jag boken *Tillgängliga gångar på kyrkogårdar, i parker och bostadsgårdar* skriven av Pål Reijer och Ann-Britt Sörensen.

106

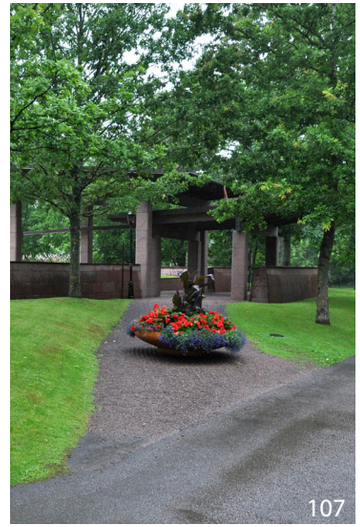
107

108

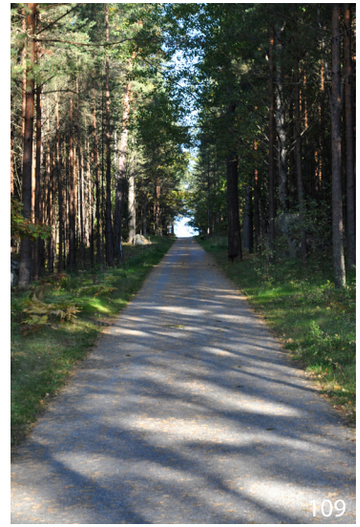
109

106-107. Det måste finnas tillräckligt med utrymme så att en person med rullator, rullstol eller barnvagn kan ta sig fram. Att placera en urna med blommor mitt på gången eller ljusbärare precis framför sittplatserna är därför inte lämpligt.

108-109. Stora nivåskillander försvårar för personer med nedsatt rörelseförmåga. Undvik därför att placera askgravlunden på platser med stora nivåskillnader eller se till att det finns rätt utformade ramper och viloplan med jämna mellanrum.

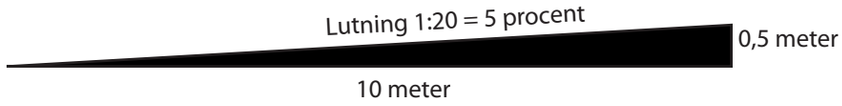

110. För att förflytta sig 0,5 meter i höjdskillnad med en lutning på 5 procent krävs att rampen är 10 meter lång.

Framkomlighet

Framkomligheten avgörs inte enbart av gångvägarnas beskaffenhet. För att personer med en rullator, rullstol eller en barnvagn ska ta sig fram krävs också att det finns tillräckligt med utrymme. Placering av till exempel blomkrukor och ljusbärare på gångar eller framför bänkar bör därför undvikas, se figur 106-107.

För att det ska vara lätt att ta sig fram bör askgravlunden inte placeras där det är stora nivåskillnader. Går detta inte att undvika bör formgivaren och kyrkogårdsförvaltningen se till att det finns rätt utformade ramper samt viloplan med jämna mellanrum. Boverket rekommenderar att lutningen på rampen bör vara högst 1:20, det vill säga fem procents lutning, och att det får vara max 0,5 meter i höjdskillnad mellan viloplanen, som i sin tur bör vara 2 meter långa (BFS 2004:15 ALM). Detta betyder att om höjdskillnaden är 0,5 meter måste rampen vara 10 meter lång, se figur 110. Är höjdskillnaden istället en meter måste det efter en 10 meter lång ramp finnas ett viloplan på 2 meter innan ytterligare en ramp på 10 meter tar vid.

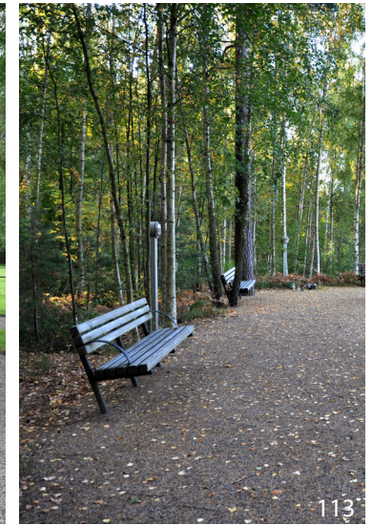

111. Bänkarna har här placerats väldigt tätt och det finns ingen möjlighet att parkera en rullstol bredvid bänkarna.

112-113. Här finns det gott om utrymme att placera en rullstol bredvid bänken och den rullstolsburne slipper känna att han eller hon är i vägen för andra besökare.

Sittplatser

Äldre och personer med nedsatt rörelseförmåga kan behöva sätta sig ner och vila för att orka besöka askgravlunden. Bänkar bör därför placeras ut med jämna mellanrum, både längs med vägen till och i askgravlunden. Det är också viktigt att sittplatserna är utformade så att de är bekväma och lätta att sätta sig på samt resa sig ifrån. Boverket rekommenderar att sittplatsen bör ha både armstöd och ryggstöd samt att sitthöjden bör vara 0,45–0,5 meter och armstödshöjden 0,7 meter (BFS 2004:15 ALM).

På alla begravningsplatser som jag besökte under sommaren och hösten fanns det bra tillgång på sittplatser. Under vinterhalvåret tycks dock många kyrkogårdsförvaltningar plocka in bänkarna och därför saknas det ibland sittplatser. Att lämna kvar en bänk eller att i utformningen gestalta sekundära sittplatser, till exempel en mur, kan hjälpa de efterlevande som behöver sätta sig ner och vila.

Vad många formgivare och kyrkogårdsförvaltningar ofta glömmer är att en rullstol bör kunna parkeras bredvid en bänk. Anledningen är att den rullstolsburne ska känna sig trygg och slippa oroa sig för att vara i vägen för andra besökare. Besöks askgravlunden tillsammans med andra blir det också lättare att föra ett samtal om den rullstolsburne personen kan parkera vid sidan av bänken istället för framför den.

114

115

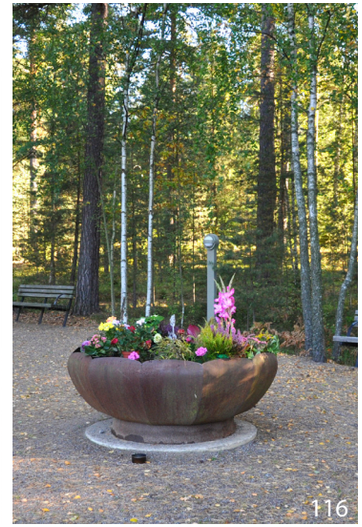
116

114-116. Exempel på upphöjda smyckningsplatser som kan underlätta för till exempel rullstolsburna när de ska lämna sina blommor.

115. I minneslunden i Limhamn har man kombinerat en upphöjd smyckningsplats med en lägre för att alla ska ha möjlighet att lämna sina blommor.

Smyckningsplats – blommor

Upphöjda smyckningsplatser underlättar för rullstolsburna och äldre personer som kan ha svårt att böja sig för att lämna sina blommor. Smyckningsplatserna får dock inte göras för höga eftersom kortväxta personer och barn kan få svårt att nå upp. I minneslunden i Limhamn kombineras upphöjda och låga smyckningsplatser och på så vis uppfylls allas behov, se figur 115.

Smyckningsplatser där det finns stående vatten underlättar ytterligare. Vid dessa platser slipper besökaren bära med sig en vas med vatten. Något som kan vara problematiskt om de samtidigt ska köra och styra en rullator eller en rullstol.

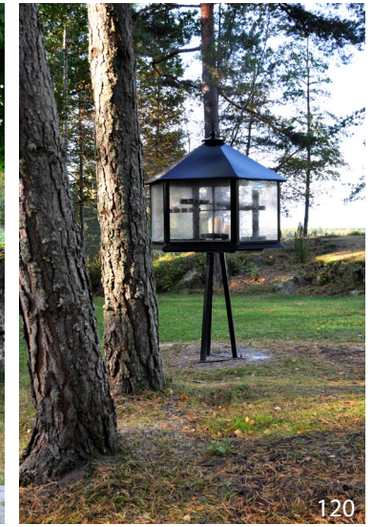

Smyckningsplats – ljus

Placeringen och höjden på ljusbäraren är avgörande för om alla kan lämna ett ljus eller inte. Tyvärr var många av ljusbärarna som jag tittade på under mina plats- och rumsanalyser placerade mitt ute i en gräsmatta och/eller alldeles för högt upp för att rullstolsburna eller kortväxta personer ska ha möjlighet att lämna ett ljus, se figur 118-120. Eftersom långa personer har lättare att böja sig än vad korta har att sträcka på sig för att nå upp anser jag att ljusbäraren alltid bör placeras på en låg höjd. På vissa begravningsplatser finns det ljusbärare där ljusen kan placeras på olika nivåer, se figur 117. Ur tillgänglighetssynpunkt är därför dessa ljusbärare ett bättre alternativ.

117. I denna ljusbärare finns det möjlighet att placera ljusen på olika nivåer, vilket kan underlätta för kortväxta och rullstolsburna personer att lämna sitt ljus.

118-120. Ljusbärare som placerats i gräsmattan utan tillgång på gångvägar kan vara svåra att nå för personer med nedsatt rörelseförmåga.

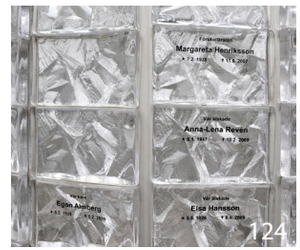

121-125. Storleken på texten samt på vilken höjd namnskyltarna placeras kan vara avgörande för om alla har möjlighet att läsa vad som står.

Namnskyltar och informationsskyltar

Namnskyltarna på den gemensamma gravvården i askgravlunden samt informationsskyltar på begravningsplatsen bör placeras på en sådan höjd att alla har möjlighet att läsa. Även storleken på texten är avgörande för att alla ska kunna uppfatta vad som står. När det gäller namnskylten anser jag att kyrkogårdsförvaltningen bör föra en dialog med de efterlevande och på så vis undersöka om de har några önskemål om skyltens placering eller textens storlek.

Fontänen i minneslunden på Slottskyrkogården i Jönköping döljer ljudet från biltrafiken som passerar förbi precis utanför. Ljudet från det prolande vattnet gör också minneslunden mer tillgänglig för personer med synnedsättning.

Synnedsättning

Personer med synnedsättning upplever askgravlunden till största del genom sin hörsel, sitt luktsinne och sin känsel. Att det finns vatten som porlar, fåglar som kvittrar, växter som prasslar i vinden eller blommor som doftar medför att även personer med nedsatt syn får möjlighet att uppleva askgravlunden. Ett annat alternativ är att ljudsätta askgravlunden. Genom att tillföra och förstärka naturliga ljud som till exempel fågelsång eller vindens sus blir askgravlunden mer tillgänglig för personer med synnedsättning. Dessa ljud kan även förstärka upplevelsen för personer med normal syn.

Om störande ljud, till exempel trafikbuller, är det enda som hörs vid besöket i askgravlunden kan en person med nedsatt syn få känslan av att befinna sig vid en väg och inte på en begravningsplats. Undvik därför att placera askgravlunden i närheten av vägar eller andra anordningar som medför oljud. Är inte det möjligt går det att med andra ljud, till exempel porlande vatten, till viss del dölja de störande ljuden. Minneslunden på slottskyrkogården i Jönköping är ett bra exempel på detta. Ljudet från en liten fontän i minneslunden gjorde att jag inte alls uppmärksammade vägen som passerade förbi utanför, se figur 126. På de begravningsplatser där det förekommer mycket höga ljudnivåer bör formgivaren och kyrkogårdsförvaltningen överväga att använda sig av bullerdämpande skärmar. Dessa kan döljas i häckar, buskage eller med klätterväxter.

För att personer med synnedsättning ska ha möjlighet att orientera sig på begravningsplatsen och i askgravlunden är det viktigt att gångar, trappor och ramper samt viktiga målpunkter är lätta att upptäcka. Genom att fälla in material i andra färger än omgivningen eller genom att förändra strukturen på materialet kan man göra personen med nedsatt syn mer uppmärksamma. Gräskanter, murar, staket, häckar och fasader är exempel på naturliga avgränsningar som kan hjälpa till. (BFS 2004:15 ALM1)

127. Redskapsplatserna måste vara tillräckligt stora så att människor med en rullator eller rullstol kan komma fram. Undvik också nivåskillnader och se till att vaser och redskap placeras på en sådan höjd att alla kan nå dem.

128-129. Att med foten behöva trycka på en knapp eller att behöva vrida på en kran för att få tag i vatten kan vara svårt för en del personer. Ett kar med vatten kan underlätta för de efterlevande när de ska hämta vatten.

Redskapsplatser

Redskapsplatserna där besökarna hämtar vaser och vatten samt slänger skräp och kompostavfall måste också uppfylla tillgänglighetskraven. De måste bland annat göras tillräckligt stora så att personer med rullator eller rullstol kan ta sig fram. Vaser, vattenkannor och vattnet samt sop- och kompostkärl bör i sin tur placeras på en höjd där alla kan nå dem.

På vissa begravningsplatser finns det kranar där besökarna är tvungna att trycka på en knapp med foten för att få vatten, se figur 128. För en rullstolsburen person kan detta vara svårt och förmodligen omöjligt. Att behöva vrida på kranar för att få vatten kan också vara svårt för äldre och svaga samt rullstolsburna personer. Att det finns ett kar med vatten anser jag är det bästa alternativet och underlättar för de flesta när vasen ska fyllas med vatten.

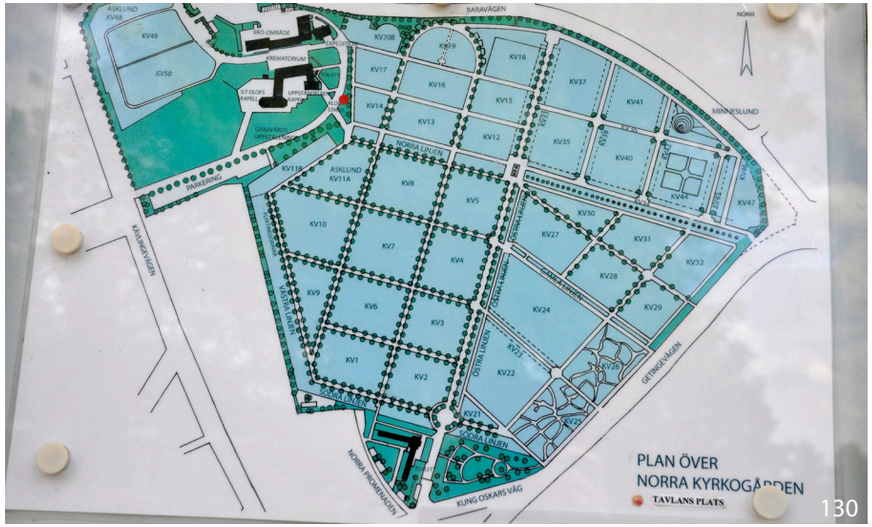

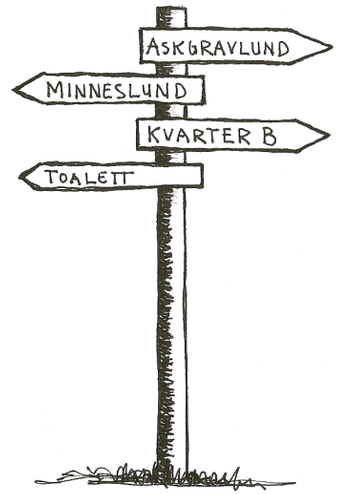

131. Tydliga skyltar med jämna mellanrum underlättar för de efterlevande och andra besökare när de besöker begravningsplatsen.

Underlätta för de efterlevande att hitta rätt

På några av de begravningsplatser som jag besökte hade jag svårt att hitta till askgravlunden eller minneslunden. Många gånger var det dessutom svårt att få reda på om det överhuvudtaget fanns en askgravlund eller liknade. Detta innebar att jag var tvungen att gå runt och leta. På stora begravningsplatser kan detta både ta tid och vara fysiskt krävande.

Självklart är detta inget problem för de efterlevande som är bekanta med begravningsplatsen. Man bör dock ha i åtanke att nära in på dödsfallet kan de efterlevande vara mycket förvirrade och ha svårt att minnas (Worden, 2006). Att hitta på begravningsplatsen kan därmed bli ett problem. Det kan också finnas efterlevande som besöker begravningsplatsen för första gången. Kanske har de gått dit för att hitta en plats där de vill gravsätta sina anhöriga. Kyrkogårdsförvaltningen och formgivaren bör därför göra allt de kan för att underlätta för de efterlevande att hitta på begravningsplatsen.

På vissa av de begravningsplatser som jag har besökt fanns det kartor och/eller skyltar som visade vägen, se figur 130. Dessvärre placerades kartorna enbart vid begravningsplatsens entréer och jag blev tvungen att memorera vägen, vilket för det mesta var omöjligt. På så vis var skyltarna som placerades längs med gångvägen ett bättre alternativ. Skyltarna som var utplacerade med jämna mellan rum blev ett bevis på att jag var på rätt väg och det medförde att jag kände mig trygg. På Mariebjergs kirkegård i Danmark fanns det ett informationsblad innehållande en karta som besökarna kunde ta med sig. Att orientera sig efter en karta innebär dock en hel del svårigheter. Besökaren måste till exempel hela tiden veta var på kartan de befinner sig samt åt vilket håll kartan ska hållas. I mitt fall vände jag kartan upp och ner och till slut visste jag inte allas var jag befann mig. Att låta besökarna leta sig fram på egenhand med en karta är därför inget som jag rekommenderar.

Religiösa symboler

Efter att jag utfört mina plats- och rumsanalyser insåg jag att tillgängligheten inte bara innefattar att människor med funktionsnedsättning ska kunna använda och besöka askgravlunden. Enligt Begravningslagen (1990:1144) har alla i Sverige rätt till en bestämd gravplats eller en grav i ett gemensamt gravområde oavsett trosinriktning. Det är också huvudmannens uppgift att, inom sitt eget förvaltningsområde eller på ett förvaltningsområde i närheten, tillhandahålla gravplatser för människor som inte tillhör något kristet trossamfund (Begravningslagen 1990:1144).

Genom att undvika att använda olika religiösa symboler som kan förknippas med olika trossinriktningar ger man alla, oavsett trosinriktning, möjligheten att välja askgravlunden som sista viloplats.

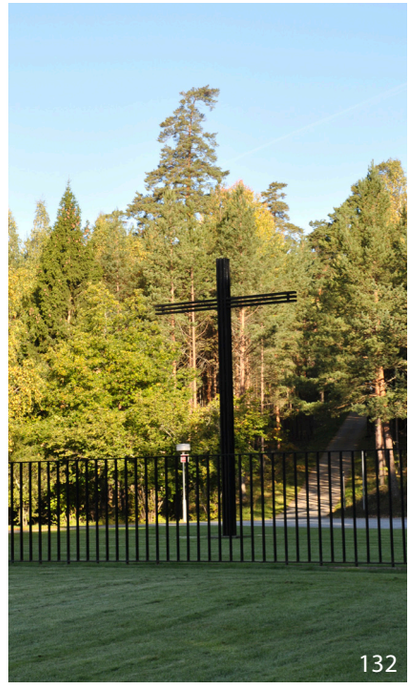

132

ERFARENHETER SOM JAG TAR MED MIG TILL DESIGNPRINCIPERNA:

Begravningsplatsen och askgravlunden bör utformas så att alla efterlevande, oavsett funktionsförmåga, kroppsstyrka och kroppsstorlek kan besöka sina anhöriga, om de vill. Att begravningsplatsen och askgravlunden är tillgänglig för alla är dessutom en förutsättning för att uppfylla många av de efterlevandes behov som jag har identifierat och tidigare presenterat i arbetet. Tillgänglighetsaspekten bör därför finnas med vid all planering och utformning av askgravlunden. Om formgivaren och kyrkogårdsförvaltningen strävar efter att redan i början av gestaltningsprocessen hitta en form och en konstruktion som gör att alla människor kan besöka askgravlunden blir dessutom slutresultatet mer funktionellt och estetiskt tilltalande än om man måste göra förändringar och nödlösningar i efterhand. Dessutom slipper kyrkogårdsförvaltningen bekosta dyra ombyggnationer.

Avtal för gravsättning i askgravlunden

Under samtal med efterlevande har Doris Francis och hennes medarbetare noterat att begravningsplatsen och den avlidnes bostad är två viktiga minnesplatser, som på olika sätt hjälper de efterlevande att minnas den avlidne.

På grund av olika omständigheter kan bostaden försvinna. Som ensamstående har den efterlevande kanske inte längre råd att bo kvar. Han eller hon tvingas då lämna platsen där många minnen av den avlidne finns samlade. Detsamma gäller om båda föräldrarna gått bort, barn och barnbarn kan då behöva göra sig av med bostaden och föremålen som påminner dem om föräldrarna och deras barndom. Till skillnad från bostaden känner de efterlevande en större trygghet till begravningsplatsen som minnesplats. Begravningsplatsen finns alltid kvar och vad som än händer i livet kan de efterlevande alltid återvända dit för att känna närhet och minnas personen som avlidit. (Francis et al, 2005)

Eftersom det inte finns någon gravrätt i askgravlunden har kyrkogårdsförvaltningen efter 25 år, räknat från dagen då gravsättningen ägde rum, rätt att plocka ner namnskylten med den avlidnes namn. Detta betyder att de efterlevande, till exempel barn, barnbarn eller syskon, som fortfarande är i livet efter 25 år, kan uppleva att någon berövat dem deras minnesplats. Tryggheten att alltid ha en fysisk plats att återvända till för att känna närhet och för att minnas och hedra den avlidne kan således försvinna om den avlidne gravsätts i en askgravlund. Det är därför viktigt att kyrkogårdsförvaltningen formulerar tydliga regler som talar om vad som gäller när den avlidne gravsätts i en askgravlund och att de efterlevande är medvetna om gravskickets föreskrifter när de väljer askgravlunden. För att de efterlevande ska slippa uppleva att deras minnesplats försvunnit bör kyrkogårdsförvaltningen dessutom överväga om namnskylten ska tillåtas sitta kvar längre än 25 år.

För att undvika att det uppstår några oklarheter har Borås kyrkogårdsförvaltning upprättat ett avtal som de anhöriga får läsa igenom och sedan skriva under. Namnteckningen blir ett bevis på att de efterlevande har tagit del av informationen samt åtagit sig att följa reglerna. (Hägmark, telefonintervju 2011)

ERFARENHETER SOM JAG TAR MED MIG TILL DESIGNPRINCIPERNA:

För att undvika att de efterlevande ångrar sitt val av gravskick bör kyrkogårdsförvaltningen upprätta tydliga regler för vad som gäller när man gravsätts i den specifika askgravlunden. Som jag beskrev tidigare i detta kapitel kan efterlevande som befinner sig i början av sorgeprocessen befinna sig i chock och därför ha svårt att ta in det som sägs. För att underlätta för de efterlevande att ta del av reglerna bör därför ett skriftligt avtal upprättas. Med ett skriftligt avtal får de efterlevande möjlighet att i lugn och ro läsa igenom innan de bestämmer sig för att gravsätta askan efter den avlidne i askgravlunden. Avtalet fungerar som ett komplement till den muntliga informationen och kyrkogårdspersonalen slipper oroa sig för att de glömt att informera om något viktigt. I nästa avsnitt kommer jag att behandla vad som bör ingå i avtalet.

För att de efterlevande ska känna att de alltid kan återvända till begravningsplatsen och askgravlunden för att känna närhet och minnas samt hedra personen som avlidit bör det efter 25 år finnas möjlighet att förlänga avtalet och därmed tillåta att namnskylten får sitta uppe ytterligare ett antal år.

Vad bör ingå i avtalet?

I avtalet bör det tydligt framgå vad som gäller när askan efter den avlidne gravsätts i askgravlunden. Det får inte finnas några tveksamheter vad gäller de efterlevandes och kyrkogårdsförvaltningens rättigheter respektive skyldigheter. För att tydliggöra vad som bör ingå följer här ett exempel på hur ett avtal kan utformas:

Askgravlunden är ett gravskick med kollektiv karaktär och askan efter den avlidne grävs ner i ett gemensamt område. De anhöriga får, om de vill, närvara vid gravsättningen. Någon markering av den exakta gravplatsen samt egna planteringar får inte förekomma. Om så önskas finns det möjlighet att gravsätta nära och kära bredvid varandra.

Mot en avgift på (x) kronor sätter kyrkogårdsförvaltningen upp en skylt med den avlidnes namn på en gemensam gravvård i askgravlunden. Genom att framföra önskemål om symboler samt vilket teckensnitt som ska användas har de anhöriga möjlighet att påverka namnskyltens utseende. Det finns möjlighet att välja på en dubbel eller en enkel namnskylt. Skillnaden är att den dubbla namnskylten har plats för två namn. Efter 25 år, räknat från dagen då gravsättningen ägde rum, har kyrkogårdsförvaltningen rätt att avlägsna namnskylten. Om de efterlevande vill har de dock rätt att mot en avgift, på (x) kronor, förlänga avtalet ytterligare 25 år.

Det är kyrkogårdsförvaltningen som ansvarar för att askgravlunden hålls i ett ordnat och värdigt skick. Efterlevande får på avsedd plats bidra med gåvor. Platsen där askan efter den avlidne gravsattes får inte smyckas och kyrkogårdsförvaltningen har rätt att avlägsna föremål som inte placerats på smyckningsplatsen. Blommor kommer att plockas bort när de vissnat och gravljusen när de brunnit ut. Gåvor av oförgängligt material till exempel stenar och prydnadssaker plockas bort inför påsk- och allhelgonahelgen. Vid mycket gåvor i askgravlunden kan fler rensningar komma att göras. Om detta blir aktuellt kommer de anhöriga att informeras. På så vis har de anhöriga möjlighet att hämta föremål som de vill spara.

Undertecknad har tagit del av de regler som gäller vid gravsättning i askgravlunden på (x) kyrkogård och förbinder mig att följa dessa regler.

.....

Datum och ort

.....

Namnunderskrift

Kapitel 3
askgravlundens designprinciper

För att underlätta för landskapsarkitekten och de kyrkogårdsförvaltningar som ska utforma en askgravlund har jag i detta kapitel sammanfattat resultatet från min undersökning och askgravlundens föreskrifter i ett antal designprinciper. Askgravlundens designprinciper behandlar således vad som är viktigt att tänka på samt ta hänsyn till när en askgravlund ska utformas.

Designprincipernas indelning

För att strukturera och förtydliga designprinciperna kommer jag förklara dem enligt en modell. Modellen som jag utgått ifrån kommer ursprungligen från forskningsprojektet *”Utveckling och gestaltning av minnesplatser i nutida stadsmiljö”* som bedrivits vid LTJ-fakulteten, SLU Alnarp. Metoden handlar om att *”hitta platsen, designa, inreda och smycka”*. (Jallow, muntligen 2011)

För att anpassa modellen till designprinciperna som jag har formulerat för askgravlunden har jag döpt om samt lagt till vissa kategorier:

1. Regler för gravsättning i askgravlunden
2. Rummets placering
3. Rummets form
3.1 Gravsättningsområdet
4. Rummets inredning
4.1 Smyckningsplatsen
4.2 Gemensam gravvård
4.3 Sittplatser
5. Smyckning

Indelning av designprinciperna behandlar inte enbart vad de berör i utformningen utan delar in utformningen av askgravlunden i olika skalnivåer och olika aktörers medverkan, se figur 133 längst ner på sidan.

När en askgravlund ska utformas bör kyrkogårdsförvaltningen formulera tydliga regler för vad som gäller när en person gravsätts i askgravlunden. Förutom att hjälpa de efterlevande när de ska välja gravskick kan en tydlig beskrivning av gravskicket hjälpa landskapsarkitekten att förstå vad han eller hon ska utforma. Tydliga regler som beskriver vad de efterlevande och kyrkogårdsförvaltningen har för skyldigheter respektive rättigheter underlättar dessutom för kyrkogårdspersonalen när de ska utföra sitt arbete. I designprinciperna under kategori *1 Regler för gravsättning i askgravlunden* behandlas vad som är viktigt att tänka på när reglerna och beskrivningen av askgravlunden formuleras.

Nästa steg i gestaltningsprocessen och som designprinciperna under kategori *2 Rummets placering* berör handlar om att hitta en lämplig plats där askgravlunden kan uppföras. För det mesta anläggs askgravlundar på befintliga begravningsplatser och utrymmet kan vara begränsat. Var askgravlunden

Designprinciper gällande:	Begravningslagen	Kyrkogårdsförvaltningen	Landskapsarkitekten/ formgivaren	Efterlevande
1. Regler för gravsättning i askgravlunden	X	X		
2. Rummets placering		X	X	
3. Rummets form			X	
4. Rummets inredning			X	
5. Smyckning				X

133. Olika aktörers medverkan i utformningen av askgravlunden.

ska placeras kan därför vara svårt för landskapsarkitekten att påverka, men naturligtvis bör landskapsarkitekten framföra synpunkter och förslag.

När en lämplig plats har utsetts är det landskaparkitekten som formger och inreder rummet. Under kategori *3 Rummets form* och kategori *4 Rummet inredning* presenteras vad som är viktigt att tänka på. Självklart bör en tydlig dialog föras mellan kyrkogårdsförvaltningen och landskaparkitekten och kyrkogårdsförvaltningen bör framförallt se till att landskaparkitekten inte glömmer någon av designprinciperna. Detsamma gäller landskaparkitekten, om han eller hon får ett uppdrag där kyrkogårdsförvaltningen inte har tagit fram några tydliga riktlinjer för askgravlunden bör landskapsarkitekten efterfråga det.

När askgravlunden slutligen är på plats får de efterlevande möjlighet att utsmycka rummet. Beroende på utformningen och placeringen av smyckningsplatsen samt regler för vad som är tillåtet att smycka med kan landskaparkitekten och kyrkogårdsförvaltningen påverka och styra smyckningen i askgravlunden.

På följande sidor kommer designprinciperna tillsammans med en förklarande text att presenteras.

1. Regler för gravsättning i askgravlunden

» **Utforma ett avtal som tydligt beskriver vad som gäller vid gravsättning i den specifika askgravlunden.**

För att de efterlevande ska förstå vad det innebär att gravsättas i en askgravlund, vad de och kyrkogårdsförvaltningen har för rättigheter respektive skyldigheter, bör ett avtal tillsammans med en tydlig beskrivning upprättas.

Den skriftliga beskrivningen kommer att fungera som ett komplement till kyrkogårdspersonalens muntliga information och personalen slipper oroa sig för att de glömt att informera om något viktigt. Dessutom ges de efterlevande möjlighet att i lugn och ro läsa igenom avtalet innan de bestämmer sig för att gravsätta den avlidnes aska i askgravlunden. Namnteckningen på avtalet blir ett bevis på att de läst igenom samt åtagit sig att följa reglerna för gravsättning i askgravlunden.

Vid tidpunkten för examensarbetets tillkomst saknas en lagstadgad definition för askgravlunden men enligt Ann-Britt Sörensen (muntligen, 2010) kommer det inom en snar framtid att fastställas en sådan även för askgravlunden. Tills vidare föreslås att kyrkogårdsförvaltningen utgår från definitionen som finns i Moviums Gröna Fakta blad *”Begrepp inom begravningsverksamheten 2005”,* skriven av Jan-Olof Andersson med flera, när de formulerar beskrivningen av askgravlunden. I den framtida lagstadgade definitionen kommer det förmodligen inte regleras vad som är tillåtet att smycka med samt hur länge namnskylten får sitta uppe i askgravlunden (Begravningsutredningen, 2009). Detta måste därför kyrkogårdsförvaltningen själva ta ett beslut om och ha med i beskrivningen. På sidan 84 behandlas vad som bör ingå i avtalet.

» **Låt namnskylten sitta kvar längre än 25år.**

Efter 25år, räknat från dagen då gravsättningen ägde rum, har kyrkogårdsförvaltningen rätt att avlägsna namnskylten från askgravlunden.

När en ung människa går bort kan det finnas anhöriga som vill besöka askgravlunden även efter att 25år passerat. I andra fall kan det finnas unga personer som vill besöka sina släktingars gravplatser trots att de aldrig kanske har träffats. Det finns således många olika omständigheter där det kan finnas efterlevande som vill besöka askgravlunden efter att 25år har passerat.

För att de efterlevande ska känna att de alltid kan återvända till askgravlunden för att känna närhet och minnas samt hedra personen som inte längre finns i livet föreslås att det efter 25 år bör finnas möjlighet att förlänga avtalet, som beskrivits ovan, och därmed låta namnskylten sitta uppe ytterligare ett antal år.

Om det inte finns möjlighet att låta namnskylten sitta upp längre än 25år måste kyrkogårdsförvaltningen vara tydliga med det när de efterlevande väljer gravskick. Risken är annars stor att de efterlevande blir arga och ledsna när namnskylten en dag tags bort.

» **Upprätta en livslängdslista som specificerar när de olika gåvorna som de efterlevande smyckar med plockas bort ur askgravlunden.**

För att tydliggöra vad som är tillåtet att smycka med i askgravlunden samt när de olika föremålen plockas bort bör en livslängdslista upprättas. För att de efterlevande på ett enkelt sätt ska kunna ta del av denna bör den ingå i avtalet, som beskrivits ovan.

Vissa efterlevande har ett behov att smycka med andra mer beständiga föremål än snittblommor och ljus, till exempel stenar och prydnadssaker. Jag anser att kyrkogårdsförvaltningen bör beakta detta och därmed tillåta de efterlevande att själva bestämma vad de ska smycka med. Om formgivaren redan i gestaltningsprocessen kan ta hänsyn till att de efterlevande får lämna även andra föremål kan smyckningsplatsen anpassas så att även dessa föremål kan ta plats i askgravlunden utan att den upplevs som rörig och ovårdad.

2. Rummets placering

» **Askgravlunden bör placeras så att ett lugn kan infinna sig hos de efterlevande.**

Rummets tystnad är en förutsättning för att de efterlevande ska känna frid och kunna rikta sina tankar till den avliden. Störande ljud och synintryck måste därför utestängas från askgravlunden. Här har placeringen en stor betydelse och askgravlunden bör inte placeras i närheten av stora vägar eller andra störande anordningar. Rummets utformning och inredning, till exempel fontäner, bullerplank, vegetation och vanlig växtjord kan till viss del maskera störande ljud, läs mer om detta på sidan 52.

Askgravlunden bör heller inte placeras vid entrén till begravningsplatsen eller i anslutning till gångstråk där det rör sig många människor. Går detta inte att undvika måste askgravlunden avskärmas så att de efterlevande känner sig avskilda och inte blir störda av andra besökare.

» **Askgravlunden bör placeras så att det efterlevande får gå en promenad innan de når fram till askgravlunden.**

Vid besöket i askgravlunden blir det extra påtagligt att man aldrig mer får träffa personen som avlidit. Att besöka begravningsplatsen kan därför vara psykiskt jobbigt för de efterlevande. Att de efterlevande får gå en promenad, att de får vandra förbi och igenom andra gravkvarter, innan de når fram till askgravlunden kan verka lugnande och på vägen fram får de efterlevande möjlighet att mentalt förbereda sig på att möta den avlidne. Under promenaden tillbaka får de efterlevande chans att återigen lugna sig och långsamt återgå till sina vardagliga sysslor.

» **Askgravlunden bör placeras så att alla människor, oavsett funktionsförmåga, kroppsstyrka och kroppsstorlek, kan besöka och uppleva askgravlunden.**

För att alla människor ska ha möjlighet att besöka sina närstående som gravsatts i askgravlunden bör den inte placeras på en plats med stora nivåskillnader. Om detta inte går att undvika bör formgivaren och

kyrkogårdsförvaltningen se till att det finns rätt utformade ramper, med en lutning på max fem procent samt viloplan med jämna mellanrum. Gångvägen fram till askgravlunden bör i sin tur ha ett jämnt och fast underlag, som underlättar för personer med nedsatt rörelseförmåga att ta sig fram. I boken ”*Tillgängliga gångar på kyrkogårdar, i parker och bostadsgårdar”,* skriven av Pål Reijer och Ann-Britt Sörensen, ges många bra exempel på material som kan användas.

» **Det bör vara lätt att hitta till askgravlunden.**
Askgravlunden bör placeras så att de efterlevande lätt hittar dess entré. Genom att sätta upp skyltar och kartor med jämna mellanrum på begravningsplatsen kan kyrkogårdsförvaltningen underlätta för de efterlevande att hitta till askgravlunden. Detta är extra viktigt på stora begravningsplatser. Att gå runt och leta kan vara fysiskt ansträngande, speciellt för äldre och personer med nedsatt rörelseförmåga. Att inte hitta till den avlidnes gravplats kan göra den efterlevande upprörd och ledsen.

» **Utforma hellre fler små än en stor askgravlund.**
För att tillfredställa så många människors behov och önskemål som möjligt bör kyrkogårdsförvaltningen undvika att endast anlägga en stor askgravlund. Flera mindre askgravlundar med olika karaktär och upplevelse ger de efterlevande möjlighet att hitta en plats där de kan finna ro och känna närhet till den avlidne.

3. Rummets form

» **Rummet bör utformas så att de efterlevande kan känna sig trygga och får lov att sitta ostörd.**
Sorgen är väldigt privat och många efterlevande uttrycker en önskan om att få vara ifred när de besöker askgravlunden. Att det finns möjlighet att hitta avskilda sittplatser är nödvändigt. Samtidigt är det viktigt att de efterlevande känner sig trygga. Att de kan överblicka sin omgivning och känna att de har kontroll samt att det finns möjlighet att gå iväg om de inte vill möta andra besökare har stor betydelse för tryggheten. På sidan 54-57 presenteras exempel på hur askgravlunden kan utformas för att de efterlevande ska uppleva trygghet och avskildhet.

» **Rummet bör utformas så att de efterlevande har något att fästa sin blick vid.**
Många efterlevande är inte vana att bara sitta stilla och tänka. För att hjälpa dem att föra sina tankar i rätt riktning bör det finnas något att fästa sin blick vid eller pyssla med vid besöket i askgravlunden. Finns det en vacker vy eller något annat intressant i omgivningen som kan fånga besökarnas uppmärksamhet och hjälpa dem att försjunka i sina tankar kan det utnyttjas i rummets utformning.

» **Rummet bör utformas så att det behåller sina viktigaste egenskaper under hela året.**
Begravningsplatsen är en betydelsefull plats som de efterlevande besöker året runt. Att integrera barrväxter och städsegröna växter i utformningen kan hjälpa till att behålla rumskänslan och få de efterlevande att uppleva avskildhet även under vinterhalvåret.

» **Rummet bör utformas så att alla människor, oavsett funktionsförmåga, kroppsstyrka och kroppsstorlek, har möjlighet att besöka det.**
Om rummet innehåller nivåskillnader måste rätt utformade ramper och viloplan integreras i utformning. Boverket rekommenderar att ramperna bör ha en lutning på max fem procent.

Om tillgänglighetsaspekten finns med i gestaltningsprocessen från början kommer slutresultatet att bli mer estetiskt tilltalande och kyrkogårdsförvaltningen slipper bekosta nödlösningar i efterhand.

3.1 Gravsättningsområdet

Gravsättningsområdet är den del i askgravlunden där askan efter den avlidne grävs ner.

» **Gravsättningsområdet bör utformas så att de efterlevande har möjlighet att orientera sig tillbaka till platsen där askan efter den avlidne gravsattes.**
För att känna närhet och kontakt med den avlidne har vissa efterlevande ett behov att återkomma till platsen där askan efter den avlidne gravsattes. Gravsättningsområdet bör därför utformas så att de efterlevande kan hitta tillbaka till den exakta gravplatsen, om de vill. Hur gravsättningsområdet kan utformas för att tillfredsställa detta behov exemplifieras på sidorna 35-38.

4. Rummets inredning

» **Rummet bör inredas så att de efterlevande har något att sysselsätta sig med när de besöker askgravlunden.**
Många människor är inte vana att bara sitta stilla och tänka. Vid besöket i askgravlunden kan de därför känna sig osäkra och vilsna, vilket kan leda till att de snabbt går därifrån. För att hjälpa de efterlevande att försjunka i sina tankar bör det finnas något som de efterlevande kan sysselsätta sig med, till exempel något att fokusera sin blick på eller något att pyssla med, när de besöker askgravlunden. På sidorna 63-66 presenteras ett par exempel på hur detta behov kan tillfredställas i askgravlundens utformning.

» **Undvik att inreda rummet med religiösa symboler.**
För att alla människor oavsett trosinriktning ska kunna välja askgravlunden som sista viloplats bör religiösa symboler undvikas i utformningen.

» **Rummet bör förses med en god belysning.**
För att de efterlevande ska känna sig trygga på begravningsplatsen och i askgravlunden bör det finnas en god belysning.

En bra och rätt placerad belysning kan dessutom förhöja stämningen i askgravlunden och ger de efterlevande chansen att besöka askgravlunden när de vill på dygnet.

» **Rummet bör inredas så att alla människor oavsett funktionsförmåga kan uppleva det.**
För att personer med synnedsättning ska ha möjlighet att uppleva askgravlunden bör utformningen stimulera flera sinnen, inte bara synen. Störande ljud till exempel trafikbuller måste utestängas, annars kan personer med synnedsättning tro att de befinner sig längs med en väg och inte på en begravningsplats. Att det finns möjlighet att höra vatten som porlar, fåglar som kvittrar eller vinden som susar och prasslar i träden är viktigt. Genom att plantera växter som doftar ges de synskadade även möjlighet att uppleva rummet med luktsinnet.

4.1 Smyckningsplatsen

» **Rummet bör inredas så att det finns utrymme för de efterlevande att lämna en bukett med blommor.**
Smyckningsplatserna där de efterlevande får lämna blommor överbelamras ofta med blombuketter i alla möjliga färger och former. För att denna plats inte ska ta all uppmärksamhet i rummet bör den ej placeras i rummets centrala delar. Det är också viktigt att anpassa storleken på smyckningsplatsen till antalet gravsättningar. Är smyckningsplatsen för liten kommer de efterlevande att placera blombuketter på andra platser i rummet, vilket kan medföra att askgravlunden saknar helhetskänsla och upplevs som plottrig. På sidorna 41-45 presenteras olika alternativ för hur smyckningsplatsen kan utformas.

» **Rummet bör inredas så att det finns utrymme för efterlevande att lämna ett ljus.**
Det bör, åtminstone under vinterhalvåret, finnas ljusbärare i askgravlunden i vilken de efterlevande kan lämna ett ljus. I större askgravlundar där det gravsätts flera hundra askor är det omöjligt att tillhandahålla ljusbärare till alla efterlevande. Jag föreslår därför att formgivaren redan i gestaltningsprocessen funderar över sekundära ljusplatser där de efterlevande kan lämna sitt ljus om ljusbäraren är full. På sidan 46-47 i arbetet visas exempel på sekundära ljusplatser.

» **Rummet bör inredas så att de efterlevande kan lämna andra gåvor, inte bara snittblommor och ljus.**
Trots att det många gånger inte är tillåtet lämnar många efterlevande andra gåvor, till exempel krukväxter, prydnadssaker och personliga hälsningar skrivna på stenar, när de besöker askgravlunden. Många kyrkogårdsförvaltningar låter också dessa otillåtna föremål ligga kvar. Eftersom smyckningsplatsen oftast inte är anpassad till dessa föremål kan det leda till att vissa besökare uppfattar askgravlunden som rörig och ovårdad.

Att många efterlevande bryter mot reglerna för vad som är tillåtet att smycka med i askgravlunden tyder på att de har ett behov att smycka med andra mer beständiga föremål än snittblommor och ljus. Genom att redan i början av gestaltningsprocessen acceptera att de efterlevande har ett behov att smycka med andra föremål får formgivaren möjlighet att fundera på hur dessa föremål kan få ta plats i askgravlunden. På så vis kan man till viss del undvika att askgravlunden kommer att upplevas som rörig och ovårdad.

» **Utforma smyckningsplatserna så att alla människor, oavsett funktionsförmåga, kroppsstyrka, och kroppsstorlek, har möjlighet att lämna en gåva i askgravlunden.**
Upphöjda smyckningsplatser underlättar för personer som sitter i rullstol att lämna sin gåva men höjden måste även anpassas så att kortväxta samt barn får möjlighet att lämna sin gåva. Även redskapsplatserna där besökarna hämtar vaser och vatten måste utformas så att alla har möjlighet att ta sig fram samt nå vaserna och vattnet.

4.2 Gemensam gravvård

» **Utforma en gemensam gravvård där skyltar med de avlidnas namn kan sättas upp.**
För att förstärka helhetskänslan och upplevelsen av askgravlunden bör den gemensamma gravvården utformas för att passa ihop med resten av inredningen.

» **Namnskyltarna bör utformas så att människor som älskar varandra har möjlighet att placera sina namn på samma skylt.**
Det har framförts önskemål att personer som älskar varandra ska kunna ha sina namn på samma skylt. Att det finns plats för ytterligare ett namn på namnskylten kan vara ett tecken för de efterlevande att de en dag kommer att återförenas med personen som de har förlorat.

» **Ge utrymme för mer personlig utformning av namnskylten.**
För att påminna de efterlevande om den avlidne personen samt för att sprida en historia om personen vidare till kommande generationer bör de efterlevande få påverka namnskyltens utformning. Att det finns utrymme att gravera in symboler eller yrkestitlar samt möjlighet för de efterlevande att framföra önskemål om teckensnitt kan göra namnskylten mer personlig. Att de efterlevande får möjlighet att göra något för den avlidne, i detta fall att vara med och påverka namnskyltens utformning, kan ha stor betydelse för de efterlevande i sorgeprocessen.

En mer personlig utformning av själva namnskylten kan dessutom underlätta för de efterlevande när de ska lokalisera skylten, vilket kan vara svårt när hundratals namnskyltar ser likadana ut.

» **Utforma den gemensamma gravvården så att alla människor, oavsett funktionsförmåga och kroppsstorlek, har möjlighet att läsa vad som står.**
För att alla ska ges möjlighet att läsa vad som står är det viktigt att namnskylten inte placeras för högt upp. Textstorleken kan också vara avgörande för om alla har möjlighet att se. Jag föreslår att kyrkogårdsförvaltningen bör föra en dialog med de efterlevande och undersöka om de har några speciella önskemål vad gällande textens storlek.

4.3 Sittplatser

» **Sittplatser bör inte enbart placeras vid smyckningsplatsen.**
I stort sätt alla som besöker askgravlunden lämnar en gåva vid smyckningsplatsen. Detta innebär att vid dessa platser kan det röra sig många människor och risken är stor att de efterlevande som sätter sig ner vid smyckningsplatsen störs av andra besökare. Då många efterlevande vill sitta ostört när de befinner sig i askgravlunden bör det finnas sittplatser utplacerade på flera håll i askgravlunden, inte enbart vid smyckningsplatsen.

» **Sittplatserna bör placeras så att de efterlevande får möjlighet att välja om de vill sitta själva eller tillsammans med andra.**
Sorgen är mycket privat och personlig och många efterlevande vill sitta ostört när de besöker askgravlunden. Det är därför viktigt att sittplatserna inte placeras för nära varandra. Om de efterlevande vill kan dock askgravlunden även fungera som mötesplats för människor som upplevt en liknande situation. Att prata om det som har hänt sägs vara läkande och genom att samtala med andra kan de efterlevande stötta varandra genom sorgen. Det bör därför finnas sittplatser för både större och mindre grupper i askgravlunden.

» **Sittmöjligheter bör finnas i rummet året runt.**
Efterlevande har ett behov att besöka askgravlunden året runt. Det bör därför alltid finnas sittplatser i askgravlunden. Om det är långa avstånd mellan askgravlunden och parkeringsplatsen/busshållplatsen bör det finnas bänkar med jämna mellanrum även fram till askgravlunden. Detta är extra viktigt speciellt för äldre eller personer med nedsatt rörelseförmåga som kan behöva sätta sig ner och vila innan de går vidare. Om bänkarna tags in under vinterhalvåret måste det finnas sekundära sittplatser, till exempel en mur eller en trappa, som de efterlevande kan utnyttja som sittplats eller hålla sig i för att vila.

» **Sittplatserna bör utformas så att alla människor, oavsett funktionsförmåga, kroppsstyrka och kroppsstorlek, har möjlighet att utnyttja dem.**
För att sittplatserna ska vara bekväma och lätta att sätta sig samt resa sig ifrån bör de förses med både ryggstöd och armstöd. Boverket rekommenderar i sin rapport, BFS 2004:15 ALM, att sitthöjden bör vara mellan 0,45-0,5 meter och höjden på armstödet 0,7 meter.

» **Sittplatserna bör placeras så att det finns möjlighet att ställa en rullstol vid sidan av.**
För att rullstolsburna personer ska slippa känna sig i vägen för andra besökare bör det finnas utrymme att parkera en rullstol bredvid sittplatserna. Besöks askgravlunden tillsammans med andra blir det också lättare att föra ett samtal om den rullstolsburne personen kan parkera vid sidan av bänken istället för framför den.

5. Smyckning

Det är de efterlevande som har möjlighet att smycka i rummet. Att lämna en gåva, en blomma, ett ljus eller en sten, kan vara ett sätt att uttrycka sin sorg och saknad. Som jag nämnde tidigare kan utformningen samt placeringen av smyckningsplatsen och reglerna för gravsättning i askgravlunden påverka och styra smyckningen av rummet.

Kapitel 4
gestaltningsförslag

I det här kapitlet presenteras mitt gestaltningsförslag för askgravlunden på Flädie kyrkogård. Kapitlet inleds med en kort beskrivning av Flädie samt hur kyrkogården och platsen där askgravlunden ska placeras ser ut idag. Därefter presenteras de utgångspunkter, idéer och ställningstaganden som har lett fram till mitt förslag. Till sist, med hjälp av en illustrationsplan, illustrationer och snitt samt planteringsplan och växtlista presenteras gestaltningsförslaget för askgravlunden.

Flädie

Flädie är en liten by belägen på den bördiga lundaslätten, mitt emellan Bjärred och Lund, se figur 134. Byn har idag drygt 200 invånare och dess närhet till E6:an och större städer i Öresundsregionen, som till exempel Malmö och Lund, har medfört att Flädie med åren utvecklats till en boende- och pendlingsort. Flädie erbjuder invånarna ett idylliskt boende "mitt på landet" samtidigt som stadens utbud av shopping, arbetstillfällen, dagligvaruhandel, kultur och nöjen nås med bil och buss på mindre än 20 minuter.

Genom Flädie går Lommabanan. Det är en järnväg som går från Malmö via Lomma, Flädie och Kävlinge vidare upp till Helsingborg. Järnvägen är idag endast öppen för godstrafik men enligt en ortsanalys, utförd av företaget Ramböll, finns det planer på att låta pågatåg trafikera sträckan. Om detta blir verklighet kommer pendlingsmöjligheterna för de boende i Flädie att förbättras ytterligare. Till följd av detta vill kommunen ge fler människor chansen att bosätta sig i Flädie och det finns planer på att bygga ut byn i framtiden. (Ramböll, 2004)

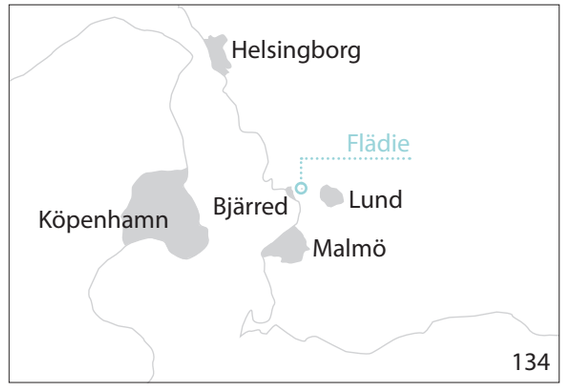

Flädie kyrkogård

Flädie kyrkogård är placerad längs med byns huvudväg, se figur 135. För tillfället finns endast kist- och urngravplatser att tillgå och invånare i Flädie har länge efterfrågat en minneslund. För att tillgodose invånarnas önskemål bad Krister Hagman, kyrkogårds- och fastighetsansvarig i Bjärreds församling, mig att presentera ett gestaltningsförslag för en askgravlund. Anledningen till att de väljer att anlägga en askgravlund istället för en minneslund är för att Krister Hagman tror att askgravlunden är det som människor kommer att efterfråga i framtiden. Vidare förklarar Hagman att om de efterlevande eller den avlidne inte vill behöver de inte sätta upp en namnskylt i askgravlunden och då är den nästan som en minneslund.

Eftersom det inte bor särskilt många i Flädie är antalet gravsättningar på kyrkogården få. Krister Hagman uppskattar att omkring fem gravsättningar per år kan komma att göras i den nya askgravlunden. Som jag skrev tidigare finns det planer på att bygga ut Flädie och på lång sikt kan det innebära att antalet gravsättningar kommer att öka.

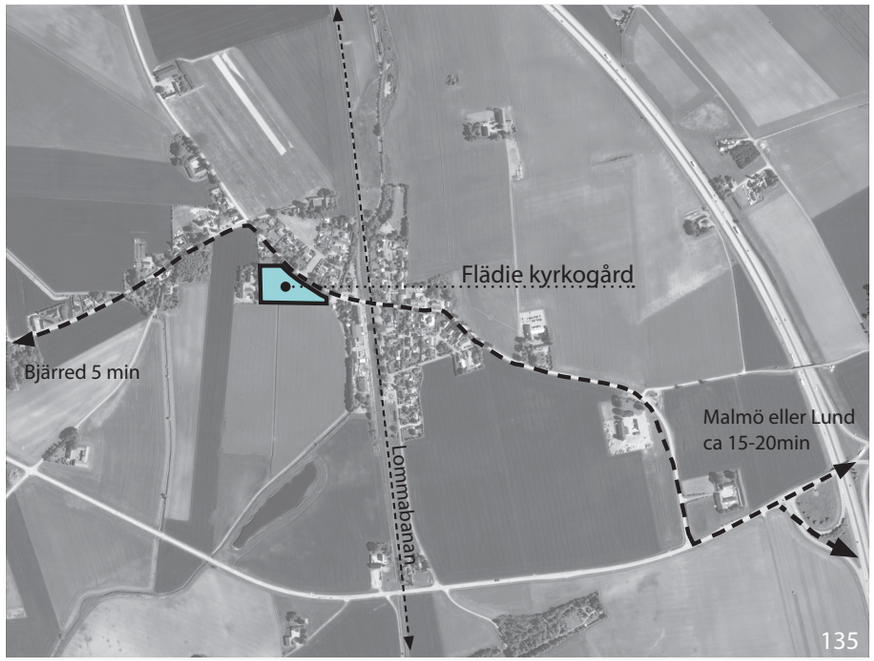

136. Översiktsplan Flädie kyrkogård.

Kyrkogården har idag tre entréer, en i norr, en i söder och en i öster, se översiktsplanen ovan. Vid den östra entrén, som även är huvudentré, finns parkeringsplatser för kyrkogårdens besökare. Mitt på kyrkogården finns Flädie kyrka. Det är en vacker tegelbyggnad och med sitt höga torn är kyrkan byns landmärke, se figur 137 på nästa sida.

Ett strikt formspråk, med raka gångar, träd planterade i raka rader samt välklippta och raka häckar av liguster, buxbom och avenbok skapar struktur och ordning på kyrkogården. Tillsammans med trädkransen, som omringar stora delar av kyrkogården, delar häckarna och träden dessutom in kyrkogården i mindre rum. De mindre rummen utgör i sin tur olika gravkvarter, vilka har ett skiftande utseende beroende på när de anlagts.

Söder om kyrkan finns det äldsta gravkvarteret, här täcks gravarna med grus och låga häckar markerar de enskilda gravplatserna, se figur 139 på nästa sida. I de nyare kvarteren, i sydost, har gruset på gravarna ersatts med gräs och de låga häckarna försvunnit, förmodligen till förmån för en mer rationell skötsel, se figur 140 och 143 på nästa sida. Även norr om kyrkan förekommer en del gravplatser med grus omringade av låga häckar. Norr om huvudentrén finns ett mindre kvarter med enbart urngravplatser. Varje rad avgränsas här med en låg avenbokshäck och alla gravplatser har försetts med en liggande gravvård, se figur 138 på nästa sida.

Hur de enskilda kist- och urngravplatserna samt gravvården ska utsmyckas är upp till gravrättsinnehavaren att bestämma (Begravningslagen (1990:1144)). Detta medför att gravplatserna på kyrkogården ser olika ut och växterna som smyckar gravplatserna mjukar upp det strikta och raka formspråket. På många gravplatser har barrväxter planterats och tillsammans med de städsegröna växterna, som till exempel buxbom, ger de liv och grönska på kyrkogården även under vinterhalvåret.

Förutom trädkransens lindar och två lindar till är alla andra träd på kyrkogården antingen hängbjörk *(Betula pendula ”Tristis”)* eller tårbjörk *(Betula pendula ”Youngii”),* se figur 138 och 141-142 på nästa sida. Båda dessa trädarter, men framförallt tårbjörken, har ett karaktäristiskt hängande utseende och tillsammans med den vita stammen skapar björkarna en speciell stämning på kyrkogården.

KYRKOGÅRDENS KARAKTÄR

- Ett strikt formspråk med välklippta raka häckar av avenbok, liguster och buxbom, raka gångar samt träd planterade i raka rader skapar struktur på kyrkogården.

- En trädkrans omringar stora delar av kyrkogården och förstärker rumkänslan.

- På kyrkogården växer många tår- och hängbjörkar.

- Olika barr- och städesgröna växter ger liv och grönska på kyrkogården under vinterhalvåret.

- Stora delar av kyrkogården täcks med gräs. Vissa av gravplatserna är täckta med grus och gångytorna är belagda med stenmjöl.

137. Flädie kyrka med ingången i söder.

138. Urnlunden norr om huvudentrén.

139. Kyrkogårdens äldsta gravkvarter, söder om kyrkan.

140. Gravkvarteret sydöst om kyrkan.

141-142. Tårbjörkar har planterats i rader söder om kyrkan samt i kyrkogårdens sydöstra hörn.

143. Kyrkogårdens yngsta gravkvarter i det sydöstra hörnet.

144. Översiktsplan Flädie kyrkogård.och askgravlundens placering.

Askgravlundens placering

När jag besökte kyrkogården fanns det två förslag på var den nya askgravlunden kunde placeras. Den första platsen ligger i kyrkogårdens nordöstra hörn, se den gul streckade linje på planen, och den andra platsen ligger i kyrkogårdens nordvästra hörn, se gul heldragen linje på planen. Problemet med den första platsen är att den ligger alldeles i närheten av byns huvudväg och förutom en låg mur saknas idag en avgränsning mot vägen. Att avskärma ljudet från biltrafiken anses omöjligt och det blir därmed svårt att skapa en tyst och fridfull askgravlund. Till skillnad från den första platsen ligger den andra platsen längre ifrån vägen och biltrafiken hörs inte lika mycket. I jämförelse med den första platsen, i det nordöstra hörnet, befinner sig den andra platsen också längre ifrån entréerna vilket innebär att besökarna slipper att störas av andra besökare som kommer för att besöka kyrkan eller en gravplats på en annan del av kyrkogården. Ett längre avstånd till entréerna och därmed parkeringsplatsen medför också att de efterlevande får möjlighet att promenera en bit på kyrkogården, vilket kan lugna de efterlevande och hjälpa dem att mentalt förbereda sig på att möta den avlidne. På grund av dessa omständigheter ansågs platsen i det nordvästra hörnet av kyrkogården vara mest lämpad för den nya askgravlunden. I följande text kommer jag att beskriva den valda platsen mer utförligt.

I öster avgränsas platsen av en storbladig buxbomshäck, se figur 146 på nästa sida, och i väster samt i norr angränsar den till privata trädgårdar med tillhörande bostadshus. I trädgården i väster växer många träd och buskar och när de är lövade avskiljs platsen rent visuellt från bostadshuset och trädgården. När träden är avlövade, se figur 147 på nästa sida, blir bostadshuset och trädgården mer synlig och de efterlevande som befinner sig på kyrkogården kan känna sig uttittade. Det bör därför finnas något som kan avgränsa platsen mot bostadshuset och trädgården även under vinterhalvåret. Trädgården i norr avgränsas mot platsen med ett staket, delvis täckt med klättervildvin, samt ett par träd. Även här behövs något som kan avgränsa platsen under vinterhalvåret så att kyrkogårdens besökare känner sig mer avskilda.

145

146

147

148

149

150

145. Platsen sett ifrån söder, med garaget och bostadshuset i bakgrunden. Lägg märket till hur träden skuggar platsen, fotografiet togs i mars runt kl.13.00. När träden har löv kommer platsen hamna i en djup skugga under eftermiddagen.

146. Platsen sett ifrån norr mot söder. Till vänster syns den storbladiga buxbomshäcken samt idegranen och thujan som avgränsar platsen mot gravkvarteren i öster.

147. När träden är avlövade är platsen avskild från bostadshuset i väster. Jämför gärna med figur 146. där träden och buskarna bakom gravstenarna döljer bostadshuset helt och hållet.

148. Rummet sett ifrån söder mot norr. Till höger i bilden syns de gravplatser som den nya askgravlunden måste anpassas till.

149-150. Längsmed den västra sidan står ett flertal gamla gravstenar uppställda. Tillsammans med staketet, som befinner sig bakom stenarna, och träden i trädgården avgränsar de platsen i väster.

Platsen har tidigare använts som gravkvarter och i norr och i söder finns ett par gravplatser som den nya askgravlunden måste anpassas till, se figur 148 på föregående sida. De två gravstenarna som står mitt på gräsmattan, se figur 145 på föregående sida, har återlämnats till kyrkogårdsförvaltning och går därför att flytta, om det skulle behövas.

Eftersom platsen ligger norr om kyrkan kommer det under stora delar av dagen att hamna i skugga. På figur 145, på föregående sida, kan man se att även träden i trädgården i väster ger en del skugga under eftermiddagen. När fotografiet togs var träden avlövade. I lövat tillstånd kommer träden att skugga rummet ännu mer och skuggan kan medföra att de efterlevande upplever den framtida askgravlunden som väldigt mörk och dyster.

Längs med den västra sidan står gamla gravstenar uppställda på rad, se figur 149-150 på föregående sida. Förutom att de bär på en historia, är otroligt vackra och intressanta att titta på, utgör de en livfull och annorlunda avgränsning, som är värd att bevara och integrera i den nya askgravlunden.

Utgångspunkter för askgravlundens utformning

Under min gestaltningsprocess, det vill säga under tiden som jag skissade på mitt gestaltningsförslag, har dessa fem punkter varit mest avgörande för mina val:

1. Askgravlunden ska stödja de efterlevande i sorgeprocessen – designprinciperna

För att utforma en askgravlund som stödjer de efterlevande i sorgeprocessen har jag utgått från de designprinciper som jag presenterade i föregående kapitel.

2. Kyrkogården och platsen idag

Tidigare i arbetet har jag gett förslag på hur efterlevandes behov kan tillgodoses i askgravlundens utformning. I dessa fall var det bara lösa idéer och under gestaltningsprocessen blev jag tvungen att anpassa designprinciperna och gestaltningsidéerna till en specifik plats, det vill säga Flädie kyrkogård. Hur kyrkogården, dess omgivning och platsen där askgravlunden ska placeras ser ut och upplevs idag har därför varit avgörande för många av mina val under gestaltningsprocessen.

3. Miljöaspekten i materialval och den framtida skötseln

Eftersom mitt examensarbete ingår i Moviums projekt *”Miljöaspekter på kyrkogårdsverksamhet”* var ett av mina mål med gestaltningsförslaget att visa hur en askgravlund kan se ut när hänsyn tagits till miljöaspekten i materialval och den framtida skötseln. Under gestaltningsprocessen har jag därför eftersträvat att använda så miljövänliga material som möjligt samt att utforma askgravlunden för att minska på skötseln med maskiner och därmed utsläpp av växthusgaser.

4. Uppdragsgivarens önskemål

Krister Hagman, kyrkogårds- och fastighetsansvarig i Bjärreds församling, gav mig fria händer när det gällde askgravlundens utformning. Det enda önskemål som framfördes var att make och maka ska kunna gravsättas bredvid varandra.

På nästa sida presenteras mina tankar och idéer som lett fram till gestaltningsförslaget.

Idéer, insikter och ställningstaganden

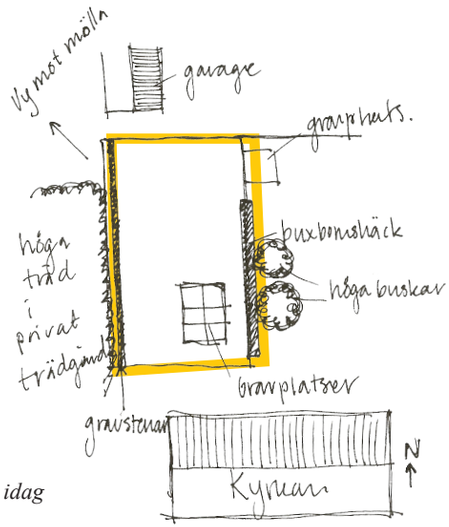

151. Platsen idag

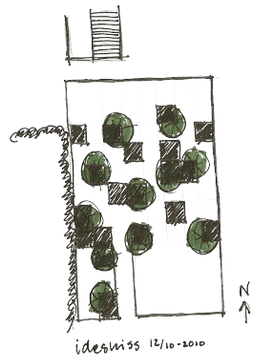

152. Idéskiss 1, ett rutsystem i en björksal

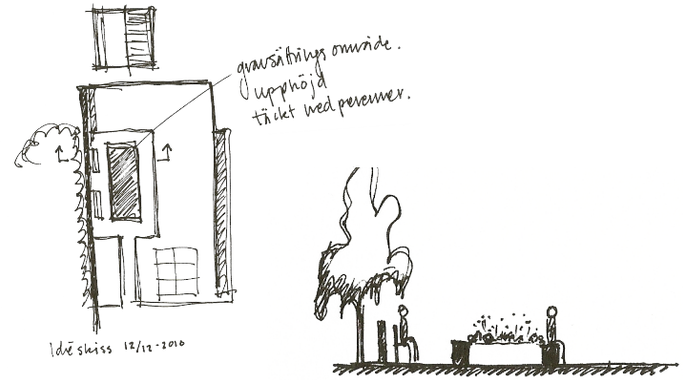

153. Idéskiss 2, en upphjöd plantering utgör gravsättningsområdet och med hjälp av träden i trädgården skapas rumkänsla.

Min första idé var ett rutsystem i en björksal, se figur 152, och innebar att jag arbetade vidare med det strikta formspråket som finns på kyrkogården idag. Med ett rutsystem där varje ruta fick vara ett gravsättningsområde var tanken att de efterlevande lättare skulle hitta tillbaka till den exakta gravplatsen och därigenom få möjlighet att uppleva närhet till den avlidne. Om askgravlunden skulle behöva utökas i framtiden medgav denna form att det fanns möjlighet att bygga på med nya rutor.

Under mina besök på begravningsplatser runt om i Sverige och Danmark har jag lagt märket till att det för det mesta används klippt gräs för att täcka gravsättningsområdet. Då jag i mitt förslag eftersträvat att minska på skötseln med maskiner var min idé att istället för klippt gräs plantera perenner som kan täcka gravsättningsområdet. För att öka rumskänslan och göra rummet mer avskilt från omgivningen placerade jag också ut ett par träd. För att koppla samman askgravlunden med resten av kyrkogården, där det idag växer många björkar, valde jag att plantera björkar även i askgravlunden. För att skapa variation på kyrkogården valde jag en annan art, närmare bestämt den exotiska himalayabjörken *(Betula utilis 'Doorenbos')*. Himalayabjörken har en mycket vitare stam än vår inhemska björk och min tanke var att de vita stammarna skulle ljusa upp i skuggan. För att göra askgravlunden tillgänglig för alla krävdes att jag placerade gångar mellan rutorna. I detta fall blev det alldeles för mycket yta som gick åt till gångar och jag kände att rummet inte skulle kunna inge den lummighet som jag såg framför mig från början. Askgravlunden skulle snarare upplevas som en grusplan med ett par gröna rutor och ett par träd.

För att minska på gångytorna valde jag att i min andra idé slå ihop de små gravsättningsområdena till ett stort, se figur 153. Genom att höja upp

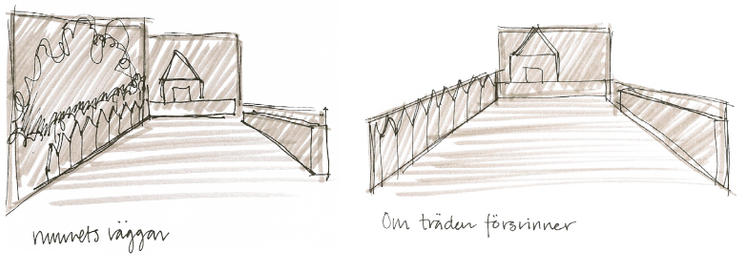

154. Vad händer om träden i den privata trädgården försvinner? En stor del av platsen rumslighet försvinner och besökarna kommer inte känna sig lika avskilda och skyddade.

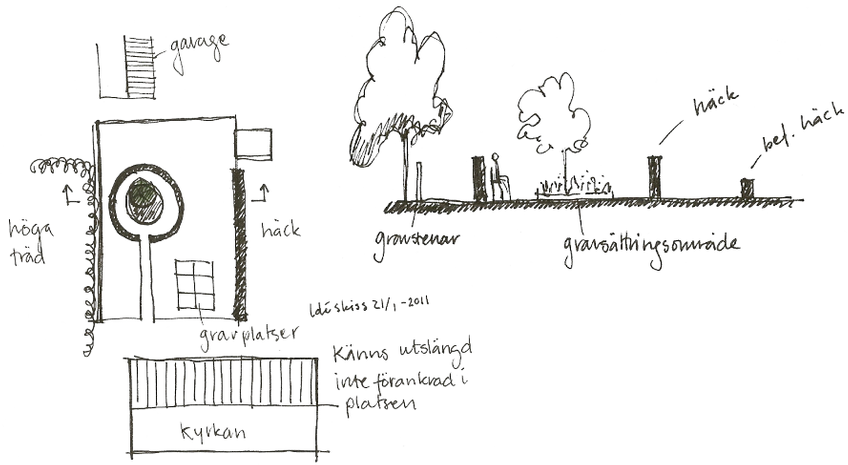

155. Ideskiss 3 det runda rummet, genom att tillföra nya element bland annat en häck och ett träd skapas mer rumskänsla som får besökarna att känna sig mer avskilda i askgravlunden.

gravsättningsområdet var min förhoppning att de efterlevande skulle uppleva att de kom närmare de avlidna. Med en bred mur runt gravsättningsområdet ville jag ge de efterlevande möjlighet att sätta sig ner. Eftersom det finns en risk att det kommer att vara väldigt skuggigt och mörkt i askgravlunden valde jag att i denna idé inte plantera några nya träd. Jag lät istället de stora träden i trädgården i väster ge skydd och skapa rumskänsla. Eftersom jag inte kan garantera att träden i den privata trädgården alltid kommer att finnas kvar insåg jag att det inte var någon god idé. Om träden tas bort försvinner en stor del av rumskänslan och de efterlevande skulle känna sig utsatta och oskyddade i askgravlunden.

I mitt nästa steg fokuserade jag på att skapa avskildhet och rumskänsla. Jag gick ifrån den strikta formen och gav rummet en cirkulär form, se figur 155. Gravsättningsområdet fick även den en cirkulär form och jag höll fast vid idén att täcka gravsättningsområdet med perenner. Genom att plantera perenner och lökar med vackra blommor och blad var min tanke att planteringen skulle agera blickfång och hjälpa de efterlevande att försjunka i sina tankar. De höga häckarna som omringar askgravlunden delar upp det befintliga rummet i mindre rum, vilket gör att de efterlevande som besöker gravplatserna i närheten av askgravlunden inte får lika god överblick. Vilket kan resultera i att kyrkogårdsbesökarna känner sig otrygga, även efterlevande i askgravlunden kan känna sig otrygga när de inte kan överblicka omgivningen. Ett annat problem med denna idé var att cirkelformen inte kändes förankrad på kyrkogården. Jag fick känslan av att den ”svävade” runt på gräsmattan och hur jag än placerade den kändes den ”utslängd”. Jag valde därför att fortsätta mitt sökande efter en form som skulle kännas mer förankrad i platsen och som ingav trygghet hos besökarna både i och utanför askgravlunden.

I min fjärde idé, se figur 156-158 på nästa sida, valde jag att integrera de gamla gravstenarna i rummet och på så vis kändes askgravlunden mer förankrad i det befintliga rummet. Denna form medgav dessutom att det finns möjlighet att utöka askgravlunden med ytterligare en halvcirkel om det skulle behövas fler gravplatser i askgravlunden i framtiden.

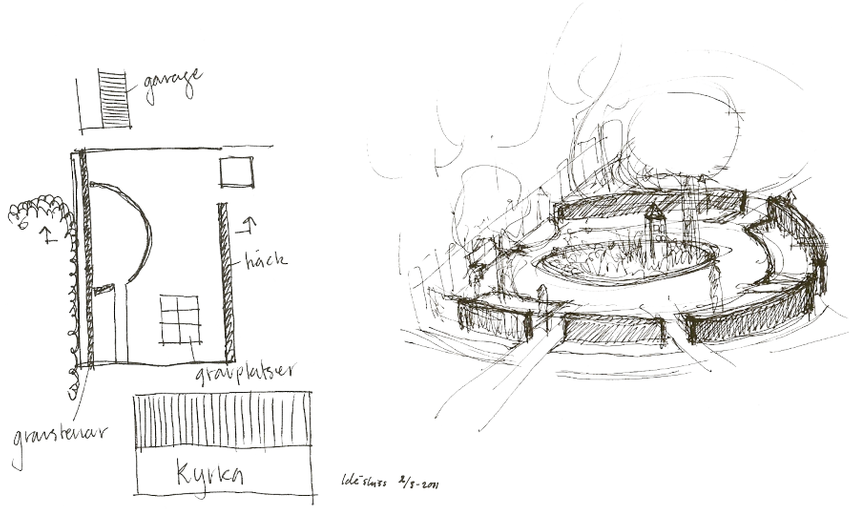

156. Ideskiss 4 en halvcikel. I denna idé integreras de gamla gravstenarna i askgravlunden vilket gör att den känns mer förankrad i platsen än cirkeln i det föregående förslaget.

För att markera och ge känslan av att man kliver in i ett rum samtidigt som besökarna har god överblick valde jag att omringa rummet med en låg häck. På så vis tar jag även hänsyn till hur det omgivande rummet kommer att upplevas med den nya askgravlunden på plats. En låg häck, till skillnad från en hög som inte går att se över, medför att besökarna fortfarande har god överblick och att de kan uppfatta hela området som ett stort rum, även om det är uppdelat i flera mindre. För att knyta an till det strikta formspråket som finns på kyrkogården idag låter jag häcken vara klippt i en strikt form.

Tillslut blev det den här idén som jag valde att gå vidare med och på följande sidor kommer jag att presentera förslaget mer i detalj.

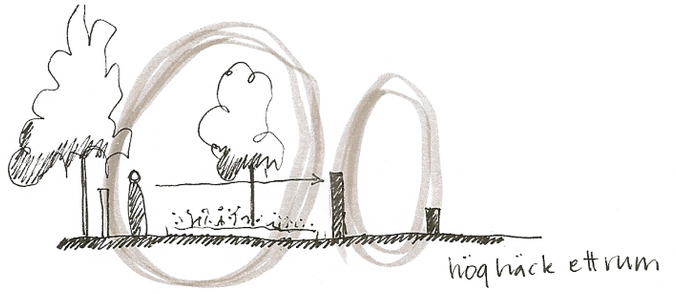

157. Idéskisser rumslighet. Med en hög häck delas det befintliga rummet upp i flera mindre rum. Med en hög häck har besökaren inte möjlighet att överblicka omgivningen och finns det endast en in- och utgång kan besökaren känna sig trängd.

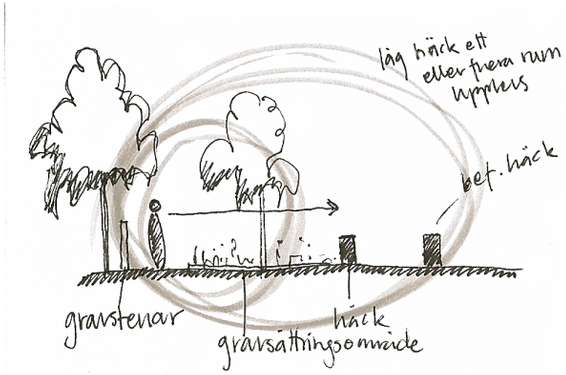

158. Tillsammans med träden skapar en låg häck rumskänsla, samtidigt kan det ursprungliga rummet fortfarande överblickas och på så vis uppfattas som ett rum. Efterlevande i askgravlunden och även utanför får god överblick vilket kan öka tryggheten. Genom fler öppningar i häcken ges också de efterlevande möjlighet att röra sig fritt.

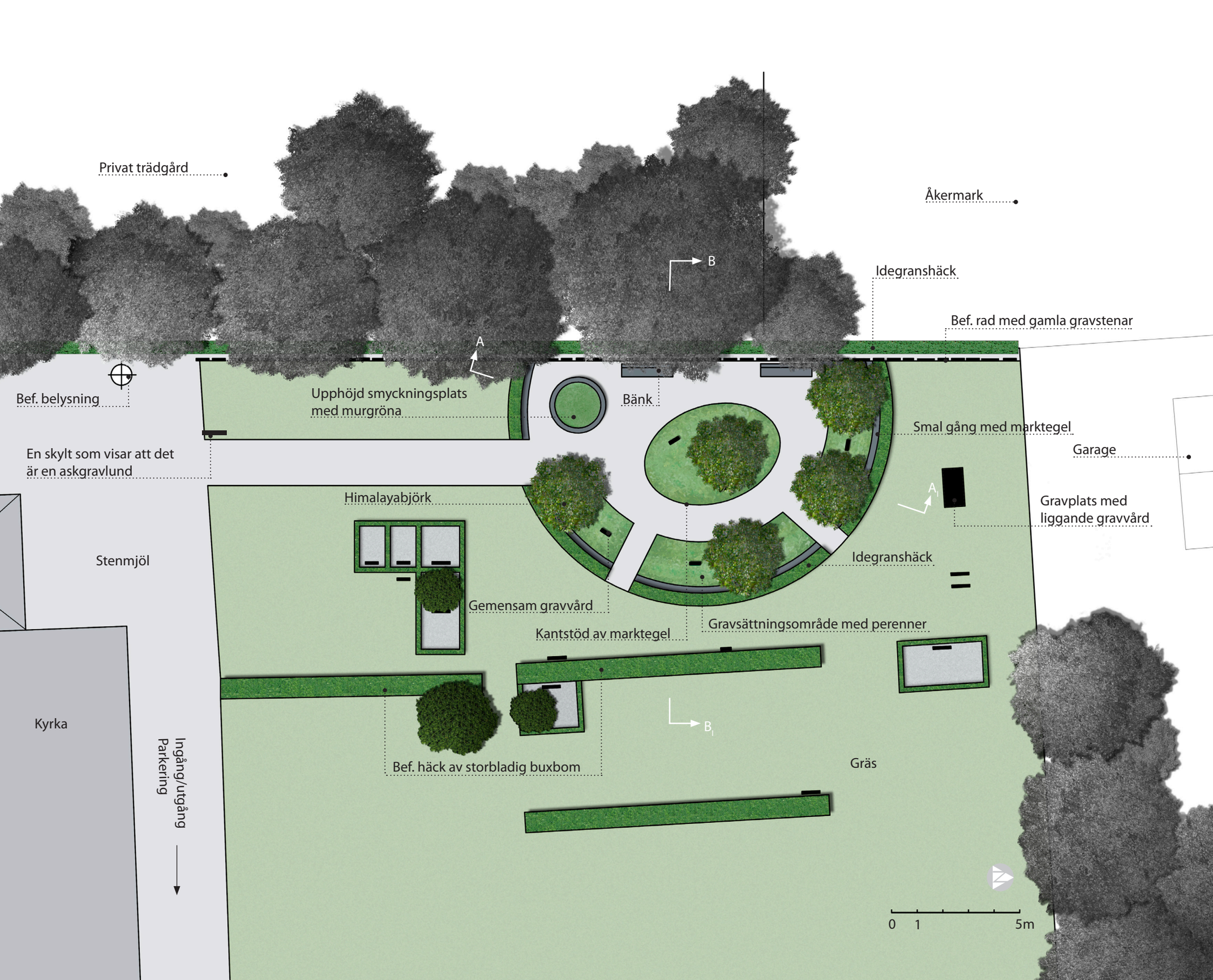
Privat trädgård
Åkermark
B
Idegranshäck
Bef. rad med gamla gravstenar
A
Bef. belysning
Upphöjd smyckningsplats
med murgröna
Bänk
Smal gång med marktegel
Garage
En skylt som visar att det
är en askgravlund
A1
Himalayabjörk
Gravplats med
liggande gravvård
Stenmjöl
Idegranshäck
Gemensam gravvård
Gravsättningsområde med perenner
Kantstöd av marktegel
B1
Kyrka
Ingång/utgång
Parkering
Bef. häck av storbladig buxbom
Gräs
0 1 5m

Änglamark - en askgravlund för möten mellan de levande och de döda

I mitt gestaltningsförslag för askgravlunden på Flädie kyrkogård skapas ett rum där de efterlevande får möjlighet att känna avskildhet samtidigt som de kan överblicka omgivningen. Min förhoppning är att de efterlevande på så vis ska känna sig trygga och lugna och få möjlighet att minnas och känna närhet till sina närstående som gravsatts i askgravlunden. Rummet inreds dessutom så att de efterlevande får möjlighet att smycka och på så vis uttrycka sin sorg och saknad. På en gemensam gravvård i askgravlunden finns det också möjlighet att sätta upp en skylt med den avlidnes namn.

Rummets form

För att inte hamna för nära bostadshuset i väster och för att i möjligaste mån undvika skuggan bakom kyrkan, har askgravlunden placerats så långt åt norr som möjligt. Längs med det befintliga staketet som idag avgränsar kyrkogården emot de privata trädgårdarna, i väster och i norr, planteras en klippt idegranshäck *(Taxus baccata)*. Idegranen har en vacker mörkgrön färg som den behåller året runt och min tanke är att häcken ska avskilja askgravlunden från de privata trädgårdarna när träden och buskarna är avlövade. Med hjälp av häcken kommer också de gamla gravstenarna att lyftas fram och bli mer synliga.

För att ge känslan av att man kliver in i ett rum, samt för att avskilja askgravlunden från resten av kyrkogården, planteras en häck runt askgravlunden, se illustrationsplan till vänster. Även här används idegran och för att knyta ihop askgravlunden med resten av kyrkogårdens strikta formspråk ska häcken klippas.

◄ *159. lllustrationsplan, observera att planen har lagts ner och att norr är åt höger på planen. Snitt A-A$_1$ och B-B$_1$ som är utmärkta på planen visas på sidan 111 och 112.*

För att öka tryggheten i och utanför askgravlunden får häcken endast vara en halv meter hög. Eftersom idegranen är vintergrön kommer häcken att förstärka rummets form och ge grönska även under vinterhalvåret. Förutom vid entrén finns det ytterligare två öppningar i häcken, se illustrationsplan till vänster. Dessa öppningar har gjorts för att de efterlevande ska känna att de kan smita iväg om de inte vill möta andra besökare, som är på väg till askgravlunden. För att förstärka rumskänslan och avskärma rummet ytterligare planteras ett antal himalayabjörkar (*Betula utilis 'Doorenbos'*). Tanken är att himalayabjörkens kritvita stam ska ljusa upp i rummets skuggiga delar.

Gravsättningsområdet

I askgravlunden finns fyra olika gravsättningsområden och dessa kommer att planteras med olika perenner, prydnadsgräs och lökar. Symboliskt kan besökarna se det som att de som gravsatts i askgravlunden lever vidare i de vackra blommorna.

Som en kontrast till den mörka och robusta idegranshäcken har jag gett planteringarna en skir och ängs liknande karaktär. Häcken kommer att fungera som en fond till planteringen och lyfta fram de vackra blommorna. Eftersom risken finns att det blir skuggigt och mörkt i askgravlunden har jag i första hand valt växter som har en vit blomning. För att det ska finnas något för de efterlevande att titta på har växterna valts för att göra entré under stora delar av året.

Tidigt på våren, redan i slutet av februari och i början av mars, gör den vita julrosen *(Helleborus 'White Lady')* entré tillsammans med små snödroppar *(Galanthus nivalis)*. De blir båda ett tecken på att vintern går mot sitt slut och våren börjar närma sig. Längre fram på våren tittar blå pärlhyacinter *(Muscari armeniacum)* upp och strax därefter blommar den vitfläckiga lungörten *(Pulmonaria officinalis 'Sissinghurst White')* tillsammans med blå kaukasisk

förgätmigej *(Brunnera macrophylla 'Jack Frost')*, blå ormöga *(Omphalodes verna)* och den grönvita aftonstjärnan *(Ornithogalum nutans)*. Både den fläckiga lungörten och den kaukasiska förgätmigejen har vackra vita och silvermarmorerade blad som håller sig fina och ger prydnadsvärde långt in på hösten. När vi närmar oss sommaren gör den vita krolliljan *(Lilium martagon 'Album')* entré och under sommaren blommar olika nävor *(Geranium cvs.)*, tillsammans med daggkåpans *(Alchemilla erytrophoda)* små limefärgade blommor. Nävorna håller sig vackra under hela sommaren och under hösten får vissa av dem också en vacker höstfärg. Längre fram, på sidan 116-117, presenteras en mer detaljerad planteringsplan och växtlista.

Björkarna och även de gemensamma gravvårdarna som placeras i gravsättningsområdet är tänkta att fungera som referenspunkter och förhoppningsvis kan de underlätta för de efterlevande att orientera sig tillbaka till platsen där den avlidnes aska gravsattes.

Som kantstöd runt gravsättningsområdet placeras marktegel och för att underlätta vid gravsättningarna placeras också en smal gång med marktegel invid häcken, se illustrationsplan på sidan 106. För att vara så miljövänlig som möjlig är mitt förslag att man försöker få tag i gammalt marktegel. Det är ett material som bara blir snyggare och snyggare med åren och förtjänar att återanvändas istället för att till exempel användas som återfyllnadsmaterial. Är detta inte möjligt finns det producenter på nära håll i Danmark samt återförsäljare på olika håll i Skåne.

Gravsättningsområdet har plats för att gravsätta cirka 70 stycken askor. För att spara plats och för att få fler gravplatser föreslår jag att askorna placeras i två plan. Genom att gräva ner den första askan lite djupare än man vanligtvis brukar göra får en till aska plats ovanför. Väljs detta alternativ går det att få plats med närmare 140 stycken askor i askgravlunden.

Rummets inredning

Smyckningsplatsen

För att de efterlevande ska ha möjlighet att lämna en gåva när de besöker askgravlunden placeras en cirkelformad och upphöjd smyckningsplats till vänster om entrén, se illustrationsplan på sidan 106. För att dölja plastvaserna och eventuella plastkrukor från krukväxter planteras murgröna *(Hedera helix 'Baltica')* vid smyckningsplatsen.

Under vinterhalvåret placeras ljuslyktor ut längs med häcken och de efterlevande får lov att placera ljus i dessa, se figur 161. Ljuslyktor placeras även

◄ *160. Björkarnas kritvita stammar och perennernas vita blommor lyser upp i skuggan och skapar en fridfull stämning i askgravlunden.*

161. Gravljusen i lyktorna skapar ett stämningsfyllt ljus som omfamnar askgravlunden under vinterhalvåret.

vid den cirkelformade smyckningsplatsen. Tanken är att om de efterlevande vill, får de plocka med sig en av dessa lyktor och placera vid platsen där askan efter den avlidne gravsattes. På så vis får de anhöriga möjlighet att sysselsätta sig och pyssla när de befinner sig i askgravlunden.

Jag föreslår också att det under vinterhalvåret placeras ett fågelbord i askgravlunden samt att de efterlevande får möjlighet att hänga upp talgbollar i träden. När träden är tillräckligt stora sätts fågelholkar upp, vilka kan locka till sig ännu fler fåglar som kan utgöra blickfång för de efterlevande när de befinner sig i askgravlunden.

Gemensam gravvård

Namnet på de avlidna graveras in på en skylt av rostfritt stål och skruvas sedan upp på någon av de fem gravstenarna, som placeras i gravsättningsområdet, se illustrationsplan på sidan 106. För att koppla samman askgravlunden med kyrkogården kommer gravstenarna att utformas så att de formmässigt liknar de gamla gravstenarna som idag står längs med rummets ena sida. Det finns möjlighet att välja om man vill ha en enkel eller en dubbel namnskylt. Skillnaden är att den dubbla skylten är dubbelt så stor och har plats för två namn, till exempel om personer som levt ihop vill ha sina namn på samma skylt. För att göra skyltarna mer personliga får de efterlevande, om de vill, framföra önskemål om vilket teckensnitt som ska användas på skylten. Skyltens storlek ska dessutom medge att det finns plats att skriva dit till exempel vilket yrke den avlidne hade när han eller hon var i livet.

När Krister Hagman och jag besökte Flädie kyrkogård samt de andra tre kyrkogårdarna i Bjärreds församling framkom att det finns många gravstenar som har återlämnats till kyrkogårdsförvaltning. Genom att tillvarata de gamla gravstenarna och slipa ner texten föreslår jag att de kan användas på nytt i den nya askgravlunden. Detta är enligt Kristensen (2010) ett mer miljövänligt alternativ än att producera en helt ny gravsten. Kristensens studie visar att det går åt cirka hälften så lite energi att återanvända en gravsten som att producera en helt ny i Sverige. Vidare visar Kristensen studie att det går åt sju gånger så mycket energi att skicka ett stenblock från Sverige till Kina för att där producera en ny gravsten, än om vi återanvänder en gravsten i Sverige. Anledningen till att många producerar sina gravstenar i Kina beror på att kostnaden för gravstenen blir mycket lägre jämfört med om den produceras i Sverige. Att återanvända en gravsten innebär att kyrkogårdsförvaltningen enbart behöver bekosta arbetet med nedslipning av texten samt transporten till och från kyrkogården.

Sittplatser

I askgravlunden placeras två parksoffor vid namn DIVA, från företaget Smekab. För att underlätta för människor att sätta sig samt resa sig ifrån bänken har sofforna både rygg- och armstöd. Parksofforna placeras så långt ifrån varandra som möjligt, dels för att de efterlevande ska känna sig avskilda om det kommer fler besökare till askgravlunden men också för att det ska finnas utrymme att ställa en rullstol bredvid parksoffan.

Belysning

För att öka tryggheten på Flädie kyrkogården har ny belysningsarmatur nyligen installerats. För att öka tryggheten i askgravlunden föreslår jag att himalayabjörkarna och gravstenarna i askgravlunden samt de gamla gravstenarna längs med den västra sidan belyses underifrån.

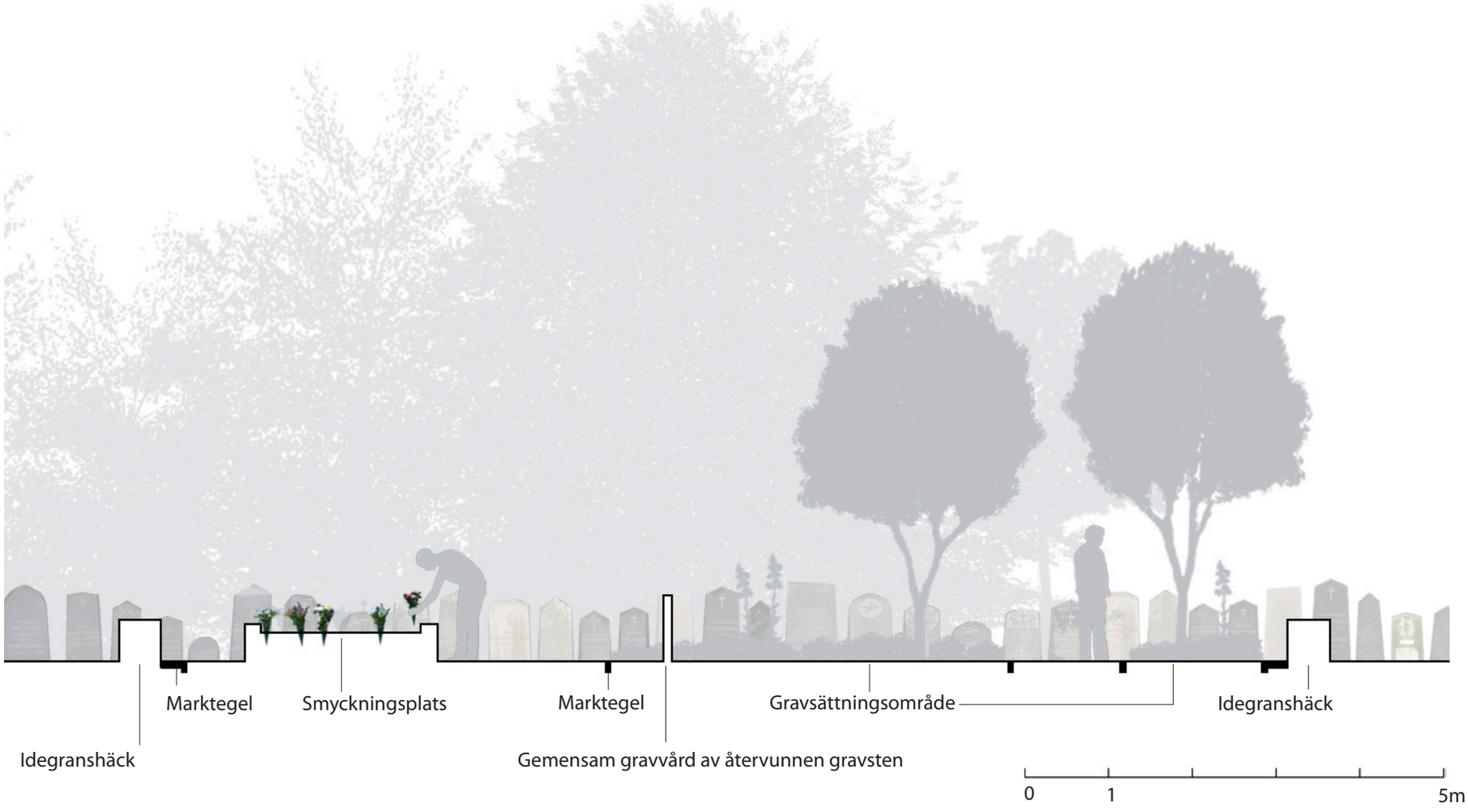

162. Snitt A - A_1 är markerat på planen på sidan 106.

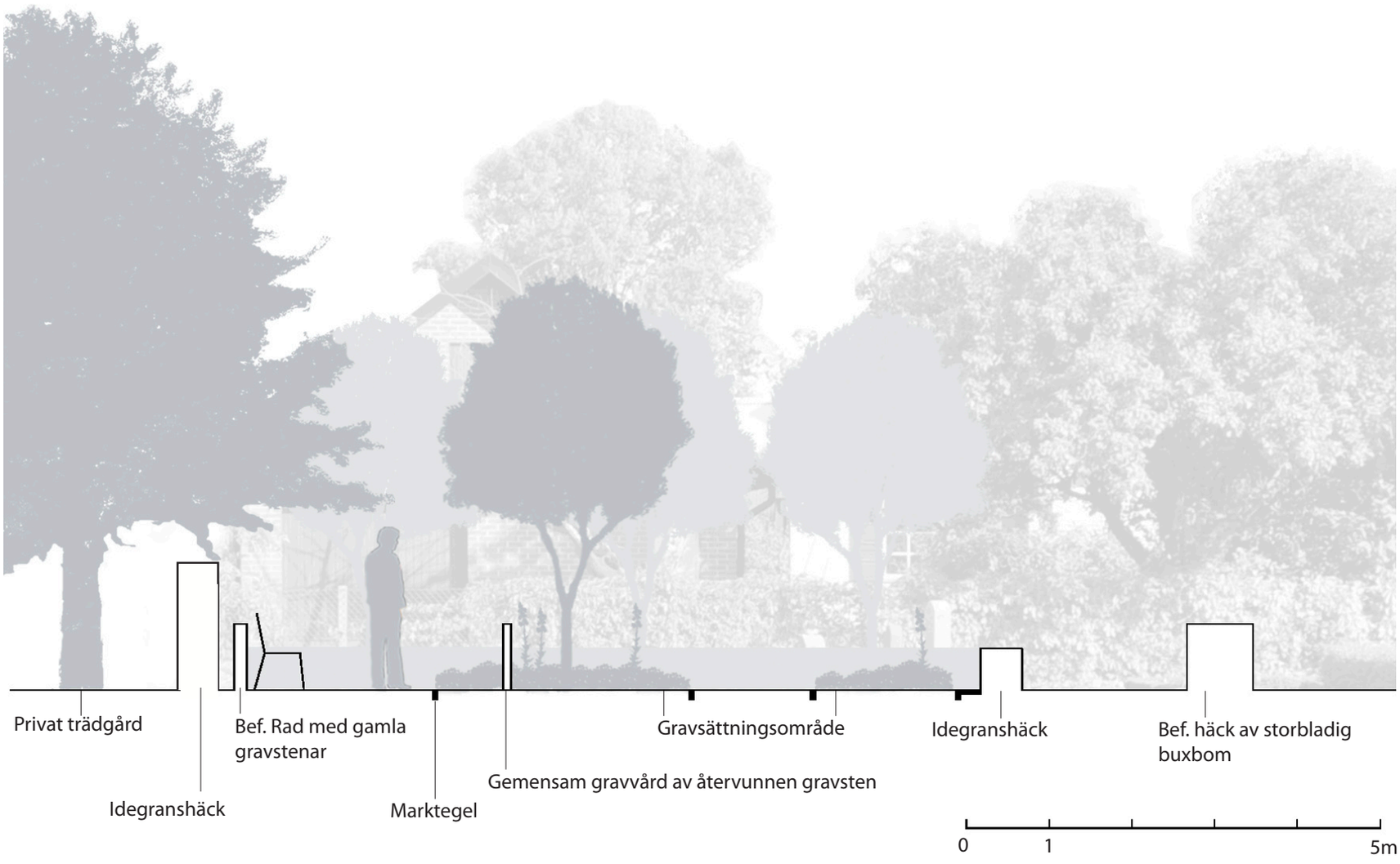

163. Snitt B- B_1 är markerat på planen på sidan 106.

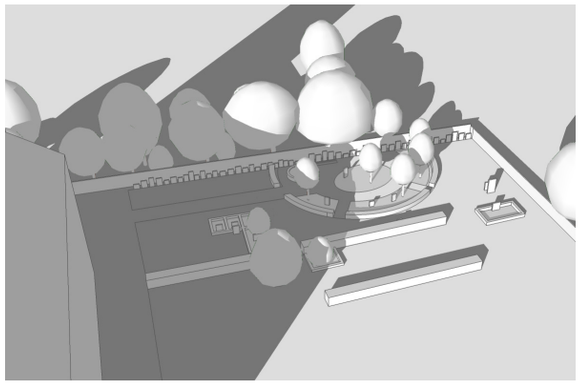

Mars kl 9.00

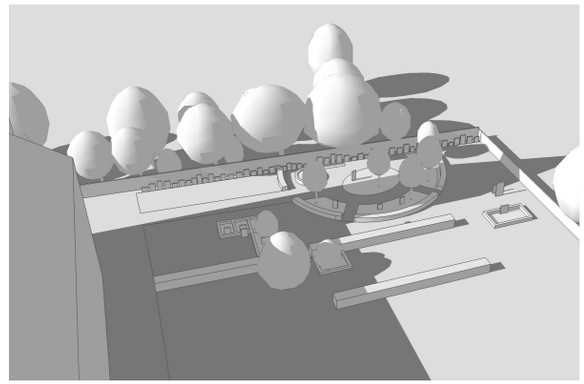

Mars kl 12.00

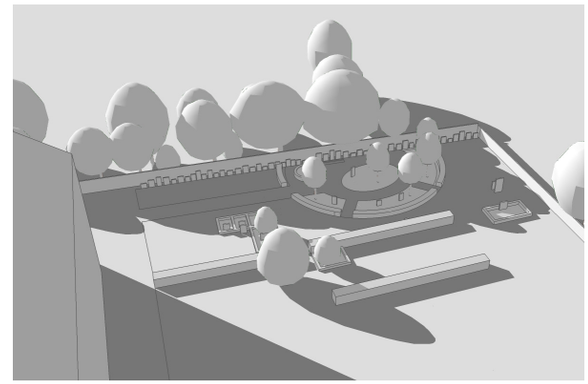

Mars kl.15.00

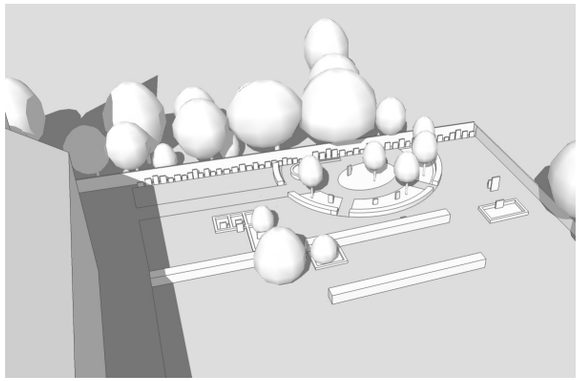

Juli kl 9.00

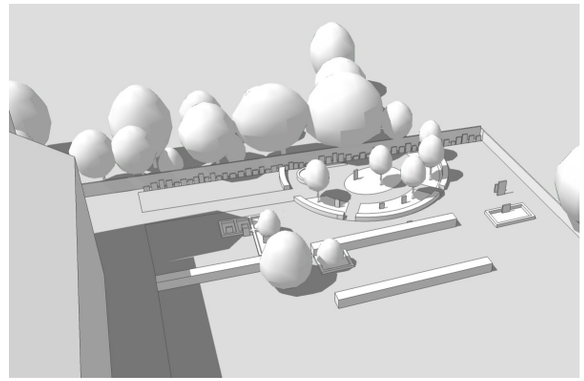

Juli kl 12.00

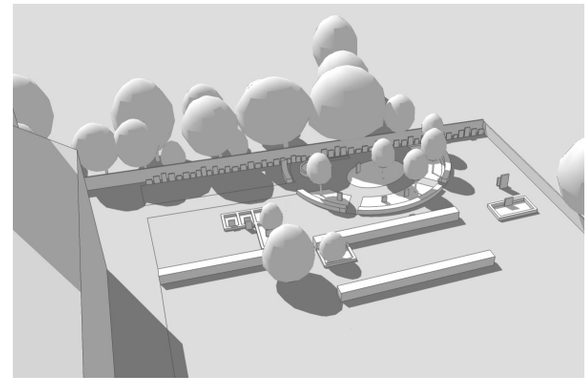

Juli kl 15.00

164. Skuggdiagram

Skuggdiagram

Figur 164 visar hur skuggan ter sig på kyrkogården norr om kyrkan under en vårdag i mars samt en sommardag i juli. Som synes på bilderna kommer askgravlunden under förmiddagen i mars skuggas en del av kyrkan. Som jag beskrev tidigare har jag placerat askgravlunden så långt åt norr som möjligt för att undvika skuggan från kyrkan. Jag har dessutom försökt att placera träden i askgravlunden så att solen får möjlighet att lysa in. Även under eftermiddagen i mars kommer askgravlunden skuggas en del. Tyvärr är bilden med skuggan i mars kl.15.00 missvisande. Felet är att vid denna tidpunkt på året finns det inga löv på träden. Solen kommer därför att lysa igenom trädens kronor och skuggan kommer inte att vara så mörk som den ser ut på bilden.

I juli däremot står solen mycket högre och som bilderna visar når solen över kyrkan och askgravlunden hamnar inte i skugga under förmiddagen. Däremot på eftermiddagen runt klockan 13.00 kommer träden i trädgården i väster att skugga stora delar av rummet.

När hösten närmar sig står solen återigen lägre på himlen och under hösten och vintern kommer därför kyrkan att återigen skugga stora delar av askgravlunden under förmiddagen.

Skötsel

Askgravlundens utformning kräver att kyrkogårdspersonalen varje år klipper idegranshäcken. För att undvika detta skötselmoment kunde jag ha valt att använda en låg friväxande häck istället. Anledningen till att jag valde en häck som måste klippas beror på att jag ville knyta an till det strikta formspråket och de klippta häckarna som karaktäriserar kyrkogården idag samt att utrymmet är begränsat. Den klippta häcken kändes dessutom viktig för att skapa struktur till de skira planteringarna inne i rummet. Eftersom idegranen växer ganska sakta behåller häcken sin strikta form även när den inte är nyklippt. Detta innebär att häcken endast kommer att behöva klippas en gång per år.

Som jag tidigare nämnde föreslår jag att gravsättningsområdet planteras med marktäckande perenner. Perennerna kräver att man varje vår klipper ner dem. Med åren kan det också bli nödvändigt att gräva upp och dela på perennerna. Genom att plantera pålitliga och effektiva marktäckare som snabbt sprider ut sig och täcker marken kan ogräset konkurreras ut. Vad man bör tänka på är att rätt växt måste planteras på rätt plats. Om växten inte trivs i till exempel skugga kommer den inte att växa optimalt. Ogräset kommer därmed att få fäste och kyrkogårdspersonalen måste lägga mer tid på att rensa. För att undvika att få in mycket ogräs bör man vid anläggandet av askgravlunden vara noga med att köpa jord utan rotogräs.

Trots att det inte är tillåtet, tycks många efterlevande vilja lämna en liten gåva vid platsen där askan efter den avliden gravsatts. Om området där askan efter de avlidne gravsatts täcks med klippt gräs innebär detta att varje gång kyrkogårdspersonalen ska klippa gräsmattan måste de först plocka bort föremålen. I mitt förslag, där gravsättningsområdet täcks med perenner, blir det inte lika nödvändigt för kyrkogårdspersonalen att plocka bort föremålen. Gåvorna kan dessutom efterhand till vis del döljas av perennerna.

Eftersom gångarna täcks med stenmjöl krävs regelbunden tillsyn för att ta bort eventuellt ogräs. Detta skötselmoment kan göras för hand med ett skyffeljärn och påverkar därför inte miljön på samma sätt som om man använder sig av bekämpningsmedel.

Avtal för gravsättning i askgravlunden

För att de efterlevande ska förstå vad som gäller när man gravsätts i en askgravlund föreslår jag att ett avtal upprättas mellan de efterlevande och kyrkogårdsförvaltningen. På nästa sida presenteras ett förslag på hur detta avtal kan utformas.

Avtal angående gravsättning i Askgravlunden på Flädie kyrkogård

För gravsättning i askgravlunden på Flädie kyrkogård i Bjärreds församling gäller:

Askgravlunden är ett gravskick med kollektiv karaktär och askan efter den avlidne grävs ner i ett gemensamt område. Om så önskas finns det möjlighet att placera personer som har levt tillsammans bredvid varandra. De anhöriga får, om de vill, delta vid gravsättningen. Den exakta gravplatsen markeras inte och egna gravstenar eller planteringar får inte förekomma.

Mot en avgift sätter kyrkogårdsförvaltningen upp en namnskylt på en gemensam gravsten i askgravlunden. I askgravlunden finns flera olika gravstenar och förutsatt att det finns plats har de anhöriga rätt och välja vilken av gravstenarna de vill att namnskylten ska sättas upp på. De anhöriga har rätt att framföra önskemål om vilket teckensnitt som ska användas på skylten. Kostanden för namnskylten och montering är (X) kr, inkl moms. Namnskylten får sitta kvar i 25 år räknat från gravsättningen. Därefter finns det möjlighet att förlänga avtalet. Om ingen förlängning önskas har kyrkogårdsförvaltningen rätt att plocka ner namnskylten.

Kyrkogårdsförvaltningen ansvarar för skötseln av askgravlunden och besökare får på avsedd plats bidra med smyckning. Platsen för gravsättningen får inte smyckas. Kyrkogårdsförvaltningen har rätt att avlägsna dekoration som placerats på annan plats än den som är anvisad. Vissna blommor och nedbrunna ljus tas bort av kyrkogårdsförvaltningen. I de fall det smyckas med föremål av oförgängligt material kommer de att avlägsnas inför påsk- och allhelgonahelgen. Om det behövs kan fler rensningar komma att göras men då meddelas detta i förväg så att de anhöriga har möjlighet att hämta det som de vill behålla. De föremål som tags bort går, i en månad efter borttagningen, att återfås hos kyrkogårdsförvaltningen därefter kastas föremålen.

Från och med allhelgona helgen finns ljuslyktor placerade i askgravlunden. Vissa av ljuslyktorna är flyttbara och besökarna får placera ut dem var de vill i askgravlunden till exempel vid platsen där askan efter den avlidne gravsattes. När ljuset brunnit ut har kyrkogårdsförvaltningen rätt att flytta tillbaka ljuslyktan till den gemensamma smyckningsplatsen. Det är inte tillåtet att använda egna ljuslyktor.

Vi önskar beställa en:

☐ Enkel namnplatta (Fyra rader, med plats för en person)

☐ Dubbel namnplatta (Åtta rader, med plats för två personer)

Text på namnplattan:

Rad 1 .....

Rad 2 .....

Rad 3 .....

Rad 4 .....

Rad 5 .....

Rad 6 .....

Rad 7 .....

Rad 8 .....

Undertecknad har tagit del av de regler som gäller vid gravsättning i askgravlunden på Flädie kyrkogård och förbinder mig att följa dessa regler.

.....

Datum och ort

.....

Namnunderskrift

Växtlista

LITT + NR	Art	C/C (cm)	Höjd (cm)	Färg	Blomning	Anmärkning
	TRÄD					
T1	Betula utilis 'Doorenbos' -himalayabjörk					Gärna flerstammiga exemplar
	HÄCK					
H1	Taxus baccata - idegran					
	KLÄTTERVÄXTER					
K1	Hedera helix 'Baltica' - baltisk murgröna	40				
	PERENNER					
P1	Alchemilla erythropoda - rödskaftig daggkåpa	20	15	gröngul	juni-aug	
P2	Brunnera macrophylla 'Jack Frost' - kaukasisk förgätmigej	30	30-40	blå	maj-juni	
P3	Geranium 'Jolly bee' syn. 'Rozanne' - trädgårdsnäva	30	40	blå med vitt öga	maj-okt	
P4	Geranium phaeum 'Album' - brunnäva	30	40	vit	juni-aug	
P5	Geranium x cantabrigiense 'St. Ola' - liten flocknäva	30	25	vit	juni-juli	
P6	Helleborus 'White Lady' - hybridjulros	40	40	vit	feb-mars	
P7	Omphalodes verna - ormöga	20	15	blå	maj	
P8	Pulmonaria officinalis 'Sissinghurst White' - fläcklungört	30	25-30	vit	april-maj	
	PRYDNADSGRÄS					
G1	Luzula nivea - silverfryle	25	30/60			
	LÖKAR					
	Galanthus nivalis - snödroppe		10-15	vit	feb-april	planteras i grupper om ca 10-15 st, placeras ut på plats
	Lilium martagon 'Album'- krollilja		100	vit	juni-juli	planteras ut en eller två i grupp, placeras ut på plats
	Muscari armeniacum- pärlhyacint		15-20	blå	april-maj	planteras i grupper om ca 10-15 st, placeras ut på plats
	Ornithogalum nutans - aftonstjärna		30-45	vit-grön	maj-juni	planteras i grupper om ca 5 st, placeras ut på plats

Planteringsplan

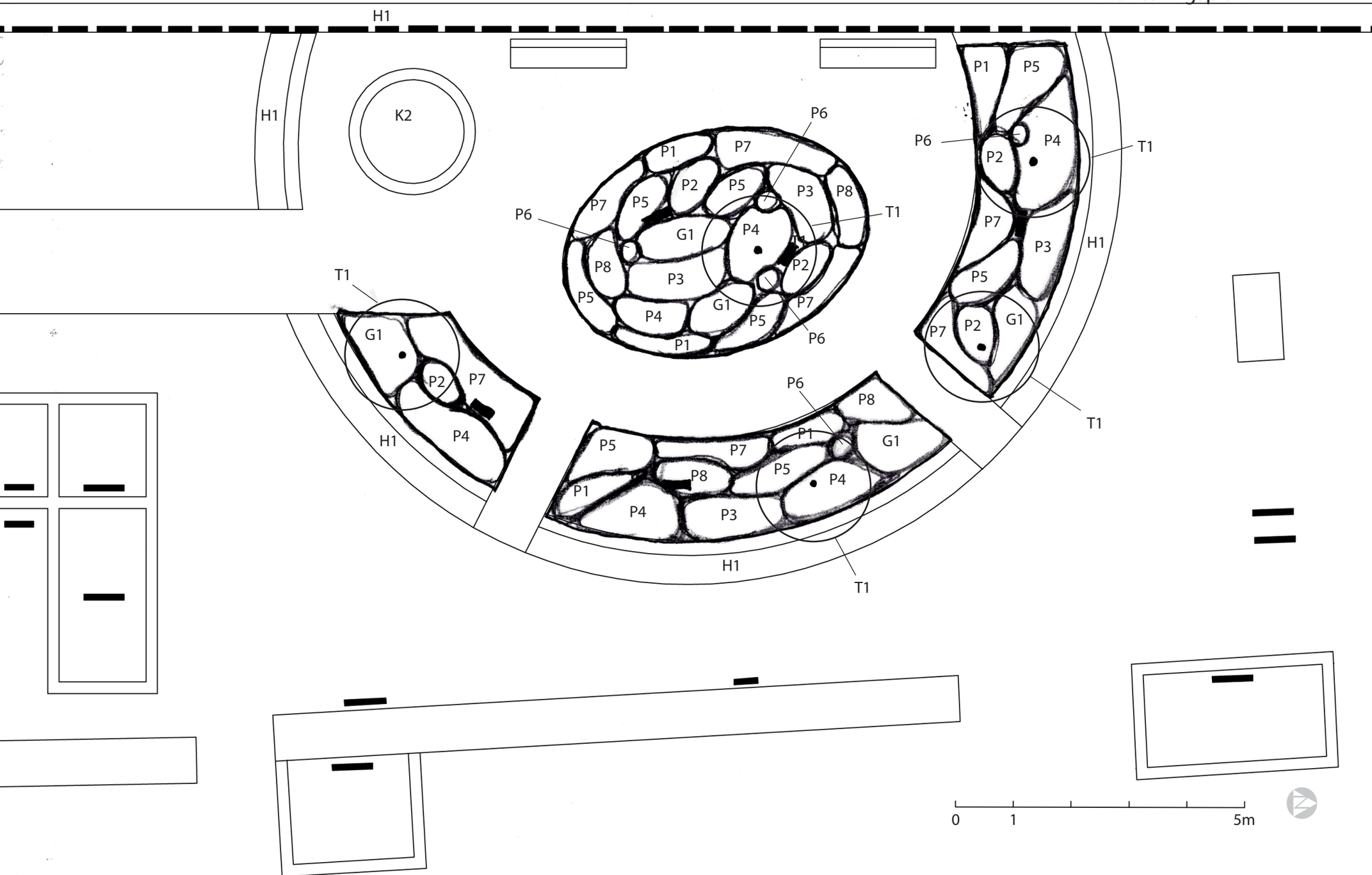

Kapitel 5
reflektion & diskussion

I mitt examensarbete inom landskapsarkitektur har jag undersökt hur askgravlunden kan utformas för att stödja de efterlevande i sorgeprocessen. Jag har identifierat ett antal behov som de efterlevande kan ha och gett exempel på hur de kan tillgodoses i askgravlundens utformning. Därefter sammanfattade jag resultatet från min undersökning av de efterlevandes behov och askgravlundens föreskrifter i ett antal designprinciper. I nästa steg utgick jag ifrån designprinciperna och presenterade ett gestaltningsförslag för en askgravlund på Flädie kyrkogård. I det femte och avslutande kapitlet kommer jag med kritiska ögon blicka tillbaka på mitt arbete och reflekterat över mina frågeställningar och designprinciper, mitt gestaltningsförslag och min metod.

De efterlevandes behov

För att undersöka hur askgravlunden bör utformas för att stödja de efterlevande i sorgeprocessen ställde jag mig frågan; Vad har de efterlevande för behov som bör tillgodoses i askgravlundens utformning?

Genom att studera litteratur om sorg och utformning av kyrkogårdsrum, intervjua människor som träffar sörjande människor samt studera och analysera begravningsplatser försökte jag besvara denna fråga och under arbetets gång har jag identifierat ett antal behov som de efterlevande kan ha.

Resultatet från min undersökning visar att många efterlevande söker sig till begravningsplatsen för att känna närhet och för att upprätthålla relationen till den avlidne. För vissa innebär detta att de har ett behov att återvända till platsen där den avlidnes aska gravsattes. För andra räcker det med att i tanken möta och eventuellt prata med personen som avlidit. Att bara sitta stilla och tänka kan dock vara svårt för många. Att det finns något som de efterlevande kan fästa sin blick vid eller pyssla med när de befinner sig i askgravlunden kan hjälpa dem att föra sina tankar i rätt riktning. Att askgravlunden placeras och utformas så att de efterlevande får möjlighet att uppleva stillhet och känna trygghet är också en förutsättning för att de ska kunna slappna av och minnas den avlidne. Sorgen är dessutom mycket privat och personlig och för att de efterlevande ska få möjlighet att vara öppna med sin sorg utan att störas av andra besökare krävs det att det finns avskilda sittplatser i askgravlunden. Samtidigt bör det ges möjlighet att sitta och samtala tillsammans med andra. Att de efterlevande får prata om det som har hänt, vad de upplevt och vad de känner kan vara läkande. Vidare visar undersökningen att de efterlevande har ett behov att få fortsätta ta hand om samt hedra den avlidne. Detta kan yttra sig i att de gärna smyckar vid gravplatsen eller i askgravlunden. Smyckningen kan också vara ett sätt för de efterlevande att rena sitt dåliga samvete. Det de inte hann med att säga och göra för personen i livet tar många igen vid graven.

I de flesta askgravlundar får de efterlevande endast smycka med snittblommor och ljus. Under arbetets gång och under min tid som kyrkogårdsvaktmästare har jag flera gånger observerat att vissa efterlevande även lämnar andra föremål. Att många efterlevande bryter mot reglerna tyder på att de har ett behov att smycka med andra föremål, som till exempel stenar och prydnadssaker. Att det finns utrymme i askgravlunden där de efterlevande får möjlighet att smycka och att de efterlevande tillåts lämna även andra föremål är således betydelsefullt.

Att askgravlunden är tillgänglig för alla är en förutsättning för att kunna tillgodose de efterlevandes behov. Oavsett funktionsförmåga, kroppsstorlek och kroppsstyrka ska alla människor, om de vill, kunna besöka sina närstående som gravsatts i askgravlunden.

Alla är vi olika

Det finns många olika, både inre och yttre, faktorer som påverkar hur vi reagerar när vi mister någon vi tycker om. Psykologerna Cullberg (2006) och Lundmark (2009) poängterar att sorgen är mycket individuell. Således kan behoven variera från person till person. Behoven kan dessutom se olika ut beroende på hur lång tid det har gått sedan dödsfallet inträffade. Jag vill därför inte påstå att alla efterlevande har de behov som jag har identifierat. Jag kan heller inte utesluta att det finns andra behov som jag inte har berört i mitt arbete. Mitt val av metod och examensarbetets tidsbegränsning kan ha stor betydelse för vilka behov som jag har identifierat.

En jämförelse

I samband med litteraturinventeringen i början av min arbetsprocess kom jag i kontakt med Angela Sandells två examensarbeten, *Kyrkogården –en plats för de levande* och *Kundens användning och framtida önskemål på begravningsplatsen*, som sammanfattats i Moviums Gröna Fakta blad nr 3/2010, *Kyrkogården -plats för de döda, kraft åt de levande.* I dessa arbeten presenterar Sandell fem olika behov; frid, trygghet, aktivitet, närhet och natur, som hon anser att efterlevande har och som bör tillfredställas på begravningsplatsen.

I den inledande fasen av mitt arbete hade jag svårt att ta till mig de fem behoven och jag förstod inte hur jag skulle utforma askgravlunden för att tillfredställa dessa behov. På grund av detta valde jag att lämna Sandells arbeten och gå vidare i min undersökning.

Efter att jag på egen hand undersökt vad de efterlevande kan ha för behov har jag fått en bättre förståelse och när jag blickar tillbaka på mitt arbete och analyserar behoven inser jag att jag fått fram ett liknande resultat som Angela Sandell (2009, 2010).

Som tabellen till höger visar kan behoven från min undersökning på ett eller annat sätt kopplas ihop med de behov som Sandell (2009, 2010) fann i sin undersökning. Den stora skillnaden är att mina behov är formulerade för att kopplas till askgravlundens utformning, men de flesta av dem och även designprinciperna går att applicera på flera gravskick, inte enbart askgravlunden.

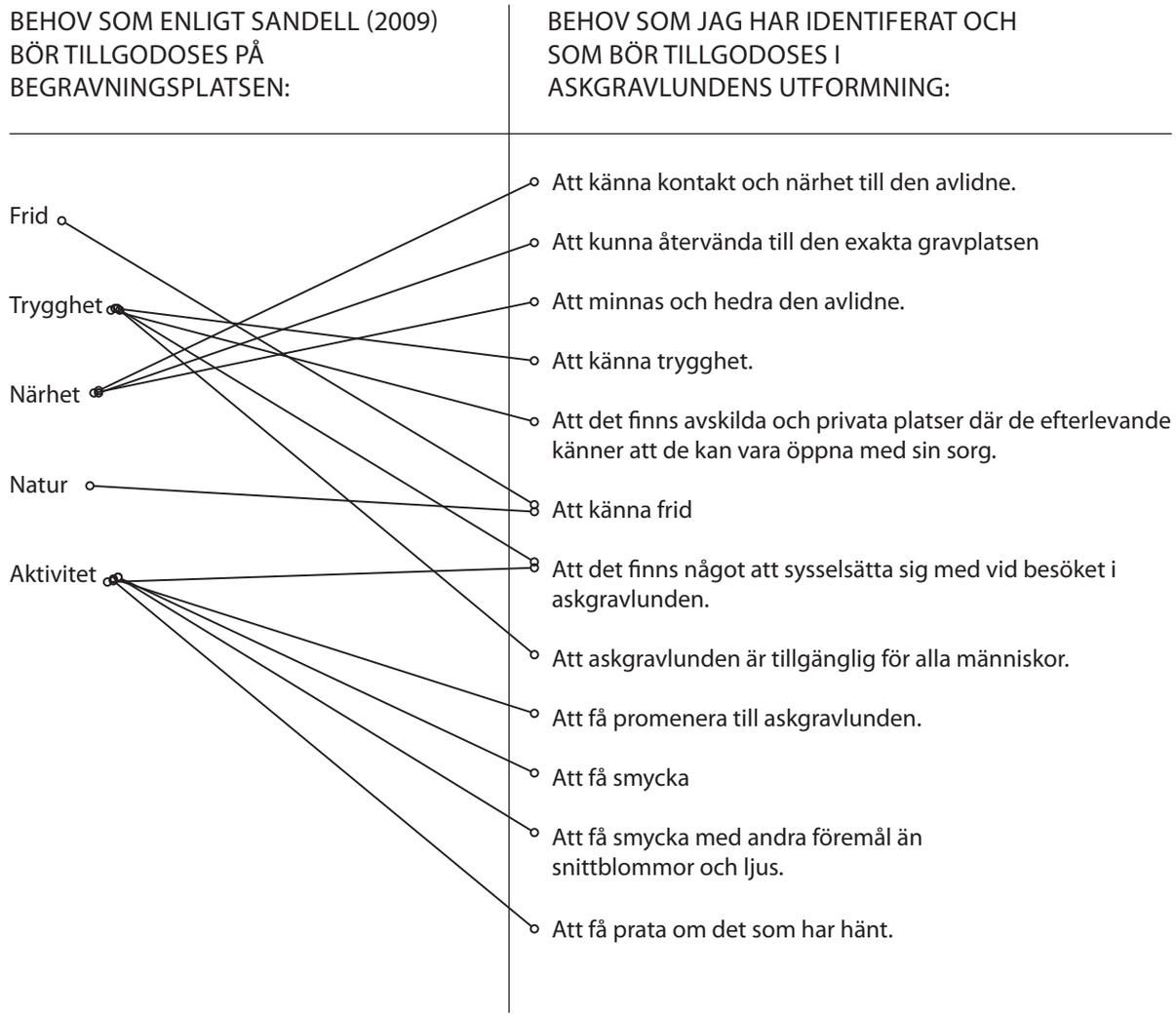

165. Tabellen jämför de behov som jag har identiferat under arbetes gång med de behov som Angela Sandell (2009,2010) identiferat i sin undersökning.

Designprinciper

Att förlora någon man tycker om kan vara väldigt jobbigt och är förmodligen bland det mest smärtsamma en människa kan uppleva. I samtal med efterlevande har landskaparkitekten Inger Berglund (1994) och Doris Francis m fl (2005) observerat att efterlevande gärna söker sig till begravningsplatsen och att besöket kan vara en hjälp för de efterlevande att ta sig igenom sorgen. Att det finns en fysisk plats att gå till, en plats där de efterlevande får möjlighet att fortsätta att rå om den avlidne samt minnas och känna närhet till personen som gått bort, tycks hjälpa de efterlevande att ta sig igenom sorgen. (Berglund, 1994; Francis m fl, 2005)

Enligt Berglund (1994) är det inte enbart besöket vid begravningsplatsen som är viktig. Hon menar att även begravningsplatsen utformning kan spela stor roll och antingen kan den försvåra eller underlätta för de efterlevande i sorgeprocessen. Med de efterlevandes behov, som jag har identifierat, i åtanke är jag bredd att hålla med Berglund (1994). Om inte de efterlevandes behov tillfredställs i askgravlundens utformning stödjer inte utformningen de efterlevande i sorgeprocessen. En medveten utformning av askgravlunden kan således underlätta för de efterlevande att ta sig igenom sorgen. Ett tydligt exempel på detta är behovet att kunna återvända till den exakta gravplatsen för att känna närhet. Om askgravlundens utformning inte underlättar för de efterlevande att hitta tillbaka till platsen där den avlidnes aska gravsattes kan han eller hon sakna närheten till den avlidne och varje gång som den efterlevande besöker askgravlunden kan han eller hon ångra sitt val av gravskick, snarare än att minnas och känna närhet till den avlidne.

Att nya gravskick som till exempel askgravlunden utformas för att tillgodose de efterlevande behov och önskemål är således en förutsättning för att de efterlevande även i framtiden ska känna att de kan söka sig till begravningsplatsen för att finna tröst. Jag vill dock påpeka att det förutom utformningen av askgravlunden kan finnas andra faktorer som också påverkar hur askgravlunden upplevs. Skötseln och omvårdanden av askgravlunden kan till exempel ha stor betydelse för om de efterlevande känner att de avlidna är välomhändertagna. Även kyrkogårdspersonalens bemötande kan spela stor roll. De måste ta hänsyn till att de efterlevande vill sitta ostört vid besöket i askgravlunden. Utformningen av askgravlunden, som jag har berört i detta arbete, är bara ett steg i riktningen till att stödja de efterlevande i sorgeprocessen på våra begravningsplatser.

Designprinciperna – en checklista

För att förmedla till andra personer vad som är viktigt att tänka på samt ta hänsyn till när en askgravlund utformas har jag sammanfattat resultatet från min undersökning och askgravlundens föreskrifter ett antal designprinciper. Antalet designprinciper visar på att det finns många olika saker som formgivaren och kyrkogårdsförvaltningen bör tänka på och ta hänsyn till när en askgravlund utformas. Det är därmed lätt hänt att en eller flera viktiga faktorer glöms bort. För mig var designprinciperna en checklista som jag ständigt återkom till för att försäkra mig om att jag inte glömt något viktigt när jag utformade askgravlunden för Flädie kyrkogård. Min förhoppning är att även andra formgivare och kyrkogårdsförvaltningar som ska utforma en askgravlund kan använda designprinciperna på ett liknande sätt.

Genom att själva studera designprinciperna eller genom att lämna ut en lista med designprinciperna till formgivaren kan kyrkogårdsförvaltningen påverka vad de tycker är viktigt att formgivaren tar hänsyn till och tänker på i utformningen. På så vis kan rätt saker efterfrågas redan i början av gestaltningsprocessen och de kan slippa att göra korrigeringar i efterhand. Med hjälp av designprinciperna kan också kyrkogårdsförvaltningen vara delaktig i gestaltningsprocessen och ifrågasätta det som formgivaren föreslår.

För de kyrkogårdsförvaltningar som inte har möjlighet att anlita en utbildad formgivare kan designprinciperna vara ett stöd och en hjälp för att de på egen hand ska kunna utforma en askgravlund som på bästa sätt stödjer de efterlevande i sorgeprocessen.

Förutom som en checklista och en hjälp i gestaltningsprocessen kan designprinciperna fungera som ett verktyg för att analysera att redan anlagda askgravlundar tillfredsställer de efterlevandes behov.

Kommer alla askgravlundar att se likadana ut?

Innan jag formulerade designprinciperna fanns en rädsla att designprinciperna skulle medföra att alla askgravlundar utformas på ett liknande sätt. Jag var rädd att formgivarens egen kreativitet och känsla för design och form på ett eller annat sätt skulle hämmas. Jag undvek därför att i detalj gå in och styra och jag kände att det var viktigt att designprinciperna formulerades på ett så öppet sätt som möjligt.

Vad som inte framgår och som jag tycker saknas i kapitlet med designprinciperna är att när askgravlunden utformas måste formgivaren utgå från platsens förutsättningar. Det är platsens förutsättningar tillsammans med designprinciperna som bör ligga tillgrund för hur formgivaren väljer att utforma askgravlunden. Tillsammans med platsens förutsättningar påverkade miljöaspekten i materialval och den framtida skötseln hur jag valde att utforma askgravlunden på Flädie kyrkogård. I mitt fall hade jag inga ekonomiska begränsningar men självklart kan det i hög grad påverka hur askgravlunden kan utformas. Med detta anser jag därför att risken att alla askgravlundar kommer se likadana ut på grund av mina designprinciper är obetydlig, det finns för många faktorer som bör spela in när en askgravlund utformas.

Gestaltningsförslag för Flädie kyrkogård

Som jag nämnde tidigare har platsens förutsättningar haft stor betydelse för hur jag valde att utforma designprinciperna på Flädie kyrkogård. Eftersom askgravlunden placerades vid en avskild del längst in på kyrkogården och att besöksantalet är relativt lågt på kyrkogården får de efterlevande möjlighet att känna sig avskilda och sitta ostört från andra besökare trots att jag utformade ett ganska så öppet rum. Med en låg häck avgränsas rummet och tillsammans med träden skapar den rumskänsla och förstärker avskildheten. Min tanke var att rummets öppenhet skulle ge de efterlevande möjlighet att överblicka sin omgivning och därigenom känna trygghet. Att öppna upp flera öppningar i häcken var också ett sätt att öka tryggheten och ge de efterlevande möjlighet att gå iväg om de inte orkar möta andra efterlevande.

Då kyrkogården ligger mitt ute på landet finns en naturlig tystand och ett lugn på platsen. Tillsammans med avskildheten och att de efterlevande kan överblicka sin omgivning och känna trygghet är min förhoppning att askgravlunden ska upplevas som fridfull.

Att askgravlunden placerades så långt bort från parkeringsplatsen som möjligt innebär att de efterlevande får promenera en bit innan de når fram och därigenom mentalt förbereda sig på att möta den avlidne.

För att de efterlevande ska ha något att sysselsätta sig med när de befinner sig i askgravlunden föreslog jag att man under vinterhalvåret låter de efterlevande mata fåglar samt att det finns möjlighet att flytta runt på ljuslyktorna. Under vår, sommar och höst får vackra blommor istället agera blickfång.

För att underlätta för de efterlevande att orientera sig tillbaka till den exakta gravplatsen har jag placerat ut träden samt de gemensamma gravvårdarna i gravsättningsområdet. Även perennerna kan under vissa årstider fungera som referensobjekt som de efterlevande kan leta efter för att hitta tillbaka till platsen där den avlidne gravsattes. Att gravsättningsområdet dessutom är uppdelat i mindre delar kan också vara en hjälp för de efterlevande att hitta tillbaka.

För att göra askgravlunden tillgänglig för alla används stenmjöl som markbeläggning och smyckningsplatsen höjs upp, ca 40 centimeter. Man kan dock ifrågasätta om utrymmet är tillräckligt för att en rullstols kan ta sig fram i askgravlunden. Gångarna är 120 centimeter breda så detta ska inte vara något problem dock finns det inte möjlighet att möta andra. Förmodligen är antalet besökare i askgravlunden åt gången inte särskilt många och därför bör inte detta upplevas som ett problem.

Det svåraste att utforma var smyckningsplatsen, där de efterlevande får lämna blommor och även andra föremål. Det problematiska var att anpassa storleken och utformningen till antalet gåvor som kan komma att lämnas. Jag är rädd för att denna plats blev för liten, speciellt när askgravlunden är fylld med askor.

Eftersom jag har utgått ifrån mina designprinciper när jag utformade askgravlunden har jag lyckats tillfredställa alla de behov som jag har identifierat under arbetets gång.

För att knyta an till platsen har jag i utformningen tagit tillvara på de klippta häckarna som finns på kyrkogården idag, jag har även valt att plantera björkar i askgravlunden ett träd slag som idag växer på många platser på kyrkogården. Genom att välja marktegel som kantstöd åt gravsättningsområdet och perennrabatterna ville jag dessutom knyta samman askgravlunden med kyrkan som är byggd med tegel.

Miljöaspekter

Eftersom mitt examensarbete ingår i Moviums projekt *”Miljöaspekter på kyrkogårdsverksamhet”* var ett av mina mål att ta hänsyn till miljöaspekten i materialval och den framtida skötseln i gestaltningsförslaget för askgravlunden. I följande text kommer jag att redogöra hur jag resonerat kring detta. Jag har valt att dela in materialen i askgravlunden i de ”hårda” och de ”mjuka”. Till de hårda materialen räknas till exempel marktegel och natursten och till de mjuka materialen hör växtmaterialet, det vill säga träd, buskar, häckar, perenner och annueller.

Hårda material

När jag valde hårda material till askgravlunden försökte jag använda mig av så hållbara material som möjligheten och material som inte behöver något särskilt underhåll. En annan strategi jag hade var att återanvända redan använt material, vilket betyder att produkten tags tillvara och använts på nytt i en annan anläggning. Denna strategi går utmärkt att använda när det handlar om produkter framställda av natursten och marktegel. Båda materialen bibehåller nämligen sina goda egenskaper under en väldigt lång tid och blir dessutom bara vackrare och vackrare med tiden. Genom att ta tillvara redan använda produkter minskar vi bland annat på energin som går åt vid framställningen av produkten. Eftersom det är billigare att handla natursten utomlands fraktas mycket material långa sträckor innan de når Sverige. Genom att återanvända material kan vi undvika dessa långa och energikrävande transporter.

På begravningsplatserna runt om i Sverige finns det goda möjligheter att återanvända gravstenar som ingen längre vill veta av och ta ansvar för, det vill säga i de fall där gravrättsinnehavaren har avsagt sig sin gravrätt. Gravstenen kan enkelt användas på nytt, antingen på en ny gravplats eller som i mitt gestaltningsförslag i en askgravlund. Vid återanvändning kan texten på stenen slipas ner eller så kan man vända på stenen och låta den gamla texten sitta kvar på baksidan. Det sista alternativet innebär att personens historia slipper gå förlorad. Ett annat alternativ är att omvandla gravstenen till en byggsten i en mur, ett kantstöd eller en platta i en markbeläggning. På så vis förblir stenen kvar på begravningsplasten fast i en annan form.

Att i utformningen utgå från material från trakten är ett annat alternativ som kan minska på onödig tranporter. Att i gestaltningsskedet ställa sig frågan om man verkligen måste ha stenen som endast finns i norra Sverige när begravningsplatsen där askgravlunden ska uppföras befinner sig i södra är ett måste för att utforma en hållbar askgravlund.

”Mjuka” material

För att knyta an till de strikt klippta häckarna som finns på Flädie kyrkogård idag men också för att utrymmet på platsen är begränsat valde jag att ha klippta idegranshäckar i mitt gestaltningsförslag. Idegranen, till skillnad från många andra häckarsorter växer långsammare och behåller den strikta välklippta formen under en längre tid. På grund av detta behöver kyrkogårdspersonalen endast klippa den en gång per år. Andra häcksorter, till exempel måbär och häckoxbär, kan kyrkogårdspersonalen vara tvungna att klippa minst två gånger per år för att de ska behålla en snygg och strikt form. Att formgivaren väljer rätt växt, med rätt egenskaper och karaktär kan således vara av stor betydelse för att minska på skötseln. Om formgivaren inte är ute efter den strikta formen som jag eftersträvade föreslår jag att man plantera en friväxande häck eller buskar för att avskärma askgravlunden. Varken de friväxande buskarna eller häcken behöver årlig klippning. Däremot kan de behöva föryngringsbeskäras. Vid dessa tillfällen måste kyrkogårdspersonalen gå varsamt fram och inte klippa ner allt på en gång. Vid för hård beskärning kan askgravlunden förlora sin avskärmning och efterlevande kan känna sig för exponerade och uttittade när de befinner sig i askgravlunden.

Vid många av de begravningsplatser som jag har besökt under arbetets gång har gravsättningsområdet täckts med klippt gräs, ett material som måste

klippas minst en gång i veckan och eventuellt även vattnas för att hållas grönt och fint. För att minska på detta skötselmoment är min idé att plantera perenner istället. Till skillnad mot en enformig gräsmatta kan perenner med olika blomningsfärg och blomningstillfälle göra askgravlunden mer spännande och föränderlig under året.

På många begravningsplatser planterar man annueller. Dessa är kortlivade blommor som måste bytas ut efter varje säsong. De kräver också regelbunden tillförsel av vatten, gödning och vissna blommor måste plockas bort för att blommorna ska sätta nya knoppar. Att istället för annueller plantera perenner är i längden ett bättre och miljövänligare alternativ. En rätt komponerad perennrabatt tillför något till askgravlunden under hela växtsäsongen. Med vackra fröställningar kan den till och med vara intressant och fin även under vinterhalvåret. En rätt komponerad perennrabatt behöver dessutom inte lika mycket tillsyn som en sommarblomsrabatt. Vid planeringen av perennrabatten är det dock viktigt att välja pålitliga växter som klarar av de förhållanden som råder på platsen. Man måste således ha kunskap om vad växterna vill ha för att en perennplantering ska vara hållbar över en längre tid. En växt som föredrar skugga kan klarar av att leva i sol men den kommer inte att utvecklas optimalt och kyrkogårdspersonalen kan behöva vattna den extra mycket och ogräset kan börja växa istället. För att hålla ogräset borta bör formgivaren också välja pålitliga och effektiva marktäckande perenner som snabbt sprider ut sig och konkurrerar ut ogräset. Exempel på bra marktäckare är olika nävor (*Geranium cvs.), ormöga, (Omphalodes verna)* och jättedaggkåpa (*Alchemilla mollis*). Ett annat viktigt tips för att undvika att få in mycket ogräs är att vid anläggandet av askgravlunden vara noga med att köpa jord utan rotogräs.

Även om det kan vara svårt att undvika så måste man se till att plantera friska och långlivade plantor som inte drabbas av olika sjukdomar. För att koppla samman den nya askgravlunden med resten av kyrkogård valde jag först storbladig buxbom till häckarna i mitt gestaltningsförslag. Tyvärr har det framkommit att flera buxbomssorter på flera begravningsplatser i Malmö drabbats av en svampsjukdom. För att inte riskera att den storbladiga buxbomshäcken i mitt gestaltningsförslag blir sjuk och måste avlägsnas, vilket skulle påverkar rummets utformning, blev jag tvungen att ändra på mitt växtval och istället plantera en idegranshäck. Eftersom idegranen på många sätt liknar den storbladiga buxbomshäcken är detta inget större problem.

Under mina plats- och rumsanalyser har jag observerat att det är mer acceptabelt att det ligger grenar, löva och barr på marken eller växer ogräs på gångarna när askgravlunden befinner sig i naturmark. Dessa saker gör att platsen känns mer naturlig och lugn. Om man besöker en askgravlund på en begravningsplats med hög skötselintensitet förväntar man sig istället att allt ska vara perfekt. Om allt är gott skick betyder det att de avlidna är välomhändertagna. Om det finns möjlighet att anlägga askgravlunden i en naturmarks miljö till exempel en skog eller vid en äng kan det innebära att askgravlunden inte kräver lika mycket skötsel för att hållas i ett gott skick.

Metod

I samband med att jag fick uppgiften att gestalta en askgravlund på Flädie kyrkogård ställde jag mig ett antal frågor; Hur bör askgravlunden utformas för att stödja de efterlevande? Vilka faktorer är viktiga att tänka på samt ta hänsyn till? Vad har de efterlevande för behov och kan landskaparkitekten med en medveten gestaltning tillgodose dessa behov?

För att svara på dessa frågor har jag studerat litteratur om sorg i samband med dödsfall och utformning av kyrkogårdsrum. Jag har också samtalat med människor som i sitt arbete kommer i kontakt med sörjande människor. Genom plats- och rumsanalyser, exkursioner och bildstudier har jag dessutom skaffat mig en uppfattning om hur de efterlevande använder sig av askgravlunden samt hur askgravlunden kan utformas för att tillgodose de efterlevande behov.

Jag förstår om läsaren ifrågasätter varför jag själv inte varit i kontakt med efterlevande och frågat hur de vill att askgravlunden ska utformas. I arbetets inledande fas funderade jag också på om och hur jag skulle kunna möta de efterlevande. De metoder som jag övervägde att utföra var intervjuer och en enkätundersökning.

Att intervjua människor som befinner sig i sorg kan vara påfrestande både

för den sörjande och för personen som intervjuar och personligen upplevde jag att jag inte hade tillräckligt med kunskap och erfarenheter för att klara av det. Jag kände mig framförallt osäker på hur jag skulle gå tillväga för att på bästa sätt möta de efterlevande samt hur jag skulle formulera mina frågor. Jag var rädd att jag skulle säga fel saker och att det skulle göra den sörjande upprörd eller ledsen. Då jag i min litteraturinventering fann tre studier där intervjuer med efterlevande nyligen hade utförts bestämde jag mig för att inte göra några egna intervjuer. De tidigare intervjuerna fick istället ligga till grund för min undersökning. Det andra alternativet var att göra en enkätundersökning. Till skillnad från intervjuer innebar en enkätundersökning att jag skulle slippa möta de efterlevande öga mot öga. Men även en enkätundersökning innebär vissa svårigheter. Bland annat kan det vara svårt att få de svarande att skriva uttömmande svar och består enkäten enbart av kryssfrågor kan svaren lätt styras. Det finns heller ingen möjlighet att ställa följdfrågor eller be de svarande att utveckla sina svar. Detta gjorde att jag valde att inte lägga tid på att utföra en enkätundersökning.

I efterhand när jag nu tittar tillbaka på mitt arbete tycker jag själv att det är tråkigt och en brist att jag inte haft mer kontakt med efterlevande. När jag i slutet av arbetet kom i kontakt med en metod som kallas ”gåturer” insåg jag att det hade kunnat vara en bra sätt för mig att möta de efterlevande. Till skillnad från enkätundersökning utförs gåturerna på plats. På så vi får de efterlevande möjlighet att berätta vad de känner och upplever samt vad de brukar göra när de besöker askgravlunden. Genom att peka och berätta kan de efterlevande lättare beskriva vad de gillar och inte gillar samt vad de skulle vilja förändra i askgravlunden. På samma gång är gåturen en metod som ger mig som landskapsarkitekt möjlighet att koppla ihop de efterlevandes upplevelser och tankar med platsens utformning. Att vandra runt och prata med de efterlevande på begravningsplatsen kan dessutom innebära att samtalet och situationen känns mer avslappnad än vid en intervju situation. Även om gåturen är till för att de efterlevande ska berätta finns det möjlighet att ställa följd frågor. När jag nu själv har mer erfarenhet hade jag gärna kompletterat min undersökning och mina plats- och rumsanalyser med gåturer.

Referenser

Skriftliga och elektroniska källor

Andersson, Jan-Olof m fl (2005). *Begrepp i begravningsverksamhet 2005*. Gröna fakta 5/2005. SLU Movium, Alnarp

Begravningslagen (1990:1144) [online]
Tillgänglig: http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19901144.htm [2010-11-16]

Begravningsutredningen (2009). *Några begravningsfrågor* [online]
Tillgänglig: http://www.regeringen.se/content/1/c6/13/27/78/319096ff.pdf [2010-11-02]

Berglund, Inger (1994). *Kyrkogårdens meditativa rum*. Stockholm: Verbum

BFS 2004:15 ALM, *Boverkets föreskrifter och allmänna råd om tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga på allmänna platser och inom områden för andra anläggningar än byggnader*. [online] Tillgänglig: http://webtjanst.boverket.se/boverket/rattsinfoweb/vault/ALM/PDF/BFS2004-15ALM1.pdf [2010-11-26]

Boverket. Hemsida. [online] (2010-03-25)
Tillgänglig: http://www.boverket.se/Bygga--forvalta/Bygga-nytt/Tillgangligh-et-pa-allmanna-platser/ [2010-11-26]

Boverket, Riksantikvarieämbetet & Svenska kyrkans kyrkogårdsdelegation (1991). *Kyrkogårdens form och miljö -planering och vård av begravningsplatser och deras byggnader.*

Cerwén, Gunnar (2010). *Dirigera stadens orkester.* Bulletinen 1-2/2010. SLU Movium, Alnarp.

Cullberg, Johan (2006). *Kris och utveckling.* 5. omarbetade uppl. med tillägg av Tom Lundin om katastrofpsykiatri. Stockholm: Natur och Kultur

Francis, Doris, Kellaher, Leonie & Neophytou, Georgina (2005). *The Secret Cementery.* Oxford: Berg

Grimby, Agneta & Johansson K, Åsa (2005). *Om sorg* [online] Tillgänglig: http://www2.sahlgrenska.gu.se/geriatrik/OM_SORG.pdf [2010-10-27]

Kremationsstatistik 2009. Sveriges kyrkogårds och krematorieförbund [online] Tillgänglig: http://www.skkf.se/sites/default/files/pagefiles/SKKF_kremato-riestatistik_2009.pdf [2010-10-16]

Kristensen, Lilly (2010) *Energianalys av gravstenstillverkning.* Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet. Examensarbete inom trädgårdsingenjörprogrammet. [online] Tillgänglig: http://stud.epsilon.slu.se/1731/1/1_kristensen_100828.pdf [2011-04-05]

Lundin, Tom (2006). Katastrofpsykiatri och sena stressreaktioner. I: Cullberg, Johan, *Kris och utveckling* (sid. 179-212). Stockholm: Natur och Kultur

Lundin, Tom (1982). *Sorg och sorgereaktioner.* Uppsala: Institutionen för psykiatri, Uppsala universitet

Lundmark, Ann-Kristin (2009). *Sorgens olika ansikten.* Andra upplagan. Ingarö: Columbus förlag

Nationalencyklopedin [online] sökord: Gravvård
Tillgänglig: http://www.ne.se/ [2010-10-15]

Parkes, Colin Murray (1974). *När den närmaste dör -studier i vuxnas sorg.* Stockholm: Wahlström & Widstrand

Petersson, Anna (2010). *Representing the absent -a study of memorialisation and its material culture in spontaneous and official memorial places in contemporary Sweden.* Diss. Lund: Department of Architecture and Built Environment, Lund University

Ramböll (2004) *Ortsanalys Flädie* [online] Tillgänglig:http://www.lomma.se/download/18.34b2e98512d7f59252480007158/Ortsanalys%2BFl%C3%A4die%2B612%2BKB%5B1%5D.pdf [20101216]

Reijer, Pål & Sörensen, Ann-Britt (2007). *Tillgängliga gångar på kyrkogårdar, i parker och bostadsgårdar.* Stad och Land 170:2007. SLU Movium, Alnarp

Sandell, Angela (2009). *Kyrkogården - en plats för de levande.* Alnarp: Sveriges lantbruksuniversitet. Examensarbete inom trädgårdsingenjörsprogrammet. [online] Tillgänglig: http://stud.epsilon.slu.se/157/1/sandell_a_090908.pdf [2010-09-20]

Sandell, Angela (2010). *Kyrkogården -plats för de döda, kraft åt de levande.* Gröna Fakta 3/2010. SLU Movium, Alnarp

Sörensen, Ann-Britt (2006). Kyrkogården -ett grönt kulturarv. I: Åkesson, Lynn (red.), *Inför döden* (sid. 167-217). Höganäs

Sörensen, Ann-Britt & Wembling, Mona (2008). *Minnenas trädgård*. Stad och Land 173/2008. SLU Movium, Alnarp

Wall, Bruno (2000). *Gravskick i förändring -traditioner och visioner*. Svenska kyrkans församlingsförbund, Stockholm

Worden, J. William (2006). *Sorgerådgivning och sorgeterapi.* 3:e upplagan. Svenska institutet för sorgbearbetning

Opublicerade källor

Burman, Charlotte, landskapsingenjör, Jönköpings kyrkogårdsförvaltning, telefonintervju 2011-02-15

Forsman, Anna-Carin, landskapsingenjör, Malmös kyrkogårdsförvaltning, samtal under en exkursion till Danmark 2010-12-01

Grimby, Agneta, Med Dr, Leg Psykolog,
Sahlgrenska Universitetssjukhuset. E-post kontakt hösten 2010

Holm, Ronny, organisationschef vid Sveriges kyrkogårds och krematorieförbund, telefonkontakt 2010-11-01.

Hägmark, Jan-Olof, förvaltningschef Borås kyrkogårdsförvaltning, telefonintervju 2011-02-15

Jallow, Sabina, Landskapsarkitekt område landskapsutveckling, SLU Alnarp

Johansson, Karin, diakon Guldhedskyrkan, Göteborg, telefonintervju 2011-02-16

Sahlgren, Malte, kyrkogårdschef Malmö kyrkogårdsförvaltning, telefonsamtal 2010-10-04

Sandell Angela, trädgårdsingenjör, processledare för kyrkogårdsfrågor vid Movium, SLU Alnarp, intervju 2011-02-17

Sörensen, Ann-Britt, fil lic. och statskonsulent ansvarig för kyrkogårdsfrågor vid Movium, SLU Alnarp, muntlig kontakt under hösten 2010 och våren 2011

Figurförteckning

Framsida
Illustration av Johanna Bilfeldt

Kapitel 1 inledning
1. Illustration av Johanna Bilfeldt.
2. Foto: Kistgravplatser, Dunkehalla kyrkogård av Johanna Bilfeldt.
3. Foto: Urngravplatser, Skogskyrkogården Stockholm av Johanna Bilfeldt.
4. Foto: Minneslund, Lunds norra begravningsplats av Johanna Bilfeldt.
5. Foto: Minneslund, Slottskyrkogården Jönköping av Johanna Bilfeldt.
6. Foto: Askgravlund, Östra Eds kyrkogård av Johanna Bilfeldt.
7. Foto: Askgravlund, Södra Sandby kyrkogård av Ann-Britt Sörensen.
8. Foto: Askgravplatser, Garnisons kirkegård av Ann-Britt Sörensen.
9. Foto: Askgravplatser, Bispebjergs kirkegård av Johanna Bilfeldt.
10. Foto: Kolumbarium, Skogskyrkogården Jönköping av Johanna Bilfeldt.
11. Foto: Gravvård, Mariebjergs kirkegård av Johanna Bilfeldt.
12. Foto: Gravvårdar, Skogskyrkogården Stockholm av Johanna Bilfeldt.
13. Foto: Gravanordning, Gamla begravningsplatsen Malmö av Johanna Bilfeldt.
14. Tabell av Johanna Bilfeldt.

Kapitel 2 undersökning
15-16. Foto: Asklund, Lilla aska griftegård av Johanna Bilfeldt.
17. Foto: Minneslund, Valdemarsviks begravningsplats av Johanna Bilfeldt.
18. Foto: Askgravlund, Tygelsjö kyrkogård av Ann-Britt Sörensen.
19. Foto: Askgravlund, Asarums kyrkogård av Ann-Britt Sörensen.
20. Foto: Asklund, Lilla aska griftegård av Johanna Bilfeldt.
21-22. Foto: Askgravplatser, Naturkirkegården Holbaek av Johanna Bilfeldt.
23. Foto: Askgravplatser, Naturkirkegården Holbaek av Ann-Britt Sörensen.
24-26. Foto: Minneslund, Mariebergs kirkegård av Johanna Bilfeldt.
27-28. Foto: Minneslund, Naturkirkegården i Holbaek av Johanna Bilfeldt.
29-30. Foto: Asklund, Lilla aska griftegård av Johanna Bilfeldt.
31-33. Foto: South Yorkshire Woodland burielground av Angela Sandell.
34. Illustration av Johanna Bilfeldt.
35. Foto: Blomstersmyckning av Johanna Bilfeldt.
36. Foto: Gravljus av Johanna Bilfeldt.
37. Foto: Prydnadshjärta av Johanna Bilfeldt.
38. Foto: Asklund, Lilla aska griftegård av Johanna Bilfeldt.
39. Foto: Minneslund, Östra kyrkogården Jönköping av Johanna Bilfeldt.
40. Foto: Askminneslund/minneslund, norra begravningsplatsen Norrköping av Johanna Bilfeldt.
41. Foto: Askgravplatser, Limhamns kyrkogård av Johanna Bilfeldt.
42. Foto: Minneslund, Landskrona kyrkogård av Ann-Britt Sörensen.
43. Illustration av Johanna Bilfeldt
44. Foto: Minneslund, Skogskyrkogården Stockholm av Johanna Bilfeldt.
45. Foto: Minneslund, norra begravningsplatsen Lund av Johanna Bilfedt.
46. Foto: Minneslund, Limhamns kyrkogård av Johanna Bilfeldt.
47. Foto: Minneslund, Limhamns kyrkogård av Johanna Bilfeldt.
48. Foto: Minneslund, Gamla begravningsplatsen Malmö av Johanna Bilfeldt.
49. Foto: Gravljus av Ann-Britt Sörensen.
50 Foto: Minneslund, Gamla begravningsplatsen Malmö av Johanna Bilfeldt.
51. Foto: Minneslund, Slottskyrkogården Jönköping av Johanna Bilfeldt.
52. Foto: Minneslund, Görvälns griftegård av Johanna Bilfeldt.
53. Illustration av Johanna Bilfeldt
54. Illustration av Johanna Bilfeldt.
55. Foto: Prydnadshjärta av Johanna Bilfeldt.
56. Foto: Prydnadsängel av Johanna Bilfeldt.
57. Foto: Mjukisdjur av Johanna Bilfeldt.

58. Foto: Diverse smyckning av Ann-Britt Sörensen.
59. Foto: Prydnadsängel av Johanna Bilfeldt.
60-61. Foto: Diverse smyckning av Johanna Bilfeldt.
62. Foto: Smyckningsplats, minneslunden Görvälns griftegård av Johanna Bilfeldt.
63. Foto: Mjukisdjur och prydnadsängel av Johanna Bilfeldt.
64. Foto: Leksaksbil av Johanna Bilfeldt.
65. Foto: Diverse smyckning av Ann-Britt Sörensen.
66. Illustration av Johanna Bilfeldt
67. Foto: Minneslund, Skönberga kyrkogård Söderköping av Johanna Bilfeldt
68. Foto: Minneslund, Skogskyrkogården Stockholm av Johanna Bilfeldt
69-81. Illustrationer av Johanna Bilfeldt
82-83. Foto: Asklund, Lilla aska griftegård av Johanna Bilfeldt
84. Foto: Minneslund, Valdemarsviks begravningsplats av Johanna Bilfeldt
85. Foto: Minneslund, Skönberga kyrkogård Söderköping av Johanna Bilfeldt
86. Foto: Flädie kyrka, Flädie kyrkogård av Johanna Bilfeldt
87. Foto: Nygrenska kapellet, Valdemarsviks begravningsplats av Johanna Bilfeldt
88. Foto: Slottskapellet, Slottskyrkogården Jönköping av Johanna Bilfeldt
89. Foto: Minneslund, norra begravningsplatsen Norrköping av Johanna Bilfeldt
90. Foto: Minneslund, Fosie kyrkogård av Ann-Britt Sörensen
91. Foto: Minneslund, Skönberga kyrkogård Söderköping av Johanna Bilfeldt
92-93. Illustration av Johanna Bilfeldt
94-95. Foto: Fågelholkar av Ann-Britt Sörensen
96. Foto: Karpar av Johanna Bilfeldt
97. Foto: Sköldpadda, minneslunden Limhamns kyrkogård av Johanna Bilfeldt
98-99. Foto: Minneslunden, Bispebjergs kirkegård av Johanna Bilfeldt
100. Illustration av Johanna Bilfeldt
101-102. Illustrationer av Johanna Bilfeldt
103. Foto: Minneslund, norra begravningsplatsen Lund av Johanna Bilfeldt
104. Foto: Askgravlund, Östra Eds kyrkogård av Johanna Bilfeldt
105. Foto: Minneslund, Limhamns kyrkogård av Johanna Bilfeldt
106. Foto: Minneslund, Limhamns kyrkogård av Johanna Bilfeldt
107. Foto: Minneslund, Motala griftegård av Johanna Bilfeldt
108-109. Minneslund, Görvälns griftegård av Johanna Bilfeldt
110. Illustration av Johanna Bilfeldt
111. Foto: Minneslund, Limhamns kyrkogård av Johanna Bilfeldt
112. Foto: Minneslund, Norra begravningsplatsen Norrköping av Johanna Bilfeldt
113. Foto: Minneslund, Strandkyrkogården av Johanna Bilfeldt
114. Foto: Minneslund, Norra begravningsplatsen Norrköping av Johanna Bilfeldt
115. Foto: Minneslund, Limhamns kyrkogård av Johanna Bilfeldt
116. Foto: Minneslund, Strandkyrkogården av Johanna Bilfeldt
117. Foto: Ljusbärare, minneslunden norra begravningsplatsen Lund av Johanna Bilfeldt
118. Foto: Askminneslund/minneslund, norra begravningsplatsen Norrköping av Johanna Bilfeldt
119. Foto: Askgravlund Östra Eds kyrkogård av Johanna Bilfeldt
120. Foto: Minneslund Görvälns griftegården av Johanna Bilfeldt
121. Foto: Askminneslund, norra begravningsplatsen Norrköping av Johanna Bilfeldt
122. Foto: Askgravplats, Limhamns kyrkogård av Johanna Bilfeldt
123. Foto: Askgravlund, Östra Eds kyrkogård av Johanna Bilfeldt
124. Foto: Askgravplats, Limhamns kyrkogård av Johanna Bilfeldt
125. Foto: Askminneslund, S:t Sigfrids griftegård Borås av Ann-Britt Sörensen
126. Foto: Minneslund, Slottskyrkogården Jönköping
127. Foto: Skogskyrkogården, Stockholm av Johanna Bilfeldt
128. Foto: St:Pauli kyrkogård, Malmö av Johanna Bilfeldt
129. Foto: Naturkirkegården, Holbaek av Johanna Bilfeldt
130. Foto: Översiktskarta, norra begravningsplatsen Lund av Johanna

Bilfeldt
131. Illustration av Johanna Bilfeldt
132. Foto: Kors vid entrén till Görvälns griftegård av Johanna Bilfeldt

Kapitel 3 Askgravlundens Designprinciper

133. Tabell av Johanna Bilfeldt

Kapitel 4 Gestaltningsförslag

134. Illustration av Johanna Bilfeldt
135. Illustration: Översiktskarta Flädie by skapad av Johanna Bilfeldt med underlag av flygfoto hämtat från digitala kartbiblioteket, © Lantmäteriet Gävle 2010. Medgivande I 2010/0055
136. Illustration: Plan över Flädie kyrkogård av Johanna Bilfeldt
137-143. Foto: Flädie kyrkogård av Johanna Bilfeldt
144. Illustration: Plan över Flädie kyrkogård av Johanna Bilfeldt
145-150. Foto: Flädie kyrkogård av Johanna Bilfeldt
152-158. Illustrationer: Idé- och principskisser av Johanna Bilfeldt
159. Illustration: Illustrationsplan av Johanna Bilfeldt
160. Illustration: Gestaltningsförslaget av Johanna Bilfeldt
161. Illustration: Gestaltningsförslaget nattetid av Johanna Bilfeldt
162-163. Illustration: Snitt A & B av Johanna Bilfeldt
164. Illustration: Skuggdiagram av Johanna Bilfeldt

Kapitel 5 Reflektion och Diskussion

165. Tabell av Johanna Bilfeldt

Alla bilderna i arbetet har använts med godkännande från upphovsmannen.

Bilaga
plats- och rumsanalyser

På följande sidor presenteras de tjugoen askgravlundar, minneslundar och asklundar som jag har besökt under tiden som jag har arbetat med mitt examensarbete. Med fotografier, anteckningar samt i vissa fall små skisser ges en kort beskrivning av platserna samt vad jag observerat vid besöket.

Anderstorps kyrkogård – asklund

Rummet

Asklunden är ett cirkelformat rum och väggarna består av en hög bokhäck, se figur 1.1. Till vänster inne i rummet finns den gemensamma smycknings- och namnplatsen samt en bänk, se figur 1.2-1.3. Marken runt smyckningsplatsen är belagd med kullersten och vägen fram till asklunden samt vid entrén är belagd med smågatsten. Utanför rummet, till höger om entrén, finns en sten med texten: *”När du behöver mig bara viska mitt namn så kommer jag att vara där”,* se figur 1.1.

Gravsättningsområdet

En gräsmatta.

Smyckning

- Här är det endast tillåtet att smycka med snittblommor och ljus.
- Blomvaserna placeras i en ställning, se figur 1.2. I ställningen gick också att placera ljuslyktor.
- Här fann jag snittblommor, gravljus och en krukväxt med tillhörande porslinskruka.

Namnplats

Namnskyltarna är av metall och uppsatta, förmodligen fastklistrade, på en pelare av sten, se figur 1.3. Skyltarnas storlek medger endast plats åt ett namn samt personens födelse- och dödsdatum.

Upplevelse

De höga häckarna som omringar rummet gör att jag varken kan se in eller ut, jag uppskattar att de är minst 170 centimeter höga. Detta gör att jag känner mig otrygg och som besökare har jag svårt att slappna av och fokusera mina tankar vid den avlidne. Att jag som besökare eller förvaltare inte kan se in när jag närmar mig asklunden medför också att jag känner mig osäker på om det redan sitter någon där inne och jag känner en rädsla för att jag ska komma in och störa. Med en lägre häck som är överblickbar, åtminstone när man står upp, skulle dessa problem undvikas.

När jag sitter på bänken ser jag bara gräs och en häck, se figur 1.4, jag saknar något att titta på. Stenen, med den vackra texten, som placerats utanför asklunden hade jag placerat inne i rummet så att de efterlevande haft något att titta på. Texten på stenen kan dessutom hjälpa de efterlevande att tänka på den avlidne.

Bortser man från att jag inte känner mig trygg och att jag saknar något att titta på finns det trots allt en faktor som gör att jag ändå upplever rummet som relativt rofyllt. När jag befinner mig i asklunden hör jag nämligen ett porlande ljud från fontänen i den intilliggande minneslunden.

Tillgänglighet

Kullerstenens ojämna yta försvårar för alla, oavsett om man har svårt att gå eller inte, att ta sig fram. Den ojämna ytan gör också att bänken står väldigt ostadigt.
Det porlande ljudet från fontänen i den intill liggande minneslunden ger personer med nedsatt syn möjlighet att uppleva rummet.

Förvaltning

-

Övrigt

Jag mötte inga andra besökare när jag besökte asklunden.

Rummet utifrån, lägg märket till stenen till höger om entrén.

Smycknings- och namnplatsen till vänster om entrén inne i asklunden.

Detta är vad besökaren ser när han eller hon sitter på bänken i asklunden.

Dunkehalla kyrkogård Jönköping – minneslund

Rummet
Minneslunden ligger mitt i ett gravkvarter med enskilda gravplatser längs med sidorna. Rummet är rektangulärt och väggarna består på långsidorna av häckar och längs kortsidorna av pergolor täckta med klättervildvin, se figur 1.5. Det finns två ingångar, en på varje kortsida, vilka markeras av pergolan. Gravsättningsområdet är täckt med gräs och med gångar skiljs det åt från de enskilda gravplatserna. I ena hörnet finns en liten damm med en fontän. Runt dammen finns också smyckningsplatsen och en perennrabatt samt en ljusbärare, se figur 1.6 och 1.8. Det finns tre bänkar utplacerade på olika håll i rummet. Vid dammen är pergolan byggd över en av bänkarna vilket ger ett extra skydd.

Gravsättningsområdet
En gräsmatta.

Smyckning
- Charlotte Burman, landskapsingenjör vid Jönköping kyrkogårdsförvaltning, förklarade att kyrkogården är till för de efterlevande och känner de efterlevande att de vill smycka med något speciellt så måste de få göra det. Man låter därmed alla föremål av oförgängligt material som efterlevande placerar i minneslunden vara kvar tills dess att det blir för mycket, då plockas de åt sidan.
- Blommorna sätts i plastvaser som i sin tur placeras i olika rör, se figur 1.7.
- I minneslunden finns det en ljusbärare.
- Vid mitt besök fann jag endast snittblommor.

Namnplats
Eftersom det är en minneslund finns ingen namnplats.

Upplevelse
Jag upplever minneslunden som mycket fridfull. Ljudet från fontänen gör mig lugn och vid den fäster jag min blick. Att det i gestaltningen endast används ett fåtal material och färger gör också att jag upplever platsen som lugn och fridfull. Lugnet tillsammans med den goda skötseln gör att jag känner att det finns en omtanke bakom platsen och att de avlidna är väl omhändertagna.
Att jag kan se över häcken och genom pergolan gör att jag kan överblicka och se om någon annan besökare närmar sig. Vill jag inte möta andra besökare kan jag därmed välja att gå därifrån. På samma sätt kan jag se in i rummet när jag närmar mig minneslunden och är det någon där kan jag välja om jag vill gå in eller vänta tills jag får vara ensam i minneslunden. Samma sak gäller för förvaltaren, ser man att det är någon där inne kan man undvika att gå in och till exempel klippa gräset, vilket annars kan störa besökaren.

Tillgänglighet
Eventuellt sitter ljusbäraren lite för högt upp för att rullstolsburna ska kunna nå upp och lämna ett ljus.

Förvaltning
Mellan de rör som besökarna placerar sina blommor i fick ogräset tyvärr fäste. Om formgivaren tänkt på detta och planterat en marktäckande växt här hade problemet kunnat undvikas.

Övrigt
Inga andra besökare befann sig i minneslunden vid mitt besök.

1.5

Rummet utifrån.

1.6

Rummet inifrån med smyckningsplatsen till höger.

1.7

1.8

Smyckningsplatsen och dammen med fontänen samt ljusbäraren.

Gamla begravningsplatsen vid Gustav Adolfs torg i Malmö – minneslund

Rummet
Här definieras rummet av murgröna, som klättra upp på en stomme av hönsnät. Murgrönan utgör en låg häck och rummet är väldigt öppet, se figur 1.9. De stora träden på begravningsplatsen hjälper dock till att skapa rumskänsla. Det finns två olika in- och utgångar och i mitten av rummet finns smyckningsplatsen tillsammans med ett par bänkar och en sten, ur vilket det porlar lite vatten, se figur 1.11. Runt smyckningsplatsen är det en gräsmatta och ett par olika sorters buskar och träd.

Gravsättningsområde
En gräsmatta.

Smyckning
- Här är det endast tillåtet att smycka med snittblommor och ljus. Anna-Carin Forsman, landskapsingenjör vid Malmö kyrkogårdsförvaltning, berättar att de inte vill att det ska bli ”skräpigt” i minneslunden och därför är de noga med att ta bort föremål som inte är tillåtna.
- Blommorna placeras i en liten kanal fylld med vatten, se figur 1.11. I kanalen finns det rör som blommorna sätts i och de hjälper till att hålla blommorna på plats.
- För ljusen finns två ljusbärare.
- Vid besöket fann jag snittblommor och gravljus. På några av gravljusen hade de efterlevande satt fast olika klistermärken. Kanske var det ett sätt att göra ljusen mer personliga.

Namnplats
Eftersom det är en minneslund finns ingen namnplats.

Upplevelse
Begravningsplatsen och därmed minneslunden ligger mitt i centrala Malmö precis vid Gustav Adolfs torg och vid en av Malmös knutpunkter för busstrafiken. Detta medför att när jag befinner mig i minneslunden störs jag av bullret från buss- och biltrafiken från de intilliggande gatorna. Ljudet från fontänen hörde jag dessvärre inte förrän jag stod precis framför den. Om det porlande vattnet placerats närmare bänkarna hade det eventuellt kunnat dölja en del av oljuden. Oljudet medförde att jag inte fann någon ro att sitta kvar och jag lämnade snabbt minneslunden.

Tillgänglighet
Vid de två ingångarna finns det grindar som man är tvungen att öppna, något som kan vara svårt att göra om man sitter i rullstol.

Förvaltning
-

Övrigt
Inga andra besökare befann sig i minneslunden vid mitt besök.

1.9

Rummet utifrån.

1.10

Rummet med ljusbärarna och sittplatserna.

1.11

Smyckningsplatsen och vid slutet av gången syns stenen med det porlande vattnet.

Görvälns griftegård i Järfälla utanför Stockholm – minneslund

Rummet

Minneslunden är placerad på en hög höjd och det finns fyra olika vägar att gå för att ta sig upp till den, se plan nedan och figur 1.13-1.17. Jag gick längs med den långa backen i sydost. Ju närmare toppen jag kom hördes ett brusande ljud och när jag väl tagit mig upp fick jag ta del av en otrolig utsikt ut i det kuperade och skogsbeklädda landskapet som omringar begravningsplatsen. Jag fick också reda på att det brusande ljudet som jag hörde under promenaden kom från en kanal med vatten som rann från toppen ner till en damm nedanför kullen. Uppe på höjden möttes jag även av ett rum som definierades av en betongmur och träden i skogen runt omkring. Längs med muren fanns bänkar utplacerade med jämna mellanrum och de skildes åt med olika buskar.

Gravsättningsområdet

Jag förmodar att det är gräsmattan som finns i rummet.

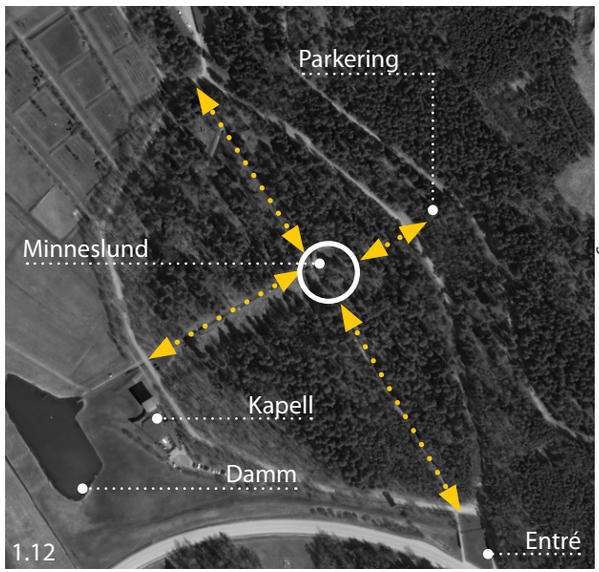

© Lantmäteriet Gävle 2010. Medgivande I 2010/0055

De gula pilarna symboliserar de fyra olika vägarna upp till minneslunden, som ligger uppe på en höjd med utsikt mot dammen och kapellet i sydväst.

Smyckning

- Här är det endast tillåtet att smycka med snittblommor av levande växtmaterial samt gravljus.
- Snittblommorna placeras antingen i små hållare i en damm, se figur 1.21 på nästa sida, eller i vaser som placeras i en ställning.
- För ljusen finns det en ljusbärare.
- Vid besöket fann jag snittblommor och ljus samt ett stort antal krukväxter, framförallt ljung och chrystanthemum.

Namnplats

Eftersom det är en minneslund finns ingen namnplats.

Upplevelse

Eftersom jag besökte minneslunden för första gången visste jag inte vad som skulle hända och vad som skulle finnas ovanför den långa backen och därför kände jag en otrolig spänning och nyfikenhet. Ju närmare jag kom toppen ju mer hörde jag av det brusande ljudet och ju mer nyfiken blev jag.

Att jag som besökare var tvungen att ta mig upp för den långa backen för att besöka minneslunden medförde att det kändes som om jag gjorde en ansträngning för de avlidna.

Vattnet som forsade ner i de olika vattenfallen lät dock väldigt kraftfull och efter att jag suttit en stund i minneslunden blev det höga brusande ljudet mer stressande än rogivande.

Tillgänglighet

Vid mitt besök valde jag att gå den långa backen upp, en promenad som var väldigt ansträngande. Men med jämna mellanrum längs med backen och även de andra vägarna upp till toppen och minneslunden fanns det bänkar där besökarna kunde slå sig ner och vila. Gångvägen i nordöst, se figur 1.17, var dock lite kortare och inte lika ansträngande. Är man rullstolsburen tar man sig trots det inte upp till minneslunden på egen hand, det är för kraftig lutning.

Backen upp till minneslunden från sydost samt trappan upp till minneslunden från nordväst.

Trappan som leder upp till minneslunden från sydväst. Samt kanalen med vattnet som rinner från minneslunden ner till dammen vid kapellet i sydväst.

Vägen upp från parkeringsplatsen, nordost om minneslunden.

Ljudet från det forsande vattnet och fågelsång gör att även synskadade får uppleva minneslunden samt vägen fram till minneslunden.

Ljusbäraren är placerade mitt ute i gräsmattan vilket medför att det är svårt för framförallt rullstolsburna att ta sig fram och lämna ett ljus.

En karta vid entrén samt tydlig skyltning gjorde att jag lätt hittade till minneslunden som ligger gömd på höjden.

Förvaltning

-

Övrigt

Vid mitt besök fanns det inga andra besökare i minneslunden.

Minneslunden och övriga begravningsplatsen är ritad av Per Friberg, år 1973.

Avskilda sittplatser längs med muren. Dessa är vända in mot dammen och smyckningsplatsen.

Vattnet i dammen rinner i en kanal ner till dammen som går att se i mitten av fotografiet.

Gravsättningsområdet och ljusbäraren bakom smyckningsplatsen.

Smyckningsplatsen med gravsättningsområdet i bakgrunden.

Gravsättningsområdet, bortanför ljusbäraren

Lilla aska griftegård utanför Linköping – asklund

Rummet

Denna asklund är placerad i en befintlig skog. Mellan träd, blåbärsris och mossa har man anlagt slingrande gångar med betongsten och barkflis, se figur 1.23. I mitten av rummet finns en naturstensmur och en liten damm med en fontän samt en namnplats i form av ett konstgjort träd, se figur 1.25 och 1.26. Runt om i rummet finns ett antal bänkar utplacerade och det finns flera ingångar till rummet.

Gravsättningsområdet

Askan efter den avlidne grävs ner i naturmarken och naturstenar med ingraverade nummer markerar de exakta gravplatserna, se figur 1.24. Stenarna och numren hjälper de efterlevande att återvända till platsen där askan efter den avlidne gravsatts. Små buketter med tussilago, vitsippor och blåsippor samt prydnadsänglar och hjärtan med mera hade placerats vid stenarna och vittnar om att de efterlevande gärna återvänder till gravsättningsplatsen och trots att det inte är tillåtet att smycka vid gravplatsen gör många det.

Smyckning

- Här får besökarna smycka med snittblommor, gravljus och gravlyktor, på avsedd plats. En mur av natursten samt en yta med grus utgör smyckningsplatsen, se figur 1.25-1.26.
- Vid besöket fann jag snittblommor, gravljus, gravlyktor, krukväxter, blomkrukor, plastblommor, en gravkrans, batteridrivna ljus, prydnadsänglar, stenar med hälsningar på, kex, en leksaksbil och prydnadshjärtan.

Namnplats

Namnplatsen är utformat som ett träd och vartefter människor gravsätts i asklunden sätts ett nytt löv upp i trädet med den avlidnes namn samt dennes födelse- och dödsdatum, se figur 1.26.

Upplevelse

Naturmarken och träden ger en rofylld stämning och en känsla av att om man gravsätts här återgår man till naturen. Att det finns flera olika gångar samt bänkar utsatta på olika håll i rummet medför att jag kan röra mig runt och därmed hitta en plats där jag får vara för mig själv, trots att andra människor befinner sig i rummet. Samtidigt har jag god sikt under trädkronorna och har kontroll på vad som händer i min omgivning.

Tillgänglighet

Texten på löven, vid namnplatsen, är väldigt liten och svår att se. Dessutom har några av löven placerats så högt upp att jag inte nådde upp för att läsa.

Bra tillgång på gångar medför att människor som har svårt att röra sig har möjlighet att ta sig fram och besöka asklunden.

Det saknades skyltning och jag hade svårt att hitta till asklunden.

Förvaltning

Eftersom asklunden är placerade i naturmark krävs ingen intensiv skötsel. Det blir också mer tillåtet med lite ”oordning”. Att det låg pinnar, kottar, löv och grässtrån på gången var inget jag reagerade på. Att efterlevande placerade föremål vid gravsättningsplatserna innebär heller inget extra jobb. Blommorna kan man låta förmultna ner. Om gravsättningsområdet istället varit en klippt gräsmatta och de efterlevande placerade ut blommor vid gravplatserna hade personalen varit tvungen att flytta på dem innan de kunde klippa gräset. I denna asklund är blommorna inte i vägen för någon.

Övrigt

Vid mitt besök befann sig en kvinna i asklunden och hon satt på huk vid en av stenarna och lämnade en liten bukett med blommor. Senare kom även tre andra personer, efter att de lämnat en blomma vid smyckningsplatsen lämnade de asklunden.

1.23

Rummet med smyckningsplatsen till höger.

1.24

Gravsättningsområdet med numrerade naturstenar hjälper de efterlevande att hitta tillbaka till den exakta gravplatsen.

1.25

1.26

Smyckningsplatsen är här en mur och namnplatsen är utformad som ett träd.

Limhamns kyrkogård Malmö – askgravplats

Rummet

Askgravplatsen är anlagd i ett gammalt gravkvarter i direkt anslutning till en av kyrkogårdens entréer. Med en hög häck avskärmas rummet mot en parkering. Mot resten av kyrkogården avgränsas rummet endast av en låg häck. Detta innebär att rummet är väldigt öppet. Smyckningsplatsen som omfamnar rummet hjälper till att förstärka rumskänslan. Längs med den höga häcken finns två bänkar och ljusbärare utplacerade, se figur 1.27. I mitten av rummet finns en cirkulär pelare uppbyggd av flera olika block, på vilka de avlidnas namn graveras in, se figur 1.28 och 1.30.

Gravsättningsområdet

En gräsmatta.

Smyckning

- Här är det endast tillåtet att smycka med snittblommor och ljus.
- Blommorna sätts i plastvaser som i sin tur sätts ner i en mur med grus. Eftersom grusytan är nedsänkt doldes vaserna av murens sidor, se figur 1.27, 1.29 och 1.31.
- För gravljusen finns det ljusbärare.
- Vid besöket fann jag bara snittblommor och ljus men på många av ljusen och även vid några av blombuketterna hade efterlevande skrivit små meddelanden till personen som avlidit. I några fall hade de dessutom klistrat fast ett fotografi av den avlidne.

Namnplats

Namnet på de avlidna graveras in i ett block av kristall, tillverkade av Målerås glasbruk, se figur 1.28 och 1.30. Det finns tillräckligt med plats att gravera in två namn på varje block. Många graverade även in yrkestitlar, vilket jag fann mycket spännande. Att jag fick reda på vad personen arbetade med när han eller hon var i livet gjorde att jag fick en relation till personen. Detta kan vara ett sätt att föra ett minne och en historia om personen som avlidit vidare, kanske framförallt inom släkten.

Då jag aldrig tidigare stött på kristallblock i en anläggning ringde jag upp Malte Sahlgren, kyrkogårdschef Malmö kyrkogårdsförvaltning, och frågade om de upplevt några problem med detta material. Svaret jag fick var att efter fyra år har de ännu inte upplevt några problem och jag fick känslan att de verkade vara väldigt nöjda med anordningen. De skulle till och med anlägga en liknande anordning vid den nya askgravplatsen.

Upplevelse

Eftersom askgravplatsen är placerad i direkt anslutning till en av kyrkogårdens entréer passerar andra besökare förbi här när de ska besöka andra delar av kyrkogården. Att askgravplatsen är så öppen medför att jag därför känner mig utsatt och inte alls så avskild och privat som jag skulle behöva, för att känna att jag kan vara öppen med min sorg.

Den gemensamma namnplatsen är otroligt vacker och jag fascinerades av att inget kristallblock är det andra likt samt hur ljuset lyser genom blocken. Namnplatsen är ett blickfång i rummet.

Tillgänglighet

Upphöjd smyckningsplats underlättar för rullstolsburna.

Ljusbärare i olika nivåer gör att alla når upp och kan lämna ett ljus.

För kortväxta personer eller rullstolsburna kan det vara svårt att nå upp och läsa på namnskyltarna som sitter högst upp i pelaren.

Förvaltning

-

Övrigt

Vid mitt besök kom det en man och en kvinna och lämnade en bukett med blommor därefter gick de tillbaka till bilen och åkte därifrån.

Rummet med ljusbärarna till höger.

Smycknings- och namnplatsen.

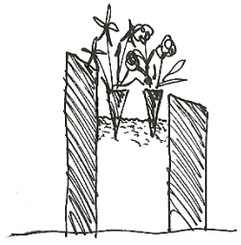

1.31

Smyckningsplatsen, vaserna sätts ner i grus och eftersom grusytan är nedsänkt döljs vaserna av kanterna på sidorna.

Limhamns kyrkogård Malmö – minneslund

Rummet
Denna minneslund är uppdelad i två rum. Det ena rummet omringas av en kalkstensmur och innehåller smyckningsplatsen, bänkar, ljusbärare, ett konstverk, perennplanteringar samt en damm med sköldpaddor. Det andra rummet innehåller gravsättningsområdet och omringas av olika buskplanteringar samt enstaka träd.
Att jag kan överblicka båda rummen samtidigt innebär att de även uppfattas som ett stort rum.

Gravsättningsområdet
En gräsmatta.

Smyckning
- Här fick de efterlevande endast smycka med snittblommor och ljus.
- Blommorna placeras i en upphöjd smyckningsplats med stående vatten, det finns även en lägre anläggning, också den med stående vatten, se figur 1.32-1.33 och 1.35.
- Till ljusen finns det ljusbärare.
- Vid besöket fann jag snittblommor och ljus. På många av ljusen hade de efterlevande skrivit en liten hälsning till den avlidne.

Namnplats
Eftersom det är en minneslund finns ingen namnplats.

Upplevelse
I rummet är det sköldpaddorna som fångar min uppmärksamhet och djuren ger liv och rörelse i minneslunden.

Trots att smyckningsplatsen var försedd med en blandning av färger och former tycker jag den var mycket vacker. Då blommorna vid smyckningsplatsen var det enda som vid mitt besök gav färg till minneslunden blev de som ett smycke i rummet.

Under mitt besök cirkulerade det många andra besökare i minneslunden och jag hade svårt att känna mig avskild.

Tillslut fann jag en bänk på andra sidan minneslunden, mitt emot smyckningsplatsen där jag fick vara för mig själv. Tyvärr kändes inte detta som en del av minneslunden och jag tappade en del av kontakten med gravsättningsområdet och de avlidna.

Tillgänglighet
En upphöjd smyckningsplats tillsammans med en lägre underlättar för både korta och långa samt rullstolsburna människor när de ska lämna blommor.

Förvaltning
Malte Sahlgren, kyrkogårdschef vid Malmö kyrkogårdsförvaltning, berättade att det krävs att det finns reningsverk och cirkulationspump för att det stående vattnet vid smyckningsplatsen ska hålla sig rent och fräscht.

Övrigt
Besöket gjordes under en helg och det var många besökare på kyrkogården. En kvinna lämnade ett ljus, en grupp på fyra personer lämnade blommor samt fotograferade i minneslunden. En man vandrade omkring och tittade på blommorna. En kvinna och en man lämnade en bukett blommor samt stannade för att och titta på sköldpaddorna.

Smyckningsplatsen med gravsättningsområdet i bakgrunden.

Smyckningsplatsen med dammen med sköldpaddor till vänster.

En av sköldpaddorna som simmade i dammen och smyckningsplatsen med stående vatten.

Mariebjerg kirkegård Köpenhamn – minneslund

Rummet

Rummet har här formen av en hexagon. Väggarna består av tät och mörk vegetation, framförallt idegran men också små och stora träd. Rummet är som en glänta. I gräsmattan finns det gångar lagda med smågatsten och som man kan se på fotografiet till höger är även de formade efter ett hexagonmönster. Det finns endast en ingång till rummet och till höger om entrén finns ett litet privat rum, som jag når via en trappa, se plan till höger. Det finns en bänk i det stora rummet och en i det mindre mer privata rummet.

Gravsättningsområdet

En gräsmatta med gångar av smågatsten, se figur 1.36.

Smyckning

- Jag fann ingen information om vad som var tillåtet att smycka med.
- Det finns heller ingen tydlig plats där besökarna får lämna sina blommor.
- Vid besöket fann jag endast två blombuketter och de var lagda på gräsmattan. Förmodligen lägger besökarna blommorna vid platsen där askan efter den avlidne gravsattes.

Namnplats

Det finns ingen namnplats här, minneslunden är anonym men till skillnad från de svenska minneslundarna får de anhöriga i Danmark veta var askan efter den avlidne gravsatts. Vid ingången till minneslunden finns en karta med gravplatsernas nummer och tillsammans med mönstret i gräsmattan kan kartan hjälp de anhörig att orientera sig tillbaka till den exakta gravplatsen.

Upplevelse

Innan jag gick in i rummet var jag tvungen att gå via en trång och mörk tunnel omgärdad av buskar och träd. När jag sedan klev in i rummet öppnar sig taket och himlen blir närvarande. Rummet lystes även upp av allt ljus som strömmar in. Här var kontrasten mellan det mörka och det ljusa väldigt viktigt för upplevelsen. Hade jag inte fått gå igenom det mörka rummet in till det ljusa hade jag förmodligen inte lagt märket till att taket öppnade upp sig och att ljuset släpptes in.

Rummet är på ett vis väldigt avskalat och enkelheten tilltalar mig. Det är få enkla material, mycket grönt och mycket ljus. Jag fascineras av mönstret i gräsmattan och jag låter mina ögon söka sig fram för att ta reda på hur det är uppbyggt. Mönstret och himlen är de element som agerar blickfång i rummet.

Tillgänglighet

Det privata rummet nås endast via en trappa vilket medför att rullstolsburna inte kan ta sig upp. Smågatsten på gångarna och breda fogar på sina håll ger en ojämn yta att gå på och det kan vara svårt att ta sig fram om man har svårt att röra sig eller sitter i rullstol.

Förvaltning

Att det inte finns någon gemensam smyckningsplats samt att besökare vet var de anhöriga är gravsatta gör att besökarna smyckar på platsen där askan gravsatts, dvs. på gräsmattan. Detta medför extra jobb för personalen, som måste flytta på blommorna varje gång de ska klippa gräset.

Övrigt

Vid mitt besök befann sig inga andra i minneslunden.

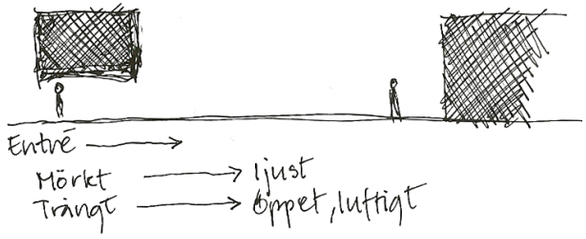

Rummet sett uppifrån det privata rummet.

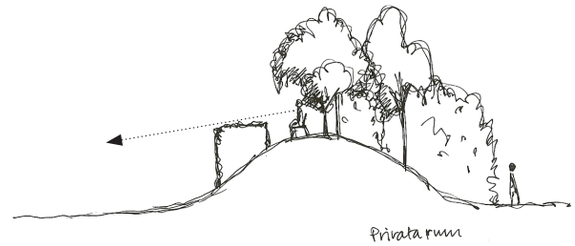

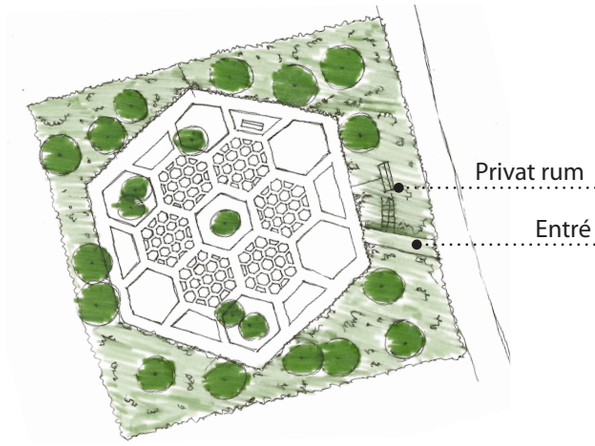

Motala griftegård – minneslund

Rummet
Här är rummet format som en cirkel och definieras av en stenmur samt träden som planterats utanför muren. Det finns tre ingångar och vid de två i norr finns ett tak som ger skydd åt smyckningsplatsen och en bänk. Vid smyckningsplatsen finns också en damm med en liten fontän, se figur 1.41. I mitten av rummet finns en upphöjd gräsmatta och runt gräsmattan finns en gångväg vilket innebär att man kan gå runt i rummet. Utmed gångvägen finns det även bänkar utplacerade med jämna mellanrum.

Gravsättningsområde
En upphöjd gräsmatta.

Smyckning
- Jag saknar information om vad som är tillåtet att smycka med.
- Blommorna placeras i upphöjda smyckningsplatser med stående vatten, se figur 1.39-1.41.
- Vid besöket fann jag snittblommor.

Namnplats
Eftersom det är en minneslund finns ingen namnplats.

Upplevelse
Att gravsättningsområdet är upphöjt medförde att jag kände att jag kom närmare de avlidna och jag fick möjlighet att ta på området där de avlidna gravsatts.

Byggnaden över smyckningsplatsen fungerade som ett skydd, speciellt eftersom det regnade när jag var här. Tyvärr kändes byggnaden felproportionerad. Den var stor och när jag stod under den kände jag mig väldigt liten.

Att det finns sittplatser på andra ställen än smyckningsplatsen medförde att jag fick möjlighet att vara för mig själv och sitta ostörd. Att det fanns flera in- och utgångar samt att jag hade uppsikt om det kom in någon annan gjorde dessutom att jag kunde smita iväg om jag ville vara för mig själv.

Tillgänglighet
På gångvägen som leder fram till minneslunden står stora blomkrukor och blockera stora delar av gången. Detta innebär att om man har en rullator, en rullstol eller en barnvagn så måste man köra ut på gräset för att ta sig förbi.

Ljudet från fontänen gör att rummet kan upplevas även av de med nedsatt syn.

Förvaltning
Den upphöjda gräsmattan innebär att personalen måste lyfta upp en gräsklippare för att kunna sköta om ytan. Ur arbetsmiljösynpunkt känns detta inte särskilt bra. Om man vill använda sig av en eller flera upphöjda gravsättningsområden bör man välja ett material som inte kräver lika mycket skötsel som en gräsmatta. Ett exempel skulle kunna vara marktäckande perenner eller låga prydnadsgräs som klarar av att hålla ogräset borta.

Övrigt
Vid mitt besök kom det en man och en kvinna och lämnade en blombukett, de stod en kort stund och tittade på vattnet i dammen sedan gick de därifrån.

1.37

Byggnaden som ger skydd till smyckningsplatsen.

1.38

Det upphöjda gravsättningsområdet.

1.39

1.40

1.41

Smyckningsplatsen med stående vatten under taket och dammen.

Norra begravningsplatsen Norrköping – minneslund vid krematoriet

Rummet
Den här minneslunden består av tre olika rum, ett stort och två mindre. I de två mindre rummen finns det upphöjda smyckningsplatser och bänkar samt olika vattenanläggningar med porlande vatten, se figur 1.42-1.45. Det tredje rummet befinner sig mellan de två första rummen och består av gravsättningsområdet, det vill säga en gräsmatta.

Gravsättningsområdet
En gräsmatta.

Smyckning
- Besökarna tilläts här att på avsedda platser smycka med snittblommor och ljus.
- Här finns två smyckningsplatser, se figur 1.43 och 1.45. Blommorna placeras i plastvaser som i sin tur sätts ner i hål i en mur. Vaserna var ganska små och det fick inte plats så många blommor.
- Vid besöket fann jag snittblommor, kastanjer, ett hjärta av betong, stenar, krukväxter och en teckning som ett barn hade ritat.

Namnplats
Eftersom det är en minneslund finns det ingen namnplats.

Upplevelse
Att de små rummen omringas av häckar och diverse buskar gör att de är avskilda från gravsättningsområdet och jag känner ingen kontakt med gravsättningsområdet när jag befinner mig inne i de mindre rummen.

Det är bra att det finns två platser för smyckning. Vill man vara för sig själv och inte störa andra besökare som befinner sig i ett av rummet kan man gå till nästa. Att man kan se in i rummet underlättar också, då kan man ta ställning till om man ville gå in eller inte när det befinner sig andra där inne.

Vattnet som porlar i de små rummen ger en rofylld stämning men jag tycker det är obehagligt att andra besökare kan passera bakom min rygg när jag sitter på bänkarna. Att inte ha kontroll på vad som händer bakom ryggen gör att jag inte känner mig trygg.

Smyckningplats nummer ett utifrån.

Smyckningsplats nummer ett.

Smyckningsplats nummer två utifrån.

Smyckningplats nummer två.

Tillgänglighet
Porlande vatten gör rummen mer tillgängliga för synskadade.
Upphöjda smyckningsplatser underlättar för rullstolsburna när de ska lämna sina blommor.

Förvaltning
-

Övrigt
Här fanns inga andra besökare när jag besökte platsen.

Norra begravningsplatsen Norrköping – kombinerad minneslund och askminneslund

Rummet

Här finns både en minneslund och askminneslund. Minneslunden innebär att man begravs anonymt medan askminneslunden innebar att en skylt med den avlidnes namn sattes upp på en mur.

Både minneslunden och askminneslunden är anlagda i ett stort rum uppdelat i flera mindre. Det stora rummet var cirkelformat och rumskänslan förstärktes av att marken hade höjts upp på sidorna, se snitt B till höger. Längst upp på krönet fanns även en häck. Med häckar som korsar genom det stora rummet samt olika träd skapas de mindre rummen och i fyra av dem finns det smyckningsplatser och bänkar. Flera av de mindre rummen är idag outnyttjade, vilket innebär att det finns möjlighet att inrätta fler smyckningsplatser om det skulle behövas i framtiden.

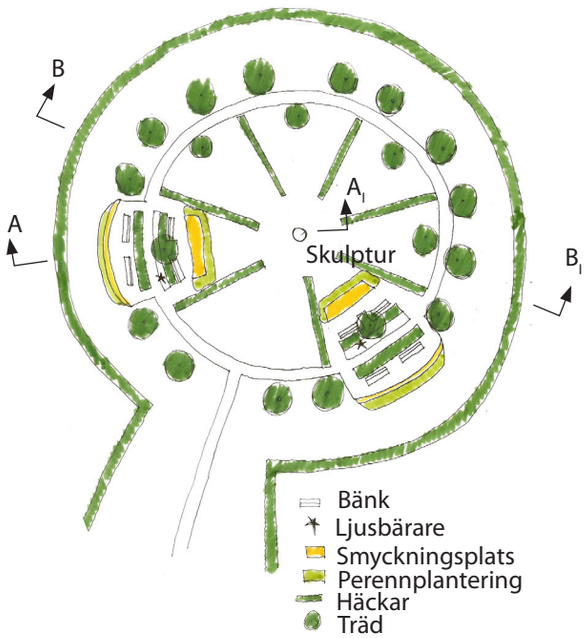

Vid alla smyckningsplatser finns det bänkar samt en ljusbärare. Vid två av dem finns det också en upphöjd smyckningsplats samt en mur på vilken man sätter upp namnskyltar efter de avlidna, se figur 1.47 på nästa sida. I mitten av det stora rummet står en skulptur, se figur 1.46 på nästa sida.

Gravsättningsområdet

En gräsmatta.

Smyckning

- Besökarna får här endast smycka med snittblommor och ljus.
- Blommorna placeras i plastvaser som sätts ner mellan stora stenar, se figur 1.50-51.
- För ljusen finns det ljusbärare.
- Vid besöket fann jag snittblommor, krukväxter, betonghjärtan och en prydnadsängel.

Namnplats

Namnskyltar av metall skruvas upp på en stenmur. Skyltarna var så pass stora att två namn fick plats på samma skylt. Efterlevande hade dekorerat en av skyltarna med klistermärken. Kanske är det ett tecken på att skyltarna upplevs som intetsägande och opersonliga.

Upplevelse

Att man kan gå runt i rummet och uppleva olika rum kändes till en början spännande, tyvärr blev jag besviken då det visade sig att många av rummen var helt tomma och dessutom såg likadana ut.

Idén med flera rum i ett stort medför att man har möjlighet att sitta avskilt. Om ett rum är upptaget kan man gå vidare till nästa och så vidare.

De tomma vaserna som har lämnats kvar på smyckningsplatsen, se figur 1.50-51, medför att jag får känslan att platsen är övergiven. Eftersom ingen varit där och lämnat några blommor känns det som om ingen bryr sig om platsen. För att undvika detta tycker jag det är bättre att man plockar bort vaserna och låter besökarna sätta dit nya när de behöver.

Tillgänglighet

De upphöjda smyckningsplatserna underlättar när personer i rullstol ska lämna sina blommor.

Det är svårt att få ner vasena så att de står stadigt mellan de stora stenarna vid smyckningsplatsen, se figur 1.50.

Förvaltning

-

Övrigt

Under besöket mötte jag inga andra besökare.

A-A$_I$

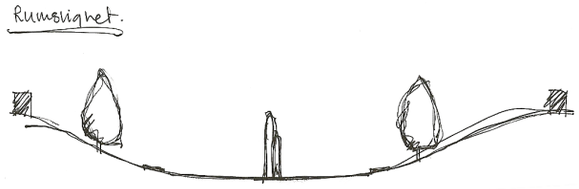

B-B$_I$

Rummet med skulpturen i mitten.

Smycknings- och namnplats.

Smycknings- och namnplats ännu inte utnyttjad.

Avskilda sittplatser.

De två smyckningsplasterna som är vända in mot skulpturen i mitten av rummet. Kvarlämnade tomma vaser gör att jag upplever platsen som ödslig och övergiven.

Norra begravningsplatsen Lund – asklund

Rummet
Rummet definieras av en klippt häck och träden i och utanför asklunden förstärker rumskänslan. Det finns tre ingångar och inne i rummet längs med häcken finns en gång samt bänkar utplacerade med jämna mellanrum. I rummets ena hörn finns en smyckningsplats med två planteringar, där besökarna får sätta sina blommor. Vid smyckningsplatsen finns även ett par bänkar och en liten damm med en skulptur och en fontän, se figur 1.53.

Gravsättningsområde
En gräsmatta och vid varje gravplats placeras en liggande namnplatta av sten, se figur 1.52.

Smyckning
- De efterlevande får här smycka med snittblommor av levande växtmaterial på den gemensamma smyckningsplatsen. Egna gravlyktor och ljus får under vinterhalvåret placeras vid gravplatserna.
- Blommorna placeras i plastvaser som sätts ner i en plantering, se figur 1.54.
- Vid besöket fann jag endast snittblommor.

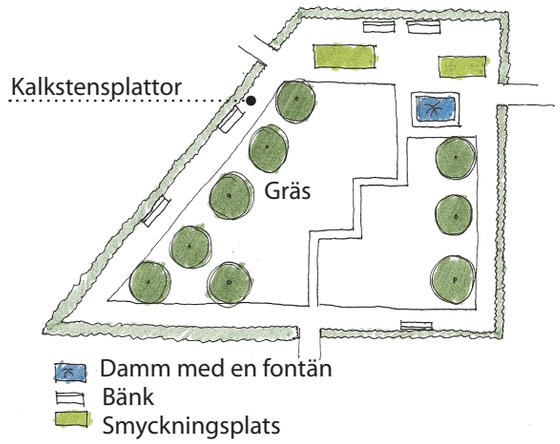

Namnplats
Här finns igen gemensam namnplats men namnplattor av sten placeras vid gravsättningsplatsen, se figur 1.52.

Upplevelsen
De stora och vackra träden i och utanför rummet ger mig skydd och trygghet. Skuggspelet från träden och ljuset i rummet tillsammans med tystnaden gör rummet väldigt fridfullt och stillsamt. Ljuset står för hoppet. Om hela rummet istället legat i skugga hade det blivit mörkt och förmodligen upplevts som väldigt dystert.
Att det finns möjlighet att gå runt i rummet samt att det finns bänkar utplacerade på flera olika håll gör att jag kan hitta en plats där jag får möjlighet att känna mig avskild. De flesta som besöker asklunden går ju trots allt till smyckningsplatsen för att lämna en gåva och finns det endast bänkar där finns det risk att man blir störd av andra besökare. Att det finns flera in- och utgångar medger också att man kunde smita iväg om man inte orkar träffa andra besökare.

Tillgänglighet
Det är alldeles för breda fogar mellan plattorna i markbeläggningen. Personer som har svårt att gå eller sitter i rullstol kan ha svårt att ta sig fram. Även jag, som inte har svårt att gå, var på väg att snubbla ett par gånger.

Förvaltning
De breda fogarna mellan plattorna medför att ogräset får fäste. Även om tanken är att det ska växa gräs däremellan ger det ett ovårdat intryck.

Övrigt
Vid mitt besök satt en kvinna på en av bänkarna vid smyckningsplatsen. En annan kvinna stod vid en av namnplattorna i gräsmattan.

Gravsättningsområdet med de enskilda gravvårdarna i gräsmattan.

Vid smyckningsplatsen med fontänen i bakgrunden.

Smyckningsplatsen.

Norra begravningsplatsen Lund – minneslund

Rummet
Minneslunden är här ett cirkulärt rum som definieras av klippta häckar. Det finns inga ordentliga gångar men i gräsmattan har man lagt ett cirkulärt mönster med kalkstensplattor. Flera bänkar finns utsatta längs med häcken och på den lägsta punkten i rummet finns en smyckningsplats i form av en cirkulär plantering. Vid ena sidan av planteringen finns också ett träd, närmare bestämt en katsura *(Cercidiphyllum japonicum)*.

Gravsättningsområde
En gräsmatta med smala gångar lagda med kalksten.

Smyckning
- Här är det endast tillåtet att smycka med snittblommor av levande växtmaterial samt ljus.
- Blommorna sätts i små brunnar med ett galler över, se figur 1.56-1.57. Vattnet i brunnarna är dock väldigt slemmigt och ofräscht. Förmodligen saknas någon form av cirkulation och rening av vattnet.
- Till ljusen finns det en ljusbärare.
- Vid mitt besök fann jag blombuketter, stenar med små hälsningar samt teckningar ritade av barn.

Namnplats
Eftersom det är en minneslund finns ingen namnplats.

Upplevelse
Om man bortser från smyckningsplatsen och planteringen finns det en enkelhet i rummet som tilltalar mig. Genom få material och mycket grönska skapas ett lugn i rummet.

För mig känns det bra att det finns flera olika bänkar och att de placerats så att man slipper sitta och titta på varandra, avståndet mellan bänkarna medför också att jag känner mig relativt privat och avskild.

Tyvärr attraheras jag inte av planteringen vid smyckningsplatsen. Jag får känslan av att man tagit blommor som blivit över från en annan plantering och planterat i all hast. Tillsammans med besökarnas blommor bildas ett virrvarr av alla möjliga färger och former som gör att man inte vet var man ska titta. Jag saknar omsorg i planteringens utformning.

Tillgänglighet
Här saknas tillräckligt breda gångar för att personer i rullstol ska ta sig fram.
Det var svårt för mig att hitta till minneslunden. Jag hittade endast en karta vid entrén till begravningsplatsen och försökte memorera vägen men det var svårt.

Förvaltning
-

Övrigt
En man befann sig i minneslunden men gick strax efter att jag kom dit.

Rummet med smyckningsplatsen i mitten.

Smyckningsplatsen.

Det stående vattnet i brunnarna var väldigt ofräscht.

Skogskyrkogården Jönköping – minneslund

Rummet
Minneslunden är här som en cirkelformad glänta i skogen. Det finns två ingångar till rummet och i mitten av cirkeln finns stolpar av cortenstål i vilka besökarna får sätta sina ljus, se figur 1.61-1.62. Runt stolparna finns fyra planteringar med olika perenner, bland annat rödbladig alunrot, kopparstarr, murgröna och ormbunkar, se figur 1.58. Som man ser på figur 1.58-1.59 finns det ett antal rör uppsatta på tre olika platser i rummet, i dessa är det tänkt att besökarna ska sätta sina blommor. Runt dessa rör låg tegelkross. Det finns även en ställning vari besökarna fick sätta plastvaser med blommor, se figur 1.60.

Gravsättningsområdet
Jag antar att gravsättningen av askan görs i skogen.

Smyckning
- Charlotte Burman, landskapsingenjör vid Jönköping kyrkogårdsförvaltning, förklarade att kyrkogården är till för de efterlevande och känner de efterlevande att de vill smycka med något speciellt så måste de få göra det. Man låter därmed alla föremål av oförgängligt material som efterlevande placerar i minneslunden vara kvar tills dess att det blir för mycket, då plockas det åt sidan.
- Blommorna och vaserna kunde antingen placeras i olika rör eller i en ställning, se figur 1.59-1.60. Många valde dock att placera sina blommor ute i den omgivande skogen. Jag fick känslan att de efterlevande inte ville använda platserna som var avsedda för blomstersmyckning och istället inredde de sina egna små platser ute i skogen.
- I stolparna i mitten av rummet finns små luckor som går att öppna och i dem kunde besökaren placera sitt ljus, se figur 1.61-1.62.
- Vid besöket fann jag snittblommor, gravljus, krukväxter, blomkrukor, privata gravlyktor och batteridrivna gravljus.

Namnplats
Eftersom det är en minneslund finns igen namnplats.

Upplevelse
Minneslunden och hela begravningsplatsen ligger i en otroligt vacker tall- och granskog. Dock upplever jag att man inte tagit vara på skogens potential när man anlagt minneslunden. Många olika material och små skilda objekt gör att jag uppfattar rummet som väldigt rörigt och plottrigt och jag saknar en helhetskänsla. Alla olika material och enskilda objekt tog min uppmärksamhet och tillslut visste jag inte var jag skulle titta.
Om jag fått förändra något hade jag först och främst valt ett enhetligare växtmaterial i perennplanteringen. Jag hade också valt en växt som förstärker skogkaraktären som finns runt rummet. Genom att arbeta med enbart en växt i en färg, till exempel ormbunkar eller murgröna, hade rummet kunnat uppfattas som lugnare och mer enhetligt och harmoniskt samt förankrat i det omgivande skogslandskapet

Tillgänglighet
-

Förvaltning
-

Övrigt
Vid mitt besök kom en grupp på tre personer. De lämnade en bukett med blommor och gick sedan gick därifrån.

Många olika material och objekt gör att rummet känns rörigt.

Två olika typer av smyckningsplatser.

Ljusbärarna i mitten av rummet.

Skogskyrkogården Stockholm – minneslund

Rummet

Minneslunden på Skogskyrkogården är väldigt stor och innefattar flera olika smyckningsplatser. Det största av dem är smyckningsplats ett och den befinner sig uppe på en höjd med utsikt över delar av kyrkogården. Här finns det flera bänkar samt ett litet vattenspel, se figur 1.63-1.64. Bakom denna smyckningsplatsen finns en skog som utgör gravsättningsområdet, se plan nedan. Längs med vägen upp till smyckningsplatsen finns bänkar utplacerade med jämna mellan rum. Förutom den beskrivna smyckningsplatsen finns det ytterligare tre smyckningsplatser, nummer två och tre är placerad på var sida om vägen upp till den beskrivna smyckningsplatsen och den fjärde finns att tillgå nedanför kullen, se plan samt figur 1.66-1.68 på nästa sida.

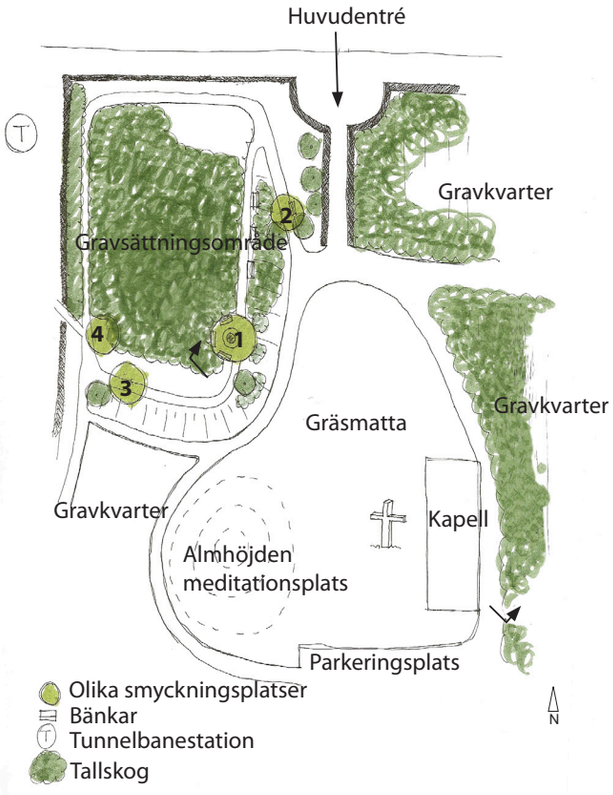

Gravsättningsområdet

Gravsättningsområdet är i skogen och här får man välja om man vill gräva ner eller sprida askan för vinden.

Smyckning

- På informationsskyltarna som är placerade vid minneslunden stod att man får lämna snittblommor.
- I minneslunden finns det fyra olika smyckningsplatser. Vid smyckningsplats två, tre och fyra sätts blommorna ner i en ränna och vid dessa platser finns det stående vatten, se figur 1.66-1.68 på nästa sida. Vid smyckningsplats ett finns det en cirkulär damm var i besökarna kan placera sina blommor även här finns det vatten att tillgå, se figur 1.64. Vid alla smyckningsplatser var dessvärre vattnet väldigt smutsigt och slemmigt.
- Vid besöket fann jag snittblommor, fotografier, gosedjur, krukväxter och prydnadspumpor.

Namnplats

Eftersom det är en minneslund finns det ingen namnplats.

Upplevelse

Eftersom det är en stor minneslund med ett stort antal gravsättningar är det bra att det finns flera olika smyckningsplaster samt sittplatser utplacerade på olika håll. Detta medför att besökaren har möjlighet att hitta sin egen plats och är en sittplats redan är upptagen kan man gå till nästa. Det är också fördelaktigt att det finns smyckningsplatser så att man inte behöver gå hela vägen upp till toppen av kullen för att lämna sina blommor. Tyvärr tyckter jag att utformningen av smyckningsplatserna två, tre och fyra är bristfällig. Jag saknar rumskänsla

Smyckningsplats nummer ett, belägen uppe på en kulle.

Smyckningsplats nummer ett.

Vägen upp till smyckningsplats nummer ett med gravsättningsområdet till höger.

och avskildhet. Jag får känslan av att smyckningsplats två, tre och fyra är lite som ”drive-in” och lämna dina blommor snabbt på kyrkogården och kör sedan ut. Inget i utformningen vid dessa smyckningsplatser gör att jag som besökare vill stannar kvar. Jag känner mig för uttittad och blir störd av andra besökare.

Tillgänglighet

Att det finns smyckningsplatser både upp på kullen samt nedanför är en god idé för att underlätta för rullstolsburna eller personer som inte orkar gå ända upp till smyckningsplatsen på toppen av kullen för att lämna sina blommor. Tyvärr är smyckningsplatserna nedanför kullen i detta fall inte anpassade för att rullstolsburna ska kunna lämna sina blommor, marken framför smyckningsplatsen lutar nämligen, se figur 1.66 och 1.68.

Förvaltning

-

Övrigt

En man satt vid smyckningsplats ett när jag gick förbi.

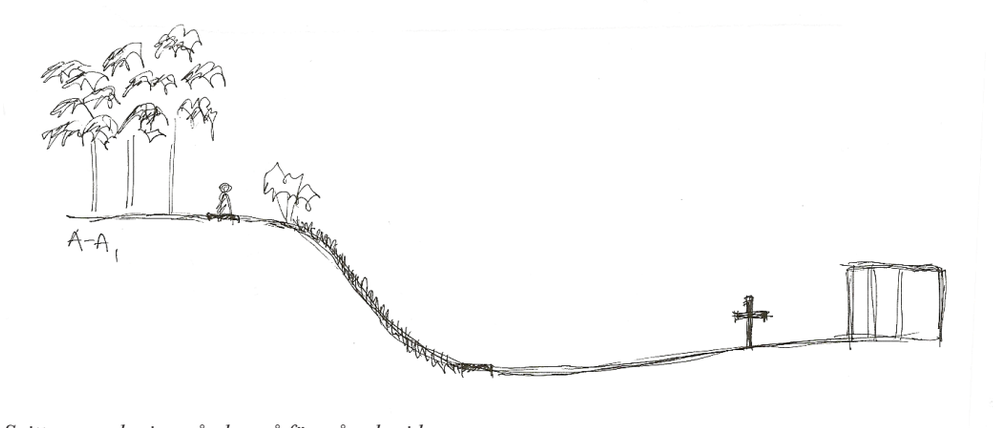

Snitt, se markering på plan på föregående sida.

Smyckningsplats nummer två, lägg märket till att ytan framför smyckningsplatsen lutar vilket medför att personer med funktionsnedsättning kan ha svårt att lämna en blomma.

Smyckningsplats nummer tre längs med vägen upp mot toppen.

Smyckningsplats nummer fyra.

Skönberga kyrkogård Söderköping – minneslund

Rummet
Minneslunden är ett cirkulärt rum med drygt två meter höga häckar på den ena sidan, se figur 1.69. På den andra sidan växer ett par träd och under trädens kronor har man utsikt ut i det omgivande landskapet, se figur 1.71. På denna sida finns även en upphöjd plantering med olika perenner och buskar. I mitten av rummet finns en sten och jag gissar att det rinner vatten ur stenen under sommarhalvåret.

Gravsättningsområdet
Jag hade svårt att urskilja var gravsättningsområdet är, jag förmodar att det är på gräsmattan utanför smyckning- och meditationsrummet.

Smyckning
- Här tillåts de efterlevande att smycka med snittblommor och ljus.
- Blommorna placeras i plastvaser som sätts ner i den upphöjda planteringen. I denna plantering placeras även besökarna sina egna gravlyktor och gravljus, se figur 1.70.
- Vid besöket fann jag snittblommor, gravljus, gravlyktor, stenar, en prydnadsängel samt hjärtan med små hälsningar.

Namnplats
Eftersom det är en minneslund finns ingen namnplats.

Tillgänglighet
Den upphöjda smyckningsplatsen underlättar framförallt för rullstolsburna när de ska lämna sina blommor.
Tydlig skyltning hjälpte mig att hitta till minneslunden.

Upplevelse
De höga häckarna gjorde att jag inte såg om det befann sig någon annan inne i rummet och jag blev orolig att jag skulle störa någon när jag klev in.
Jag saknade en bänk att sitta på och tyvärr gjorde de höga häckarna att jag inte kände mig särskilt trygg. Biltrafiken som passerar förbi utanför bidrog till höga oljud och detta, samt att jag inte kände mig trygg, gjorde att jag valde att lämna platsen. När vattenspelet är igång kanske det döljer en del av oljudet från biltrafiken.

I planteringen i minneslunden var det mycket öppen jord och det gav mig intrycket att växterna inte trivdes på platsen samt att det saknades omsorg och omvårdnad av planteringen och därmed hela minneslunden.

Förvaltning
-

Övrigt
Vid mitt besök befann sig inga andra besökare i minneslunden.

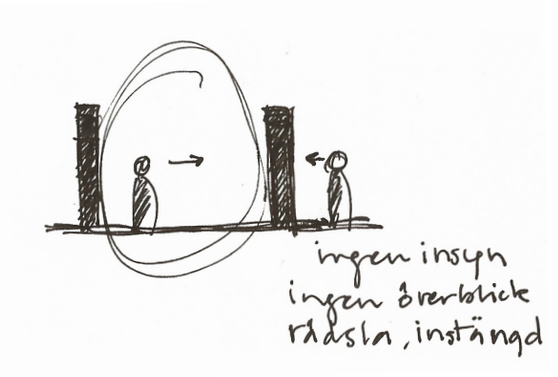

1.69

De höga häckarna gör att jag inte känner mig trygg.

1.70

Rummet inifrån med smyckningsplatsen i förgrunden.

1.71

Utblick i det omgivande landskapet.

Slottskyrkogården Jönköping – minneslund

Rummet
Detta rum har formen av en ellips och definieras av klotlönnar och en mur av natursten, se figur 1.72 och 1.74. Utanför rummet finns flera träd och även buskage som hjälper till att göra rummet mer avskilt från resten av kyrkogården. Under klotlönnarna finns en gång och i mitten av rummet en gräsmatta, jag förmodar att det är gravsättningsområdet. På ena sidan finns det en smyckningsplats och ett par bänkar samt en liten damm med en fontän, se figur 1.74.

Gravsättningsområdet
En öppen gräsmatta.

Smyckning
- Charlotte Burman, landskapsingenjör vid Jönköping kyrkogårdsförvaltning, förklarar att kyrkogården är till för de efterlevande och har de ett behov att smycka med ett visst föremål tillåts de att göra det.
- Besökarna får här sätta sina blommor i en plastvas som i sin tur sätts ner i ett hål i ett stenblock, se figur 1.75. Det finns också en ljusbärare för värmeljus.
- Vid besöket fann jag snittblommor, krukväxter, gravljus, hjärtan av betong, en prydnadsfjäril samt stenar och på vissa av dem stod det namn.

Namnplats
Eftersom det är en minneslund förekom inga namnskyltar.

Tillgänglighet
Ljudet från fontänen gör minneslunden mer tillgänglig för personer med nedsatt syn. Fontänen dolde dessutom biltrafiken som passerade förbi utanför.

Tydliga kartor och skyltar hjälpte mig att hitta till minneslunden.

Upplevelse
Det som påverkade mig mest här är övergången mellan skugga och ljus. Rummet är som en glänta. Under klotlönnarnas täta kronor bildas en djup skugga men i resten av rummet kommer ljuset från solen in. Det är mycket stämningsfullt när solen lyser in på gravsättningsområdet. För mig blev detta också en metafor för sorgeförloppet. Den mörka skuggan som man går igenom får symbolisera hur sorgen kan vara tung och jobbig. Medan ljuset får symbolisera att det finns hopp och när man tagit sig igenom sorgen kommer man återigen att kunna känna glädje.

Detta är en mycket stillsam och rofylld plats. Ljudet från fontänen gjorde att jag slappnade av. Att jag hade god uppsikt under trädkronorna samtidigt som jag ändå kände mig avskild gjorde att jag kände mig trygg och lugn.

Förvaltning
Eftersom träden växer i gräsmattan måste man trimma runt dem. Detta kan skada träden och sårytorna kan ge upphov till att skadedjur och andra sjukdomar kan få fäste.

Övrigt
Inga andra besökte minneslunden när jag var här.

Rummet utifrån, lägg märket till den mörka skuggan under klotlönnarna. Kontrasten mellan det mörka och det ljusa skapar en rofylld stämning.

Rummet inifrån med gravsättningsområdet i mitten.

Smyckningsplatsen med bänkar, ljusbärare och en liten damm med en fontän.

Strandkyrkogården i Skrubba utanför Stockholm – minneslund

Rummet
Den här minneslunden är anlagd i en tallskog och består av två olika rum. Ett rum innehåller själva smyckningsplatsen och ett par bänkar. Detta rum är beläget vid en sluttning och mellan träden kan man blicka ut mot en sjö. Det andra rummet omges av skog och det används som gravsättningsområde. Som besökare fick man inte beträda det sistnämnda rummet.

Gravsättningsområde
Askan efter den avlidne grävs ner eller sprids ut i skogen kring smyckningsplatsen.

Smyckning
- Här får besökarna endast smycka med snittblommor och gravljus, på avsedd plats.
- Blommorna placeras i en stor skål, gjord av cortenstål. Skålen är fylld med vatten och i den finns också en liten fontän, se figur 1.77-1.78.
- Vid mitt besök fanns igen anordnad plats där besökarna kunde lämna sina ljus.
- Vid besöket fann jag snittblommor, krukväxter, gravljus, olika gravlyktor och ett betonghjärta.

Namnplats
Eftersom det är en minneslund finns ingen namnplats.

Tillgänglighet
Den upphöjda smyckningsplatsen underlättar för till exempel rullstolsburna när de ska lämna sina blommor. Det finns även gott om plats att parkera en rullstol bredvid bänkarna.

Det porlande vattnet från fontänen och fågelsång gör minneslunden mer tillgänglig för personer med nedsatt syn.

En karta vid entrén samt skyltar vid minneslunden hjälpte mig att hitta rätt.

Upplevelsen
Eftersom bänkarna och hela smyckningsplatsen är vänd mot utsikten vände jag ryggen åt gravsättningsområdet och de avlidna när jag satt på en av bänkarna. Detta medför dessutom att rummen känns avskilda från varandra och jag har svårt att känna kontakten med gravsättningsområdet.

Utsikten tillsammans med det porlande vattnet gör minneslunden till en väldigt vacker och stillsam plats. Tyvärr hördes en hel del ljud från biltrafik. Hade inte fontänen porlat hade jag förmodligen blivit ännu mer störd av detta.

Då jag besökte denna minneslund tidigt på morgonen var det väldigt skuggigt och kallt och inte alls skönt att sitta kvar en längre stund.

Förvaltning
Eftersom stora delar av denna minneslund består av naturmark krävs ingen intensiv skötsel. Skogs- och naturmarkskänslan gör också att det blir mer tillåtet med lite ogräs på gångar och grusytor, det gör att platsen känns mer naturlig.

Övrigt
Inga andra besökare befanns sig i minneslunden vid mitt besök.

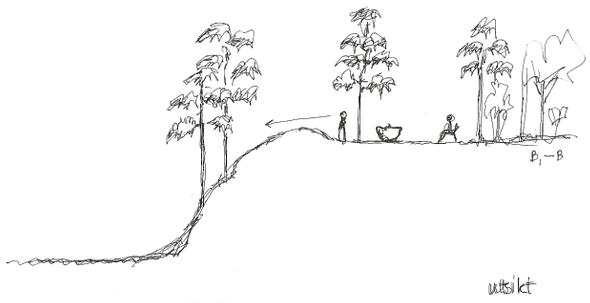

Rummet med bänkarna till vänster och smyckningsplatsen i mitten samt utsikten till höger.

Utsikten med smyckningsplatsen i förgrunden.

Smyckningsplatsen med gravsättningsområdet i skogen i bakgrunden.

Valdemarsviks begravningsplats – minneslund

Rummet
Minneslunden är placerad på en liten höjd i ena hörnet av begravningsplatsen. Längs ena sidan finns en skog samt ytterligare en höjd som hjälper till att skapa rumskänsla. Förutom skogen och ett par träd framför minneslunden är rummet öppet, se figur 1.79. I mitten av rummet finns en cirkelformad smyckningsplats och i närheten av den står en bänk. Bakom bänken finns en friväxande spireahäck samt en gång som leder upp till ett kapell, se figur 1.80.

Gravsättningsområdet
En öppen gräsmatta.

Smyckning
- Här är det endast tillåtet att smycka med snittblommor av levande växtmaterial samt ljus. Kyrkvaktmästare Lars Hammarström berättar dock att han tycker det är svårt att plocka bort otillåtna föremål och därför brukar han låta dem ligga kvar ett tag.
- Blommorna placeras i plastvaser som sätts ner i en grusyta.
- Under vinterhalvåret sätter kyrkogårdsförvaltningen ut en ljusbärare där de efterlevande får möjlighet att lämna sina ljus.
- Vid besöket fann jag snittblommor, krukväxter och ett litet prydnadshjärta.

Namnplats
Eftersom det är en minneslund finns ingen namnplats.

Tillgänglighet
Eftersom själva smyckningsplatsen ligger på en höjd kan det vara svårt för rullstolsburna att ta sig upp på egen hand. Den hårdgjorda ytan runt smyckningsplatsen är dessutom för smal för en rullstol vilket innebär att de måste köra med ena hjulet ute på den mjuka och ojämna gräsmattan.

Upplevelse
Här är det väldigt tyst och lugnt och rummets öppenhet medför att jag kan överblicka min omgivning och på så vis känner jag mig trygg. Dock känns det mindre tryggt att andra människor kan gå på gången bakom bänken och på så vis passera förbi bakom min rygg. En högre häck kunde ha skiljt minneslunden från gången och inneburit att jag som besökare känt mig tryggare. Eftersom rummet saknar en tydlig avgränsning är det svårt för mig som besökare att veta var minneslunden börjar samt slutar.

Kapellet som finns i närheten har en mycket speciell arkitektur och det var på den jag fäste min blick, se figur 1.80.

Förvaltning
-

Övrigt
När jag besökte minneslunden träffade jag en kvinna som var där och lämnade en bukett med blommor. Kvinnan berättade att hon gärna hade stannat kvar men att hon känner sig för uttittad och obekväm när hon befinner sig i minneslunden. Hon tycker den är för öppen och hade gärna velat känna sig lite mer skyddad.

En annan kvinna som jag träffade berättade att hon tycker att minneslunden är tråkig. *”Jag har sagt till min man att här i minneslunden vill jag inte bli begravd. På begravningsplatsen i Motala där min mamma är begravd där är det annorlunda. Där finns det massa växter och vatten som porlar i en bäck. Det är så fint. Här finns ju ingenting”.*

1.79

Rummet med utsikt över resten av begravningsplatsen. Smyckningsplatsen är cirkeln i mitten av fotografiet och bänken är placerad till vänster.

1.80

Rummet med St:Olofs kapellet i bakgrunden.

1.81

Smyckningsplatsen med bänken i bakgrunden.

Östra Ed kyrkogård – askgravlund

Rummet
Rummet är här väldigt öppet och markeras på ena sidan av en stenmur och på andra sidan av en låg perennplantering med funkia och waldstenia samt tre träd. Vid dagsläget är träden ganska små och jag tror att rumskänslan kommer att förstärkas när träden fått växa till sig. Utmed muren står två bänkar samt en ljusbärare, se figur 1.82.

Gravsättningsområdet
En gräsmatta.

Smyckning
- Besökarna får här lov att smycka med snittblommor och ljus.
- Blommorna sätts i en grön plastvas som placeras i en plantering med marktäckande växter. Ett smart och enkelt alternativ för att dölja vaserna som, enligt mig, inte är särskilt estetiskt tilltalande.
- För ljusen finns en ljusbärare.
- Vid besöket fann jag endast snittblommor.

Namnplats
Metallskyltar med de avlidnas namn skruvas upp på en av naturstenarna som finns i perennplanteringen. Skyltarnas storlek medger endast plats för ett namn samt personens födelse- och dödsdatum, se figur 1.84.

Tillgänglighet
Gången fram till askgravlunden slutar mycket märkligt precis innan jag kommer fram till askgravlunden. Har man svårt att ta sig fram på mjukt och ojämnt underlag tar man sig inte in i rummet. Att lämna en blomma eller tända ett ljus blir därmed omöjligt.

Namnskyltarna var här ganska små och jag funderar på hur många som kan läsa vad som står.

Upplevelsen
Eftersom askgravlunden ligger på en kyrkogård mitt ute på landet är det alldeles tyst. Tystnaden skapar en rogivande stämning som gör att jag känner mig väldigt avslappnad och mina tankar fokuseras vid de avlidna.

Att rummet är öppet medför att jag har möjlighet att överblicka rummet och dess omgivning och trots att jag inte är visuellt avskild från omgivningen känner jag mig avskild. Att jag känner så beror förmodligen på att det inte finns sig några andra besökare i närheten.

Tyvärr finns det inte särskilt mycket att titta på. En mer variationsrik perennplantering hade inneburit att jag haft något att fästa min blick vid.

Förvaltning
I perennplanteringen har formgivaren valt att plantera funkia, en växt som föredrar fukt och skugga. Då perennrabatten utsätts för sol under stora delen av dagen känns detta som ett felaktigt val och funkian ser, vid besöket, inte ut att må särskilt bra. Att funkian inte växer som den ska och täcker jorden innebär att det blir mer jobb för personalen att rensa ogräs. För att minska på skötselinsatserna krävs att man sätter rätt växt på rätt plats.

Övrigt
Inga andra besökare fanns på platsen vid mitt besök.

1.82

Rummet, lägg märket till hur gången slutar innan man kommit in i askgravlunden. Detta försvårar för personer med funktionsnedsättning.

1.83

Rummet och smyckningsplatsen i perennplanteringen.

1.84

Namnplatsen i perennplanteringen.

Östra kyrkogården Jönköping – minneslund

Rummet
Rummet är här nedsänkt och definieras av slänterna, de höga träden samt buskage med rododendron och barrväxter. Via en trappa, en backe eller en gångväg når man minneslunden. I mitten av rummet finns en stor öppen gräsmatta, förmodligen gravsättningsområdet. I ena hörnet av gräsmattan finns en smyckningsplats och ett par bänkar, se figur 1.85. Utmed gången som går runt gräsmattan finns fler bänkar utplacerade. Bredvid minneslunden finns en stor damm med en fontän i mitten, se figur 1.86.

Gravsättningsområdet
En stor öppen gräsmatta.

Smyckning
- Charlotte Burman, landskapsingenjör vid Jönköping kyrkogårdsförvaltning, förklarade att kyrkogården är till för de efterlevande och har de ett behov att smycka med ett visst föremål tillåter de dem att göra det. När det blir för mycket föremål plockar de dem åt sidan.
- Blommorna placeras här i plastvaser som sätts ner i en ställning i en upphöjd damm, se figur 1.87.
- I minneslunden finns en ljusbärare där besökarna har möjlighet att placera värmeljus.
- Vid besöket fann jag blombuketter, krukväxter, gravlyktor och en porslinsängel.

Namnplats
Eftersom det är en minneslund finns ingen namnplats.

Tillgänglighet
Trots att rummet är nedsänkt med stora nivåskillnader finns det möjlighet för rörelsehindrade att nå minneslunden.

Den upphöjda smyckningsplatsen underlättar för rullstolsburna.

Eftersom ljusbäraren är placerad i en hård jordyta har alla möjlighet att komma fram till den.

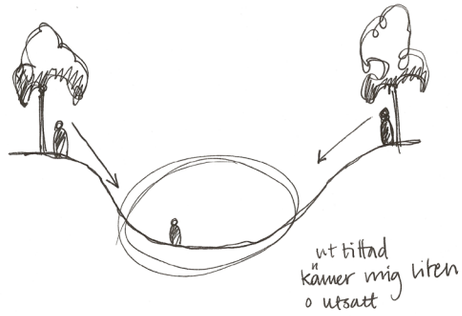

Upplevelsen
Att det finns bänkar utplacerade även på andra ställen än smyckningsplatsen gör att jag kan dra mig undan. Därigenom kan jag undvika att möta andra besökare och jag får möjlighet att vara för mig själv.

Rummets stora skala, öppenhet samt att rummet är nedsänkt och att andra människor har möjlighet att titta ner på mig gör tyvärr att jag känner mig väldigt liten, utsatt och iakttagen. Genom att plantera träd, exempelvis vid bänkarna skulle man kunna skapa mindre rum i rummet som gör att besökaren känner sig mer skyddad.

Förvaltning
-

Övrigt
Två andra besökare befann sig på platsen samtidigt som mig. En av dem lämnade en blomma och gick därifrån. Den andra lämnade en blomma och satte sig ner på en av bänkarna vid smyckningsplatsen.

Rummet med smyckningsplatsen längst bort i ena hörnet.

Dammen med fontänen bakom smyckningsplatsen som skymtas till vänster.

Smyckningsplatsen med den upphöjda dammen och ljusbäraren till vänster. I bakgrunden syns gravsättningsområdet samt gångvägen som går runt gravsättningsområdet.